

De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het hoger pedagogisch onderwijs 1991

Citation for published version (APA):

van de Loo, P. J. E., Ramaekers, G. W. M., & van der Velden, R. K. W. (1992). De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het hoger pedagogisch onderwijs 1991: HBO-Monitor 1991. (ROA External Reports). Maastricht: Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt, Faculteit der Economische Wetenschappen.

Document status and date:

Published: 01/01/1992

Document Version:

Publisher's PDF, also known as Version of record

Please check the document version of this publication:

- A submitted manuscript is the version of the article upon submission and before peer-review. There can be important differences between the submitted version and the official published version of record. People interested in the research are advised to contact the author for the final version of the publication, or visit the DOI to the publisher's website.
- The final author version and the galley proof are versions of the publication after peer review.
- The final published version features the final layout of the paper including the volume, issue and page numbers.

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

If the publication is distributed under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license above, please follow below link for the End User Agreement:

www.umlib.nl/taverne-license

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

repository@maastrichtuniversity.nl

providing details and we will investigate your claim.

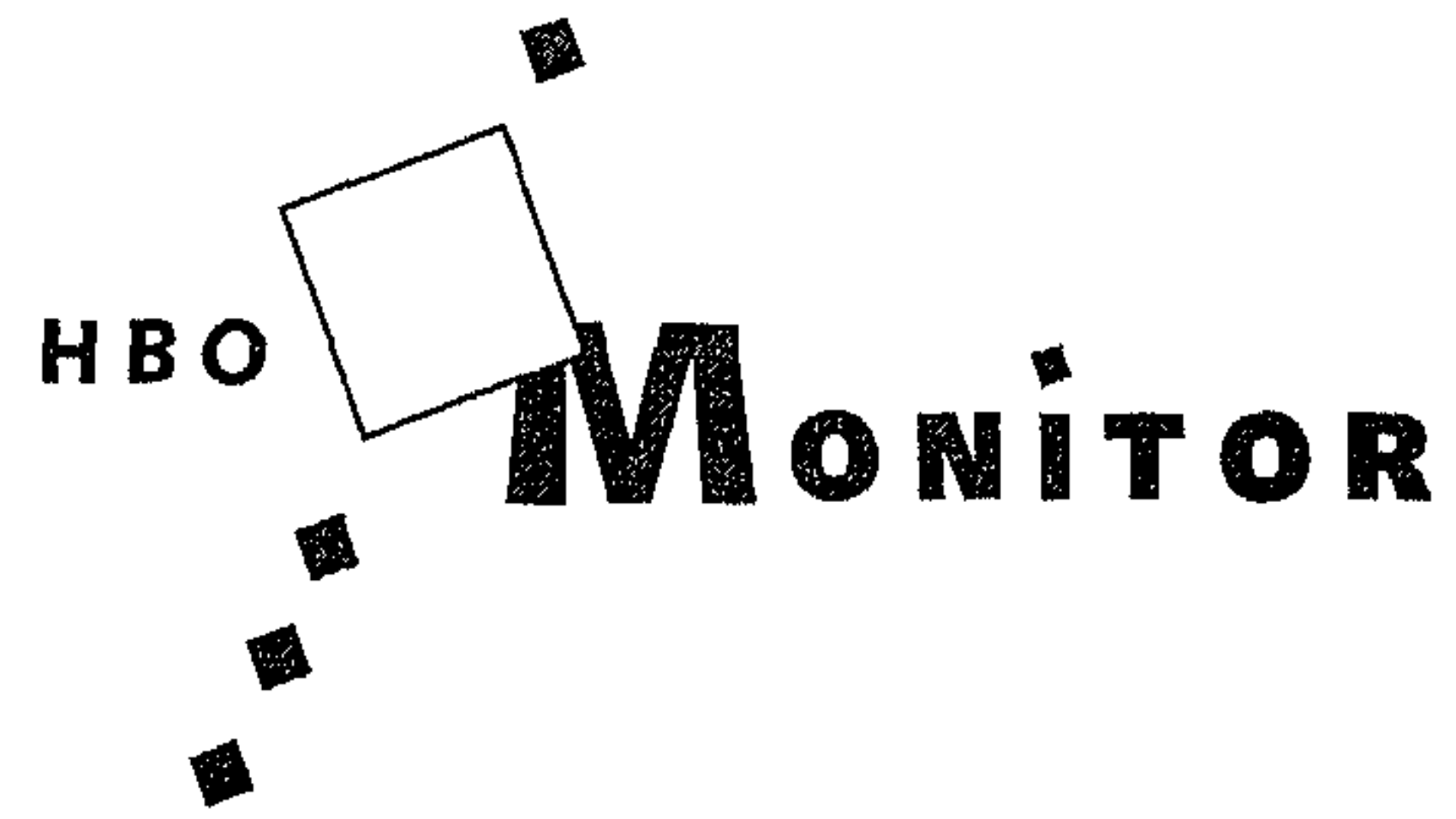

De arbeidsmarktpositie
van afgestudeerden van het

hoger pedagogisch onderwijs

1991

De arbeidsmarktpositie
van afgestudeerden van het
hoger pedagogisch onderwijs

1991

Voorlichtingsdienst HBO-Raad

September 1992

De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het
hoger pedagogisch onderwijs 1991

© Copyright HBO-Raad 1992

CIP-gegevens Koninklijke Bibliotheek, Den Haag

Arbeidsmarktpositie

De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het hoger
pedagogisch onderwijs / [P.J.E. van de Loo ... et al.].

Den Haag: Voorlichtingsdienst HBO-Raad

Onderzoek uitgevoerd door het Researchcentrum voor
Onderwijs en Arbeidsmarkt, Faculteit der Economische
Wetenschappen van de Rijksuniversiteit Limburg, in samenw.
met het Servicebureau Schoolverlatersinformatie,
Amsterdam. - HBO-Monitor 1991. - Met lit. opg.

ISBN 90-6390-155-0

Trefw.: arbeidsmarkt en hoger pedagogisch onderwijs.

Uitvoering onderzoek

Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt

Faculteit der Economische Wetenschappen van de
Rijksuniversiteit Limburg, Maastricht

P.J.E. van de Loo

G.W.M. Ramaekers

R.K.W. van der Velden

in samenwerking met het Servicebureau Schoolverlatersinformatie, Amsterdam

Uitgave

Voorlichtingsdienst HBO-Raad

Riviermark 2

Postbus 123

2501 CC Den Haag

Telefoon 070-3 62 49 51

Telefax 070-3 65 58 16

Realisatie

Hobéon Media bv, Den Haag

Ontwerp omslag

Jan Heijnen (Limiet Oneindig), Den Haag

Druk

Hub Tonnaer BV, Kelpen

Prijs f 74,50

September 1992

Inhoudsopgave

Voorwoord 5

Samenvatting 6

1 De HBO-Monitor 10

1.1 Inleiding 10

1.2 Opzet van de HBO-Monitor 10

1.3 Leeswijzer 12

2 Dataverzameling en respons 13

2.1 Deelname aan de HBO-Monitor 13

2.2 Respons 13

2.3 Non-respons onderzoek 15

3 Beschrijving onderzoeksgroep 17

3.1 Achtergrondkenmerken 17

3.2 Kwalificaties 18

4 Maatschappelijke positie en arbeidsmarktloopbaan na afstuderen 22

4.1 Maatschappelijke positie na afstuderen 22

4.2 Vervolgonderwijs 23

4.3 Intredewerkloosheid 25

4.4 Mobiliteit 30

4.5 Huidige arbeidsmarktpositie 32

5 Kenmerken van de huidige functie 38

5.1 Wijze van functieverwerving 38

5.2 Dienstverband en aanstelling 40

5.3 Beroep en branche 44

5.4 Functievereisten 50

5.5 Leidinggeven en inkomen 53

6 Aansluiting tussen gevolgde studierichting en huidige functie 57

6.1 Inleiding 57

6.2 Kwalificatieprofielen 58

6.3 Bijscholing 60

6.4 Oordeel over gevolgde studierichting 62

Literatuur 65

Bijlage 1 Indeling studierichtingen hpo 66

Bijlage 2 Definitie van variabelen in multivariate analyses 68

Bijlage 3 Schattingsresultaten 71

Bijlage 4 Tabellen aansluiting tussen studierichting en huidige functie 77

Voorwoord

Het door de hogescholen in Nederland verzorgde hoger beroepsonderwijs (hbo) is gericht op de overdracht van theoretische kennis en op de ontwikkeling van vaardigheden in nauwe aansluiting op de beroepspraktijk. Om dit te kunnen doen, stelt de samenleving de hogescholen financiële middelen ter beschikking. De samenleving verwacht van de hogescholen niet alleen dat die middelen doelmatig worden besteed, maar zeker ook dat kwalitatief hoogwaardig onderwijs wordt gegeven.

Om dit laatste te bewaken hanteren de hogescholen een aantal instrumenten. Het belangrijkste instrument is de kwaliteitszorg. Daarbij is uiteraard één van de belangrijkste vragen 'hoe sluit de opleiding aan op de praktijk'. Voor het krijgen van een antwoord op die vraag ligt het voor de hand naast werkgevers ook afgestudeerde hbo'ers te benaderen.

De HBO-Raad heeft daarvoor een instrument laten ontwikkelen: de HBO-Monitor.

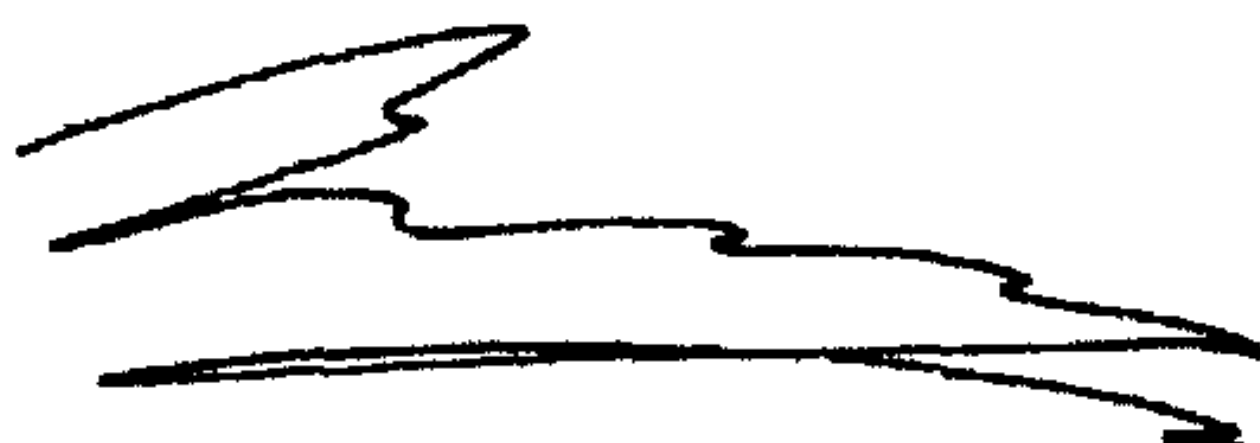
De uitvoering van dit project is opgedragen aan het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA) van de Rijksuniversiteit Limburg in samenwerking met het Servicebureau Schoolverlatersinformatie te Amsterdam. De ontwikkeling van het instrument heeft deels plaatsgevonden binnen het project 'Monitoringsysteem HSAO-werkveld' dat in opdracht van het Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn (NIZW) wordt uitgevoerd door het COA-Groningen, het ROA en de Rijkshogeschool Groningen.

De HBO-Monitor is een instrument dat afgestudeerde hbo'ers op de arbeidsmarkt 'volgt'. Het instrument stelt hogescholen jaarlijks in staat per studierichting zicht te krijgen op de arbeidsmarktsituatie van de eigen afgestudeerden, alsmede op de landelijke situatie. Dit laatste maakt de uitkomsten van het instrument ook bruikbaar voor derden als bedrijfsleven, branche- en beroepsorganisaties.

In de periode eind 1991-begin 1992 hebben ongeveer 50 hogescholen aan de HBO-Monitor deelgenomen. Hierbij werden ongeveer 16.000 in 1989-1990 afgestudeerde hbo'ers benaderd. De hogescholen hebben daartoe de HBO-Raad opdracht verstrekt. Het onderzoek wordt in 1992 opnieuw uitgevoerd, maar dan onder studenten die in 1990-1991 zijn afgestudeerd.

Alle deelnemende hogescholen hebben een strikt vertrouwelijk rapport ontvangen dat betrekking heeft op de eigen hogeschool. Naast die zogenoemde instellingsrapportages verschijnen zes openbare sectorrapportages. In die qua opzet overeenkomstige rapportages wordt het landelijke beeld van een onderwijssector en de studierichtingen daarbinnen geschetst. Het is de eerste keer dat op zo'n uitgebreide schaal hbo-afgestudeerden in een onderzoek zijn betrokken. Er is een schat aan informatie in dit rapport verwerkt. Wellicht roept dit ook weer nieuwe vragen op, die in een vervolganalyse aan bod kunnen komen.

De voorliggende onderzoeksrapportage, waarvoor het ROA inhoudelijk verantwoordelijk is, heeft betrekking op de sector hoger pedagogisch onderwijs.

H.A.J. Kemner,
voorzitter HBO-Raad

H. Mulders,
secretaris HBO-Raad

Samenvatting

In opdracht van de hogescholen zijn in de periode eind 1991-begin 1992 ruim 16.000 in 1989-1990 afgestudeerde hbo'ers schriftelijk benaderd in het kader van een onderzoek naar hun positie op de arbeidsmarkt en hun oordeel over de aansluiting tussen de studie en de beroepspraktijk. Dit rapport doet verslag van de resultaten met betrekking tot de afgestudeerden van het hoger pedagogisch onderwijs (hpo), waarvan er 1692 aan het onderzoek hebben meegewerkt. Hieronder wordt een aantal onderzoekbevindingen met betrekking tot de arbeidsmarktpositie en de aansluiting tussen de studie en de beroepspraktijk van afgestudeerden hpo samengevat. Vanwege het grote aantal 2e en 1e graads studierichtingen binnen het hpo, heeft een clustering plaatsgevonden naar taal-, maatschappij-, expressie- en exacte vakken.

1 Arbeidsmarktpositie van hpo-studierichtingen

Na een hogere pedagogie-opleiding stroomt 23% van de afgestudeerden door naar vervolgonderwijs. Dit is iets hoger dan de gemiddelde doorstroom na het hbo, die 19% bedraagt. Na het hpo kiest 62% van de doorstromers voor een universitaire studie. Dit percentage ligt beduidend lager dan het hbo-gemiddelde van 75%. De afgestudeerden van het hpo die er voor kiezen om de arbeidsmarkt te betreden, zijn in meerderheid niet of slechts kort werkloos voordat zij de eerste baan vinden: 69% heeft direct na de studie een betaalde baan. Dit is iets lager dan het hbo-gemiddelde dat op 73% ligt. Het aandeel van werklozen, dit wil zeggen afgestudeerden die geen betaald werk hebben (noch als hoofdbezigheid, noch als nevenactiviteit), actief op zoek zijn naar betaald werk en daar binnen twee weken mee kunnen beginnen, bedraagt op het moment van de enquête bij het hpo 6% en bij het totale hbo eveneens 6%. Het hpo wijkt dus niet af van het totale hbo wat de werkloosheid onder afgestudeerden betreft. Daarbij dient echter te worden aangetekend dat de partiële werkloosheid onder hpo-afgestudeerden iets hoger ligt: 17% van de betaald-werkenden uit het hpo wil graag meer uren werken, tegenover 10% van de betaald-werkenden uit het gehele hbo. Binnen het hpo varieert de werkloosheid van 0% bij de studierichtingen 2e graads combinatie overig vt en 1e en 2e graads exact dt tot 23% bij 2e graads (combinatie) expressie vt/dt.

Over het geheel genomen zijn de verschillen in beroepenspreiding tussen de studierichtingen aanzienlijk. Afgestudeerden basisonderwijs vt, 2e graads combinatie taal vt en 1e graads taal dt zijn verspreid over een relatief zeer beperkt aantal beroepen. Met name bij de 'maatschappij'-richtingen zien we daarentegen dat de afgestudeerden in een breed scala van beroepen terechtkomen.

De meeste betaald-werkende afgestudeerden van het hpo komen terecht in kleine (10 tot 50 personeelsleden) werkorganisaties of zeer kleine (minder dan 10 personeelsleden) werkorganisaties. Middelgrote (50 tot 100 personeelsleden) of grote organisaties (meer dan honderd personeelsleden) zijn minder belangrijk. Dit beeld wordt grotendeels bepaald door de grootste groep, namelijk afgestudeerden basisonderwijs vt die in kleine of zeer kleine organisaties zijn geconcentreerd.

Vergeleken met het hbo-gemiddelde komen afgestudeerden van het hpo minder vaak terecht in functies onder hun opleidingsniveau: 17% van de hpo-afgestudeerden heeft een functie waarvoor niet minimaal hbo-niveau werd vereist. Bij alle afgestudeerden van het hbo bedraagt het percentage 22. Overigens moet hierbij wel gewezen worden op het feit dat het gaat om startfuncties voor (in het algemeen) beginnende beroepsbeoefenaren. Wanneer men 2e graads

(combinatie) expressie vt/dt of 1e graads lichamelijke oefening vt studeert, heeft men een grotere kans om terecht te komen in functies waarvoor niet minimaal hbo-niveau werd vereist.

Bij iedere studierichting van het hpo komen de meeste afgestudeerden in functies terecht waarvoor de eigen of een verwante studierichting werd vereist. Met name afgestudeerden basisonderwijs vt en 2e graads maatschappij dt komen vrijwel uitsluitend in dit soort functies terecht. Uiteraard heeft dit deels te maken met de beschermde status van het leraarsambt. Het hpo wijkt overigens niet af van het gemiddelde hbo wat de specificiteit van de vereiste studierichting betreft. Van alle hbo-afgestudeerden heeft 12% een functie waarvoor geen specifieke studierichting werd vereist (hpo 10%), 82% een functie waarvoor de eigen of een verwante studierichting werd vereist (hpo 83%) en 6% een functie waarvoor een andere dan de eigen studierichting werd vereist (hpo 7%).

Wanneer men een opleiding in het hpo heeft gevolgd en werkzaam is, verwerft men een lager inkomen dan doorgaans met een hogere beroepsopleiding het geval is. Betaald-werkende afgestudeerden van het hpo verdienen gemiddeld f 2707,- bruto per maand. Voor het totale hbo bedraagt het gemiddelde bruto maandinkomen f 2988,-. Hierbij dient te worden bedacht dat afgestudeerden van het hpo gemiddeld minder uren per week werken dan bij het totale hbo het geval is. Part-time functies zijn in zekere zin zelfs karakteristiek voor de arbeidsmarkt van het hpo. In dit opzicht is er een verschil met de meeste andere sectoren in het hbo. Het feit dat afgestudeerden van het hpo minder verdienen dan gemiddeld is dus mede een gevolg van het feit dat zij, soms noodgedwongen, minder uren werken.

2 Arbeidsmarktpositie van hpo'ers en de invloed daarop van geslacht, vooropleiding en regio

In het onderzoek komt naar voren dat zowel de genoten vooropleiding als het geslacht van de afgestudeerden geen rol spelen bij het direct na de studie verwerven van betaald werk, het vanuit werkloosheid verwerven van betaald werk, het verwerven van een vaste aanstelling, het krijgen van een qua opleidingsniveau aansluitende functie en het verwerven van een leidinggevende functie.

Wat regionale verschillen betreft, is gebleken dat men in het westen des lands een relatief grotere kans heeft om vanuit een situatie van werkloosheid betaald werk te vinden. Wanneer men een baan vindt, heeft men in Oost-Nederland een kleinere kans om in een leidinggevende functie terecht te komen. Bij de kans om direct na de studie betaald werk te verwerven, de kans om een vaste aanstelling te verwerven of de kans om in een qua opleidingsniveau aansluitende functie terecht te komen, speelt de regio geen rol.

3 Aansluiting tussen gevolgde studierichting en huidige functie van hpo'ers

In het onderzoek is aan de hbo'ers die betaald werk verrichten, gevraagd om een oordeel te geven over de aansluiting tussen datgene dat in de opleiding is geleerd en hetgeen vereist wordt vanuit de huidige functie. Hiertoe kreeg men een lijst van ruim 30 aspecten voorgelegd die voor de uitoefening van de functie mogelijk van belang zijn. Deze aspecten hebben betrekking op specifieke kennisgebieden, praktische vaardigheden en sociaal-communicatieve vaardigheden. Bij elk aspect kon de afgestudeerde aangeven in hoeverre het betreffende item van belang is voor een goede uitoefening van de huidige functie, in hoeverre men bijscholing behoeft op dit gebied en in hoeverre in de opleiding aan het betreffende aspect aandacht moet worden geschonken.

Belangrijke aspecten huidige functie

Bij de analyse van het percentage betaald-werkende afgestudeerden dat een bepaald aspect zeer of tamelijk belangrijk vindt voor een goede beroepsuitoefening blijken de volgende aspecten in zowel het hbo als het hpo een gemiddelde score van 80% of hoger te hebben (tussen haakjes staat de gemiddelde score voor het hpo):

- algemene vaktheoretische kennis (92%);
- specialistische vakkennis (82%);
- bijhouden van recente ontwikkelingen in eigen vakgebied (89%);

- toepassen van vakspecifieke methoden en technieken (81%);
- analytische en diagnostische vaardigheden (84%);
- originaliteit, conceptualiteit, innovatief vermogen (86%);
- zelfstandigheid, initiatieven nemen (95%);
- plannen, coördineren, organiseren van activiteiten (84%);
- mondelinge presentatie (87%);
- samenwerken met collega's (95%);
- contacten leggen en onderhouden met derden (95%);
- inlevingsvermogen (93%);
- aanpassingsvermogen, flexibiliteit (96%).

Het percentage dat schriftelijke presentatie een belangrijk werkaspect vindt van de huidige functie bedraagt 86% voor het hbo als geheel, maar is voor het hpo gemiddeld iets lager, namelijk 77%. In vergelijking met het hbo als totaal worden door de hpo'ers ook vaak de volgende vier kennisvelden en vaardigheden als belangrijk ervaren (tussen haakjes staat het percentage betaald-werkende afgestudeerde hpo'ers dat het aspect belangrijk vindt voor een goede beroepsuitoefening van de huidige functie):

- pedagogisch-didactische vaardigheden (90%);
- lichamelijke conditie (77%);
- kennis over toepassingsmogelijkheden materialen (75%);
- leidinggeven (74%).

Bijscholingsbehoefte

De bijscholingsbehoefte door alle hbo'ers tezamen blijkt tussen de verschillende aspecten behoorlijk te variëren, namelijk van 6 tot 55 procent. De aspecten waaraan bij zowel het totale hpo als hbo de grootste bijscholingsbehoefte bestaat zijn:

- specialistische vakkennis;
- recente ontwikkelingen in het eigen vakgebied;
- kennis van computerprogrammatuur, informatica;
- toepassen van vakspecifieke methoden en technieken.

Van alle hbo'ers blijkt 37% na afstuderen een cursus of opleiding in het post-hoger onderwijs te hebben gevolgd of thans nog te volgen. Voor het hpo geldt een iets lager percentage, namelijk 32%. Tussen de studierichtingen binnen het hpo bestaan er geen significante verschillen in deelname aan bijscholing.

Oordeel over de opleiding

Bijna 80% van de hbo'ers blijkt tevreden te zijn over de aansluiting van de door hen tijdens het hbo gevolgde stage op het beoogde beroepenveld. Het oordeel van de hpo'ers luidt over het algemeen vrijwel hetzelfde: 77% is tevreden over deze aansluiting. Binnen het hpo lopen de meningen over de afstemming tussen stage en beroepenveld echter ver uiteen. Terwijl bij de studierichtingen basisonderwijs vt en 1e graads lichamelijke oefening vt respectievelijk 88 en 91 procent oordeelt dat de aansluiting tussen stage en beroepenveld goed of voldoende is, is van de andere studierichtingen een kwart tot ruim de helft van de werkende afgestudeerden van mening dat deze aansluiting matig dan wel slecht is.

In hoeverre zijn de afgestudeerden van mening dat de aandacht die tijdens de studie aan de verschillende werkaspecten is besteed, voldoende is geweest? Wanneer het hbo als geheel in beschouwing wordt genomen, blijkt bij circa de helft van de werkaspecten meer dan eenderde van de respondenten te hebben aangegeven dat aan deze aspecten meer aandacht gedurende de studie dient te worden besteed. Hoog scoort een vijftal clusters van aspecten. Ten eerste worden kennis en vaardigheden genoemd die direct met (het toepassen van) de gevolgde studierichting te maken hebben: specialistische vakkennis, bijhouden van recente ontwikkelingen in vakgebied en toepassen van vakspecifieke methoden en technieken, evenals kennis van computerprogrammatuur en informatica. Vervolgens achten de afgestudeerden meer aandacht wenselijk voor aspecten zoals analytische vaardigheden, innovatief vermogen en zelfstandigheid.

Daarnaast zou volgens veel afgestudeerden de aandacht voor wettelijke regelingen wat betreft het eigen en arbeidsrechtelijke vakgebied uitgebreid kunnen worden. Leidinggeven vormt samen met het plannen en coördineren een vierde cluster. Als laatste cluster kunnen mondelinge en schriftelijke presentatie worden onderscheiden samen met communicatieve vaardigheden. De resultaten voor het gehele hpo sluiten hierbij in grote lijnen aan, al blijkt het percentage werkende afgestudeerden dat aangeeft dat aan kennis over toepassingsmogelijkheden van materialen meer aandacht moet worden besteed bij het hpo wel hoger te zijn dan bij het totale hbo. Bovendien moet worden opgemerkt, dat er bij sommige aspecten behoorlijke verschillen tussen de studierichtingen bestaan.

1 De HBO-Monitor

1.1 Inleiding

Door het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA) is een model ontwikkeld voor het periodiek monitoren door universiteiten en hogescholen van de arbeidsmarktpositie van hun afgestudeerden (Van Dam, Heijke & Ramaekers, 1989). Dit model omvat een onderzoek onder zowel de vraagzijde van de arbeidsmarkt (de werkgevers) als de aanbodzijde (de afgestudeerden). Uitgangspunt van het onderzoek onder de afgestudeerden is dat instellingen zelf actief betrokken worden bij de opzet en uitvoering ervan. Hierdoor wordt bereikt dat de uitkomsten van het onderzoek direct gebruikt kunnen worden voor de interne kwaliteitsbewaking alsmede voor het post-hoger onderwijsbeleid, het stagebeleid en het alumni-beleid. Het model wordt sinds een paar jaar toegepast door de Rijksuniversiteit Limburg (Ramaekers & Heijke, 1991), terwijl de mogelijkheden worden verkend voor invoering aan andere universiteiten.

In het voorjaar van 1990 heeft de HBO-Raad het ROA opdracht gegeven om dit model, in samenwerking met het Servicebureau Schoolverlatersinformatie te Amsterdam, nader uit te werken voor afgestudeerden van het hbo. Het ROA heeft hierbij de projectleiding en is verantwoordelijk voor de instrumentontwikkeling, de kwaliteitsbewaking, het databeheer en de landelijke sectorrapportages. Het Servicebureau is verantwoordelijk voor de organisatie en coördinatie van de dataverzameling, de gegevensverwerking en de (vertrouwelijke) rapportages ten behoeve van de afzonderlijke instellingen. Van het Servicebureau hebben de volgende personen in het project geparticipeerd: D. Kaandorp, J.J. Rutjes, drs. J.C. Toppen en M.P. Verheggen. Vanuit het ROA hebben in het project geparticipeerd: drs. R.J.P. Dekker, drs. B.J.H. Lodder, drs. P.J.E. van de Loo, J.M.J.A. Pistors en drs. G.W.M. Ramaekers. De projectleiding was in handen van dr. R.K.W. van der Velden. Het project is vanuit de HBO-Raad begeleid door dr. A.A.B. van Bommel.

Het project heeft bijzonder geprofiteerd van de adviezen die zijn ontvangen van: M.H. Tan (sectorale kerngroep kuo), ir. A.T. de Bruyn, A.M.J.L. Feryn, drs. R.H. Harryvan, drs. A. Jonkman, drs. A.M. Plaizier, drs. J. van Ravens, drs. M.M.P. Verhaegh en drs. H.A.G.T. Verheijde (sectordeskundigen HBO-Raad), L.J.J. van der Ark, drs. J. Gerritsma en A.M. Kamoschinski (Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn), drs. J.J. Dijkstra, drs. A.L. de Jong en drs. P.P.M. van Opheusden (Contactcentrum Onderwijs Arbeid Groningen) en drs. F. Hengeveld en mr. W. Roseboom (Rijkshogeschool Groningen).

1.2 Opzet van de HBO-Monitor

De HBO-Monitor bestaat uit twee instrumenten. Ruim één jaar na het verlaten van de opleiding krijgt de afgestudeerde een zogeheten basisvragenlijst toegestuurd. Deze basislijst bevat vragen over: achtergrondkenmerken van de afgestudeerde, de gevolgde vooropleiding en studie binnen het hbo, eventuele werk- en bestuurservaring, verrichte activiteiten na het verlaten van de opleiding, verloop van de arbeidsmarktintrede en huidige arbeidsmarktpositie, de eventuele huidige functie en het bedrijf waarin men werkzaam is, eventuele vervolgopleidingen, de aansluiting tussen de gevolgde studierichting en de huidige functie en de bijscholingsbehoefte. De definitie en classificatie van de variabelen sluit waar mogelijk aan bij de gangbare indelingen die worden gehanteerd door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). De basisvragenlijst geeft informatie over de startfuncties van de afgestudeerden en geeft een snelle feedback aan de opleiding over de aansluiting onderwijs-arbeid.

Deze informatie kan in beginsel jaarlijks worden geactualiseerd met behulp van de zogeheten jaarkaart. Hierin wordt de arbeidsmarktloopbaan van het achterliggende jaar in kaart gebracht en worden opnieuw vragen gesteld over de huidige functie, bedrijf en eventuele vervolgopleidingen.

Bij de opzet van de HBO-Monitor is gekozen voor een benadering waarin voor zes hbo-sectoren¹ (technisch, economisch, pedagogisch, sociaal-agogisch, gezondheidszorg en kunstonderwijs) zoveel mogelijk vergelijkbare informatie wordt verzameld. De informatie is eveneens vergelijkbaar met de gegevens die de Stichting Hoger Agrarisch Onderwijs verzamelt in een vergelijkbaar onderzoek onder afgestudeerden van het hoger agrarisch onderwijs. Tenslotte is op onderdelen vergelijking mogelijk met uitkomsten van de Enquête Beroepsbevolking van het CBS.

De onderzoeksgroep van de HBO-Monitor bestaat in beginsel uit diegenen die een getuigschrift hebben gehaald bij één van de initiële eerste fase opleidingen van het hbo. Het afgelopen jaar betrof dit de afgestudeerden uit de periode september 1989 tot en met september 1990.

Elke hogeschool kan, tegen een vergoeding van een vast bedrag per afgestudeerde, met één of meer sectoren in het project participeren. In het uitvoeringsjaar 1991 participeerden 46 hogescholen in het project, met in totaal 16.000 afgestudeerden. Dit betekent dat de HBO-Monitor 1991 ongeveer de helft van de totale uitstroom aan afgestudeerden van het hbo dekt.

De hogescholen worden actief betrokken bij de uitvoering van het onderzoek. In eerste instantie leggen zij een lijst aan met afgestudeerden, waarbij elke afgestudeerde een uniek nummer krijgt toegekend. Deze nummers worden tevens op de vragenlijst afgedrukt. Vervolgens versturen zij de vragenlijsten met een begeleidende brief naar de afgestudeerden. Deze sturen op hun beurt de ingevulde vragenlijsten rechtstreeks naar het Servicebureau. Na verloop van tijd geeft het Servicebureau aan de hogescholen door welke nummers zijn binnengekomen en aan welke nummers een rappèl moet worden gestuurd. Ook dit rappèl (wederom bestaande uit een vragenlijst en een begeleidende brief) wordt door de hogescholen zelf verstuurd. Indien de respons van een hogeschool beneden de 50% blijft, wordt deze procedure nog eens herhaald.

In het eerste uitvoeringsjaar van de HBO-Monitor is gebleken dat de dataverzameling voor de meeste hogescholen veel werk met zich mee brengt. Bovendien is men vaak onbekend met de activiteiten die een grootscheepse dataverzameling met zich meebrengt. Dit heeft tot gevolg gehad dat de oorspronkelijke tijdsplanning niet in alle gevallen gehandhaafd kon blijven. Dit bracht ook met zich mee dat bij een aantal hogescholen de afgestudeerden slechts éénmaal benaderd zijn. Voor komend uitvoeringsjaar is daarom gekozen voor een model waarbij de hogescholen, wanneer zij dat willen, de verzending van vragenlijsten centraal kunnen laten uitvoeren.

De deelnemende hogescholen krijgen rechtstreeks van het Servicebureau een strikt vertrouwelijk² rapport toegestuurd, waarin de gegevens van de 'eigen' afgestudeerden staan vermeld. De gegevens van afgestudeerden zijn in een aantal gevallen samengevoegd om herkenning van individuen te voorkomen. Tevens wordt aan de deelnemende hogescholen een, eveneens vertrouwelijke, landelijke tabellenset toegezonden, qua opzet vergelijkbaar met de instellingsrapportage, waarin vergelijkbare informatie staat, maar dan voor de landelijke situatie. Op deze manier kan elke hogeschool voor zichzelf nagaan hoe de 'eigen' groep het doet in vergelijking met de landelijke cijfers.

In de landelijke sectorrapportages, waarvan de voorliggende deel uitmaakt, wordt meer diepgaand op de gegevens van het onderzoek ingegaan. Deze rapportages hebben tot doel om inzicht te bieden in de arbeidsmarktsituatie van afgestudeerden van een specifieke hbo-sector en een analyse te geven van de verschillen die er op dit punt tussen afgestudeerden of tussen

1. Deze indeling in sectoren is gebaseerd op de indeling in studierichtingen en sectoren in de HBO-almanak 1989/1990.

2. De instellingsrapportages worden in enkelvoud aangemaakt en zijn niet beschikbaar voor derden. Ditzelfde geldt voor de landelijke tabellenset.

studierichtingen bestaan. Om met een zekere mate van betrouwbaarheid uitspraken te kunnen doen over een bepaalde studierichting is een minimumgrens aangehouden van circa 50 respondenten. Indien in een bepaalde studierichting minder dan 50 respondenten voorkwamen, heeft in beginsel clustering plaatsgevonden met vergelijkbare studierichtingen. In de regel zijn hierbij voltijd- en deeltijdstudierichtingen apart gehouden (behalve bij het kunstonderwijs). Het resultaat van de clustering staat vermeld in bijlage 1 en wordt nader toegelicht in hoofdstuk 2.

Buiten deze instellings- en sectorrapportages zullen nog aanvullende analyses en rapportages op het databestand plaatsvinden. Deze zullen echter meer een ad-hoc karakter kennen, gericht op de beantwoording van specifieke vragen vanuit ondermeer onderwijsveld of beleid.

1.3 Leeswijzer

Hoofdstuk 2 doet verslag van de dataverzameling in het algemeen en de respons voor de sector pedagogiek in het bijzonder. Ook wordt hier nader ingegaan op het non-respons-onderzoek. In hoofdstuk 3 wordt een beschrijving gegeven van enkele achtergrond- en kwalificatiekenmerken van de afgestudeerden.

Hoofdstuk 4 gaat nader in op de maatschappelijke positie na afstuderen, de eventuele doorstroom naar vervolgonderwijs, de intredewerkloosheid en de mobiliteit van de afgestudeerden.

Hoofdstuk 5 presenteert een aantal kenmerken van de functie die de afgestudeerden bekleden, alsmede van het bedrijf of de instelling waar ze werkzaam zijn.

Hoofdstuk 6 gaat in op het oordeel van de afgestudeerden over de aansluiting tussen de gevolgde studierichting en de huidige functie en op de door hen aangegeven bijscholingsbehoefte.

Als algemene opmerking vooraf is het nuttig om erop te wijzen dat in de tabellen uitsluitend de aantallen respondenten zijn opgegeven die een vraag daadwerkelijk beantwoord hebben. Dit betekent dat degenen die een vraag niet hebben ingevuld bij de berekening van de totalen en percentages buiten beschouwing zijn gelaten. Het kan voorkomen dat de percentages door afronding niet altijd tot 100% optellen. Indien in een cel 0% staat afgedrukt, dan betekent dat afgerond 0%. Het gaat dan in de regel slechts om één of enkele respondenten. Wanneer een cel leeg is, betekent dit dat geen enkele respondent in de betreffende cel voorkomt. Wanneer de desbetreffende waarde niet kan worden berekend, wordt dit met een punt aangegeven. Onder de tabellen staat, indien van toepassing, aangegeven of de verschillen die tussen de studierichtingen worden geconstateerd significant zijn. Dit is gebeurd met behulp van een chi-kwadraat toets³.

3. Deze toets geeft aan in hoeverre de geobserveerde frequenties in een tabel afwijken van de frequenties die worden verwacht indien er geen samenhang is tussen de beide variabelen. De bijbehorende p-waarde geeft de kans aan dat de gevonden verschillen op toeval berusten.

2 Dataverzameling en respons

2.1 Deelname aan de HBO-Monitor

Voorjaar 1991 heeft de HBO-Raad de hogescholen benaderd om de belangstelling te peilen voor een eventuele deelname aan de HBO-Monitor. Aan het eind van die zomer bleken 46 van de 75 hogescholen belangstelling te hebben voor het project. Aangezien de deelname soms meerdere sectoren van een hogeschool betreft betekent dit dat uiteindelijk 87 sectoren van hogescholen hebben meegewerkt aan de HBO-Monitor in 1991 en dat ruim 16.000 afgestudeerde hbo'ers zijn benaderd. Dit is ongeveer de helft van de totale uitstroom aan afgestudeerden van het hbo in het studiejaar 1989/1990. Van alle hogescholen die pedagogisch onderwijs verzorgen hebben 20 hogescholen geparticipeerd in de HBO-Monitor. Deze hogescholen hebben in totaal ruim 3000 afgestudeerden aangeschreven.

Het onderzoek heeft betrekking op degenen die tussen september 1989 en september 1990 zijn afgestudeerd aan één van de initiële studierichtingen van het hbo. Wat betreft de indeling in studierichtingen is in principe uitgegaan van de formele lijst van bekostigde 1e fase initiële studierichtingen zoals deze door de HBO-Raad zijn vermeld in de HBO-almanak 1989/1990.

Aangezien sommige studierichtingen weinig studenten tellen, en dus relatief weinig afgestudeerden hebben, is vanwege eisen van statistische betrouwbaarheid een aantal studierichtingen samengenomen. In beginsel heeft een dergelijke samenvoeging plaatsgevonden wanneer het aantal respondenten van een studierichting minder dan 50 bedroeg. In enkele grensgevallen is hier om inhoudelijke redenen van afgeweken. Bovendien zijn unieke studierichtingen en studierichtingen die in het studiejaar 1989/1990 slechts op twee hogescholen in Nederland verzorgd werden, met het oog op de privacy van de hogescholen, niet afzonderlijk in de sectorrapportages opgenomen. Indien clustering moest plaatsvinden, is dit altijd gebeurd met studierichtingen die inhoudelijk zoveel mogelijk vergelijkbaar zijn. Hierover heeft steeds overleg plaatsgevonden met deskundigen uit de betreffende sectoren.

De afgestudeerden van de voltijdse tweede graads lerarenopleidingen zijn niet in één vak afgestudeerd, maar in een combinatie van twee vakken. Bij de clustering is hiermee rekening gehouden.

In het hpo zijn de vakken voor de lerarenopleidingen ingedeeld in de clusters taal, maatschappij, exact en expressie. In bijlage 1 is aangegeven welke vakken en vakkencombinaties bij elkaar zijn ingedeeld. In het hpo worden in totaal 14 clusters van studierichtingen onderscheiden.

Men dient zich overigens te realiseren dat de resultaten betrekking hebben op de afgestudeerden van de studierichtingen die zijn vertegenwoordigd in de HBO-Monitor. Dit is met name van belang bij het interpreteren van de totaalcijfers van een bepaalde sector.

2.2 Respons

Tussen eind oktober 1991 en eind januari 1992 hebben de hogescholen hun afgestudeerden aangeschreven. Bij de eerste aanschrijving hebben de hogescholen gebruik gemaakt van het laatst bekende studie-adres van de afgestudeerden. De afgestudeerden die na enkele weken nog niet hadden gerepsondeerd zijn bij de tweede aanschrijving via het ouderlijk adres benaderd, althans voor zover dit bekend was. De meeste hogescholen bleken over beide soorten adressen te beschikken. In beginsel zou enige weken later, indien nodig, een tweede rappël door

hogescholen worden verzonden. Helaas bleek dit slechts voor twee hogescholen organisatorisch mogelijk. Bovendien hebben drie hogescholen helemaal geen rappel naar hun afgestudeerden verzonden. Daarentegen heeft één hogeschool een aantal aanvullende activiteiten ondernomen om zoveel mogelijk afgestudeerden te bereiken. De afgestudeerden die na drie aanschrijvingen nog niet hadden gereageerd zijn telefonisch benaderd en van de afgestudeerden waarvan de vragenlijst onbestelbaar retour kwam of telefonisch duidelijk werd dat zij waren verhuisd, zijn via de bevolkingsregisters van de gemeenten de nieuwe adressen opgevraagd. Dit vergt uiteraard een grote inspanning van de medewerkers van een hogeschool, maar een dergelijke moeite wordt over het algemeen ook wel beloond. Terwijl na drie mailingen 63% van de afgestudeerden had gereespondeerd, bleek dat de aanvullende activiteiten de respons met 11% hadden doen toenemen tot 74%. Hogescholen met vergelijkbare studierichtingen bleken gemiddeld een responspercentage van 62 te hebben.

Tabel 2.1 Resultaat dataverzameling in hpo en hbo

	Resultaat dataverzameling	
	totaal HPO	totaal HBO
Resultaat dataverzameling uitgezette vragenlijsten,	3132	16083
waarvan:		
adres onbekend	121	479
onbereikbaar	1	4
expliciete weigering	2	4
non-respons	1149	5992
respons,	1859	9604
waarvan:		
na sluitingsdatum	50	232
slecht ingevuld	24	77
niet onderzoekspopulatie	93	406
in onderzoeksbestand	1692	8889

In tabel 2.1 staat een overzicht van het resultaat van de dataverzameling. Binnen het hpo en het hbo zijn in totaal respectievelijk 3132 en 16083 vragenlijsten uitgezet. Dit is wellicht een overschatting van het werkelijk aangeschreven aantal afgestudeerden. Deze cijfers zijn namelijk gebaseerd op het aantal genummerde vragenlijsten dat het Servicebureau aan de hogescholen heeft gestuurd. Er zullen echter een aantal hogescholen zijn die niet alle vragenlijsten hebben verstuurd, omdat bijvoorbeeld geen adres van de betreffende afgestudeerde bij de administratie bekend was, terwijl zij deze vragenlijsten niet hebben teruggestuurd naar het Servicebureau.

Hogescholen is gevraagd de vragenlijsten die onbestelbaar retour kwamen door te sturen naar het Servicebureau. Niet alle hogescholen hebben dat (consequent) gedaan en niet van alle verhuisde afgestudeerden zal de vragenlijst onbestelbaar retour zijn gezonden, zodat het in tabel 2.1 opgegeven aantal niet gereageerde afgestudeerden waarvan het studie- of ouderlijk adres onjuist bleek, een onderschatting is van het fenomeen 'adres onbekend'. Van de hogescholen die dit nauwgezet hebben bijgehouden, blijkt het adres bij 10 tot 15 procent van de afgestudeerden niet juist te zijn. Het moge duidelijk zijn dat dit fenomeen sterker speelt bij afgestudeerden van het hoger onderwijs, die vaak op kamers wonen in hun studietijd, dan bij schoolverlaters in het voortgezet onderwijs. Het is daarom enerzijds van belang dat bij onderzoek onder afgestudeerden gebruik kan worden gemaakt van hun ouderlijk adres. Anderzijds kunnen hogescholen door het organiseren van bijvoorbeeld 'terugkom-dagen', bijscholingscursussen of het uitbrengen van een magazine trachten het contact met de afgestudeerden langer vast te houden. In dat kader kan een hogeschool bijvoorbeeld voor haar eindexamenkandidaten een voorlichtingsmiddag houden over de arbeidsmarktsituatie, waarbij ook de resultaten van de HBO-Monitor worden besproken

en de afgestudeerden wordt verteld dat zij na hun afstuderen ook voor dit onderzoek worden benaderd.

Uit tabel 2.1 kan verder worden afgelezen dat slechts weinigen hebben laten weten onbereikbaar te zijn door langdurige ziekte, verblijf in het buitenland of overlijden. Ook het aantal afgestudeerden dat uitdrukkelijk heeft laten weten niet aan de HBO-Monitor deel te willen nemen kan gering worden genoemd.

Ruim 7% van alle respondenten is niet in het onderzoeksbestand opgenomen. Een deel van de respondenten heeft de vragenlijst namelijk pas na de sluitingsdatum van begin maart ingestuurd of zo marginaal ingevuld dat de resterende antwoorden van deze respondenten buiten beschouwing zijn gelaten. Daarnaast bleek bij het opschonen van het databestand dat enkele hogescholen afgestudeerden hadden aangeschreven die voor september 1989 of na september 1990 hun einddiploma hebben behaald. Overigens is over deze afgestudeerden wel in de instellingsrapportages aan de hogescholen gerapporteerd. Tenslotte is een klein gedeelte niet in de populatie opgenomen, omdat de afgestudeerden 65 jaar of ouder bleken te zijn.

Het responspercentage is berekend door de categorie 'respons' uit tabel 2.1 te delen door het aantal aanschrijvingen minus degenen die onbereikbaar bleken of waarvan het adres onbekend was. In tabel 2.2 valt af te lezen dat de respons 62% bedraagt bij zowel het gehele hbo als bij het hpo. Voor dit type onderzoek kan de respons als vrij normaal worden bestempeld. Degenen die een onderwijsbevoegdheid hebben behaald in een exact vak blijken over het algemeen vaker te hebben gerespondeerd, dan degenen die in een taal zijn afgestudeerd. De studierichtingen 2e graads combi exact/maatschappij vt en 1e en 2e graads exact dt en basisonderwijs vt hebben met ieder 67% het hoogste responspercentage, terwijl de studierichtingen 2e graads combi taal vt en 2e graads taal dt de laagste respons hebben behaald: respectievelijk 52% en 54%.

Tabel 2.2 Respons afgestudeerden hpo, per studierichting

Studierichting	Respons
basisonderwijs vt	67%
2e gr combi taal vt	52%
2e gr combi maatschappij vt	61%
2e gr combi exact vt	62%
2e gr (combi) expressie vt/dt	59%
2e gr combi taal/maatschappij vt	59%
2e gr combi exact/maatschappij vt	67%
2e gr combi overig vt	61%
1e gr lichamelijke oefening vt	55%
2e gr taal dt	54%
2e gr maatschappij dt	58%
1e + 2e gr exact dt	67%
1e gr taal dt	59%
1e gr maatschappij dt	58%
Totaal HPO	62%
Totaal HBO	62%

2.3 Non-respons onderzoek

Het streven naar een zo hoog mogelijke respons is uiteraard belangrijk. Want, hoe hoger de respons, met des te meer zekerheid iets gezegd kan worden over de resultaten. Maar een hoge respons alléén is niet voldoende. Het is eveneens van belang om te weten of de respons

representatief is. De respons moet namelijk een afspiegeling zijn van de totale benaderde populatie. Onder de non-respondenten is daarom een onderzoek gehouden om na te gaan of in de responsgroep wellicht bepaalde specifieke groepen significant zijn over- of ondervertegenwoordigd, waardoor de resultaten over de arbeidsmarktpositie van de afgestudeerden niet representatief zouden kunnen zijn.

Ruim driehonderd non-respondenten zijn in het voorjaar telefonisch benaderd. Bijna een kwart van de non-respondenten bleek onbereikbaar doordat het laatst bij de hogescholen bekende telefoonnummer van de afgestudeerde inmiddels was verouderd. Daarnaast bleek één op de zes non-respondenten geen telefoon te hebben, of minimaal driemaal de telefoon niet op te nemen. Van een kleine 60% van de non-respondenten konden de gegevens wel worden achterhaald.

In tabel 2.3 is met behulp van zogenoemde Z-scores aangegeven in hoeverre de respons- en non-responsgroep significant van elkaar verschillen wat betreft geslacht, leeftijd en de situatie waarin de afgestudeerden op 1 december 1991 verkeerden. Negatieve scores duiden op een ondervertegenwoordiging, positieve scores op een oververtegenwoordiging in de responsgroep in vergelijking met de non-responsgroep wat betreft het getoetste aspect.

Tussen de respons- en non-responsgroep blijkt alleen een significante afwijking te bestaan tussen degenen die zich op 1 december 1991 in een 'andere situatie' bevonden dan in één van de voorgestructureerde situaties. Bij het opschonen van het databestand waarin de responsgroep is opgenomen, bleek dat een groot gedeelte van degenen die zelf had aangegeven in een 'andere situatie' te verkeren in feite tot één van de voorgestructureerde situaties behoorde. Terwijl in de responsgroep deze mensen zijn gehercodeerd naar de betreffende voorgestructureerde categorie, is dit bij de non-responsgroep niet gebeurd.

Gegeven het feit dat de respons- en non-responsgroep verder niet significant van elkaar blijken af te wijken, betekent dit dat de respons op de getoetste kenmerken representatief is voor alle benaderde afgestudeerden.

Tabel 2.3 Responsgroep en non-responsgroep naar geslacht, leeftijd en situatie op 1 december 1991

	Responsgroep percentage	Non-responsgroep percentage	Verschi Z-score
Geslacht			
man	47%	49%	-0.38
vrouw	53%	51%	0.38
Leeftijd			
jonger dan 25 jaar	38%	38%	-0.15
25 t/m 29 jaar	41%	43%	-0.51
30 t/m 39 jaar	15%	14%	0.38
40 t/m 64 jaar	6%	4%	0.82
Situatie 1 dec. '91			
betaald werk	76%	79%	-0.71
studie	11%	7%	1.85
werkzoekend	5%	4%	0.30
dienstplicht	3%	2%	0.40
onbetaald werk	2%	1%	0.42
andere situatie	3%	7%	-2.85 *

* significant verschil tussen respons- en non-responsgroep op 1%-niveau

3 Beschrijving onderzoeksgroep

3.1 Achtergrondkenmerken

In de onderzoekspopulatie van het hpo zijn de vrouwen met 70% sterk oververtegenwoordigd. Over het gehele hbo zijn de vrouwen slechts licht in de meerderheid (53%).

Tabel 3.1 Afgestudeerden hpo naar geslacht, per studierichting

Studierichting	Geslacht		Totaal N=100%
	man	vrouw	
basisonderwijs vt	18%	82%	711
2e gr combi taal vt	22%	78%	50
2e gr combi maatschappij vt	51%	49%	86
2e gr combi exact vt	74%	26%	54
2e gr (combi) expressie vt/dt	10%	90%	96
2e gr combi taal/maatschappij vt	25%	75%	65
2e gr combi exact/maatschappij vt	36%	64%	47
2e gr combi overig vt	25%	75%	44
1e gr lichamelijke oefening vt	46%	54%	39
2e gr taal dt	20%	80%	147
2e gr maatschappij dt	49%	51%	152
1e + 2e gr exact dt	63%	38%	64
1e gr taal dt	47%	53%	57
1e gr maatschappij dt	61%	39%	75
 Totaal HPO	 30%	 70%	 1687
 Totaal HBO	 47%	 53%	 8872

Chi-kwadraat = 248.5; d.f. = 13; p <0.01

Binnen het hpo blijken er echter grote en significante verschillen te bestaan in de man/vrouw-verhouding bij de uitstroom van de onderscheiden studierichtingen. Afgezien van de uitstroom van de studierichtingen 2e graads combi maatschappij vt, 2e graads maatschappij dt, 1e graads taal dt en 1e graads lichamelijke oefening vt, waar deze verhouding tussen beide sexen ongeveer gelijk is, blijkt de uitstroom bij de andere studierichtingen door één van de sexen sterk te worden gedomineerd. Enerzijds zijn deze sexeverschillen terug te voeren op het niveau en de leeftijd van de doelgroep van de studierichtingen, anderzijds op de richting hiervan. Het procentuele aandeel vrouwen bij de afgestudeerden die zijn opgeleid voor het basisonderwijs bedraagt 82%, terwijl bij de docentopleidingen voor het voortgezet onderwijs het percentage vrouwen belangrijk lager is. Binnen deze docentopleidingen is het aandeel mannen relatief hoger bij de exacte en maatschappijvakken, terwijl het aandeel vrouwen verhoudingsgewijs hoger is bij de taal- en expressievakken. Bovendien is het percentage mannen naar verhouding hoger bij de 1e graads vakken in vergelijking tot de 2e graads vakken.

Tabel 3.2 Afgestudeerden hpo naar leeftijd, per studierichting

Studierichting	Leeftijdsklasse				Leeftijd gemiddelde	Totaal N=100%
	t/m 24 jr	25-29 jr	30-39 jr	40-64 jr		
basisonderwijs vt	79%	19%	2%	1%	23.9	712
2e gr combi taal vt	30%	68%	2%		25.6	50
2e gr combi maatschappij vt	17%	67%	15%		26.6	86
2e gr combi exact vt	25%	62%	11%	2%	26.3	55
2e gr (combi) expressie vt/dt	23%	71%	4%	2%	26.4	96
2e gr combi taal/maatschappij vt	22%	69%	8%	2%	26.4	65
2e gr combi exact/maatschappij vt	32%	64%	4%		25.6	47
2e gr combi overig vt	20%	77%	2%		25.9	44
1e gr lichamelijke oefening vt	69%	28%	3%		24.4	39
2e gr taal dt	1%	17%	45%	37%	37.7	147
2e gr maatschappij dt		13%	51%	36%	37.5	152
1e + 2e gr exact dt	3%	17%	56%	23%	34.6	64
1e gr taal dt	3%	5%	41%	50%	39.6	58
1e gr maatschappij dt		4%	63%	33%	38.1	75
Totaal HPO	41%	30%	17%	11%	28.5	1690
Totaal HBO	38%	41%	15%	6%	27.3	8879

Chi-kwadraat = 1662.7; d.f. = 39; p <0.01

In tabel 3.2 zijn de afgestudeerden per studierichting ingedeeld in een viertal leeftijdsklassen en is voor iedere studierichting de gemiddelde leeftijd op het moment van enquêteren berekend. De afgestudeerden van het hpo blijken in het algemeen bijna 1 jaar en 3 maanden ouder te zijn dan gemiddeld in het hbo. Terwijl de hpo'ers gemiddeld ruim 28 jaar waren op het moment van enquêteren, bedroeg de gemiddelde leeftijd voor alle hbo'ers tezamen ruim 27 jaar.

Dit verschil in leeftijd is deels een gevolg van het relatief forse aandeel van deeltijd-studenten in het hpo (29%). Bij de deeltijdstudierichtingen blijken ouderen ('tweede kans' onderwijs) namelijk vaker aanwezig dan in het voltijdse hbo. Dit geldt ook voor het hpo: 80 tot 96 procent van de afgestudeerden van de deeltijdstudierichtingen blijkt op het moment van enquêteren 30 jaar of ouder te zijn. Bij de studierichtingen basisonderwijs vt en 1e graads lichamelijke oefening vt waren de meeste afgestudeerden jonger dan 25 jaar, terwijl degenen die een voltijdse studierichting voor het behalen van een 2e graads bevoegdheid hebben gevolgd merendeels tussen de 25 en 29 jaar waren.

3.2 Kwalificaties

In deze paragraaf worden de kwalificaties besproken die zijn behaald alvorens men is afgestudeerd aan het hbo. Met deze kwalificaties wordt het geheel van kennis, houdingen en vaardigheden bedoeld die het functioneren binnen arbeidsorganisaties en op de arbeidsmarkt mogelijk maken. Hierbij wordt onderscheid gemaakt naar formele en informele kwalificaties. Formele kwalificaties zijn kwalificaties die men in het reguliere onderwijs verwerft, terwijl informele kwalificaties kunnen worden opgedaan buiten het reguliere onderwijs, bijvoorbeeld in een werkkring of in een bestuurlijke functie.

Ten eerste is nagegaan wat de hoogste met diploma voltooide vooropleiding was alvorens de onderzochte afgestudeerden aan het hbo zijn begonnen (zie tabel 3.3).

In vergelijking met het hbo als geheel blijken de afgestudeerde hpo'ers vaker het havo (54% tegenover 37%), dan wel een hbo-opleiding als vooropleiding te hebben genoten (16% tegenover 8%). Bij de afgestudeerden van de studierichting basisonderwijs vt heeft ruim driekwart het havo als hoogst genoten vooropleiding. Bij de voltijdse 2e graads studierichtingen loopt het percentage

dat havo als vooropleiding heeft uiteen van 59% voor 2e graads combi overig vt tot 70% voor de studierichting 2e graads combi taal vt. Daarentegen zijn de afgestudeerden van de studierichting 1e graads lichamelijke oefening vt voornamelijk uit het vwo gerecruteerd (72%). Het hbo is bij de deeltijdstudierichtingen het belangrijkste vooropleidingskanaal. Velen van hen zullen hoogstwaarschijnlijk eerder in het hpo een onderwijsbevoegdheid in een ander vak of op een ander niveau hebben behaald. Bij degenen die zijn afgestudeerd aan een 1e of 2e graads deeltijdstudierichting in een taal heeft een vijfde tot een kwart een 'andere' vooropleiding gehad.

Tabel 3.3 Afgestudeerden hpo naar vooropleiding, per studierichting

Studierichting	Hoogst behaalde diploma					Totaal N=100%
	HAVO	VWO	(K)MBO, LLW, inservice	HBO	ander diploma	
basisonderwijs vt	77%	16%	5%	1%	1%	708
2e gr combi taal vt	70%	30%				50
2e gr combi maatschappij vt	62%	15%	19%	1%	3%	86
2e gr combi exact vt	63%	29%	7%		2%	56
2e gr (combi) expressie vt/dt	61%	14%	20%	2%	3%	95
2e gr combi taal/maatschappij vt	69%	18%	8%	3%	2%	65
2e gr combi exact/maatschappij vt	65%	26%	4%	4%		46
2e gr combi overig vt	59%	23%	11%	2%	5%	44
1e gr lichamelijke oefening vt	23%	72%		5%		39
2e gr taal dt	22%	20%	4%	35%	20%	142
2e gr maatschappij dt	12%	3%	8%	62%	15%	151
1e + 2e gr exact dt	14%	17%	11%	43%	14%	63
1e gr taal dt	4%	14%		58%	25%	57
1e gr maatschappij dt	5%	8%	4%	69%	14%	74
Totaal HPO	54%	17%	7%	16%	6%	1676
Totaal HBO	37%	29%	22%	8%	4%	8811

Chi-kwadraat = 1162.6; d.f. = 52; p <0.01

Aan de afgestudeerden is gevraagd om de begin- en einddatum aan te geven van de door hen gevolgde studierichting aan het hbo. De studieduur is bepaald aan de hand van het verschil tussen deze beide data. Tabel 3.4 geeft weer hoeveel jaren de afgestudeerden van een bepaalde studierichting gemiddeld nodig hadden voor het behalen van hun hbo-diploma. Het is enerzijds mogelijk dat deze studieduur in een aantal gevallen is onderschat wanneer de afgestudeerden tussentijds van studierichting zijn gewisseld, of dezelfde studie aan een andere hogeschool hebben voortgezet. Anderzijds kan de studieduur in een aantal gevallen zijn overschat, wanneer de afgestudeerden tussentijds de studie hebben onderbroken. Daarnaast dient men zich bij een vergelijking tussen de studierichtingen te realiseren dat de nominale studieduur niet voor alle studierichtingen aan alle hogescholen gelijk is. Bovendien kunnen verschillen in studieduur het gevolg zijn van vrijstellingen die hogescholen aan mensen met een bepaalde vooropleiding geven. In een aantal gevallen kunnen mensen op grond van hun vooropleiding direct in het tweede jaar instromen.

Gemiddeld blijken hpo'ers bijna 3 maanden langer over hun studie te doen als de gehele groep hbo'ers. Binnen het hpo blijken er behoorlijke verschillen op te treden in studieduur. De afgestudeerden van de studierichtingen basisonderwijs vt en 1e graads lichamelijke oefening vt hebben een studieduur van gemiddeld nog geen 4 jaar, terwijl de studieduur van de afgestudeerden van de voltijdse studierichtingen voor 2e graads vakken ongeveer 5 jaar bedraagt. Bij de deeltijdstudierichtingen varieert de studieduur van 4,0 voor 1e en 2e graads exact dt tot en met 4,7 voor de studierichting 1e graads maatschappij dt. De standaardafwijking⁴ is in het

4. De standaardafwijking beschrijft de spreiding van een variabele rond het gemiddelde. Ze is gelijk aan de wortel van de variantie, die op haar beurt gedefinieerd is als de som van de gekwadeerde afwijkingen van het gemiddelde, gedeeld door het aantal waarnemingen minus één.

Tabel 3.4 Afgestudeerden hpo naar studie- en afstudeerduur, per studierichting

Studierichting	Studieduur		Totaal N=100%	Afstudeerduur		Totaal N=100%
	gemiddelde in jaren	standaard afwijking		gemiddelde in maanden	standaard afwijking	
basisonderwijs vt	3.9	.44	700	18.5	1.72	712
2e gr combi taal vt	5.0	.76	49	19.3	2.90	50
2e gr combi maatschappij vt	5.2	.78	85	19.2	3.34	86
2e gr combi exact vt	5.3	.66	55	18.8	2.75	56
2e gr (combi) expressie vt/dt	5.2	1.33	91	19.3	3.45	96
2e gr combi taal/maatschappij vt	5.1	.88	65	19.0	3.33	65
2e gr combi exact/maatschappij vt	4.9	.74	46	18.7	2.53	47
2e gr combi overig vt	5.2	.94	43	18.7	2.72	44
1e gr lichamelijke oefening vt	3.9	.42	39	17.8	.52	39
2e gr taal dt	4.1	1.05	137	18.5	2.96	148
2e gr maatschappij dt	4.1	1.55	138	18.8	3.28	152
1e + 2e gr exact dt	4.0	1.05	61	18.7	2.72	64
1e gr taal dt	4.5	1.75	46	19.9	3.62	58
1e gr maatschappij dt	4.7	1.91	69	19.3	3.23	75
Totaal HPO	4.3	1.08	1624	18.7	2.61	1692
Totaal HBO	4.1	.99	8486	18.8	2.54	8888

ongeveer gelijk aan die in het hbo als totaal. Deze afwijking van het gemiddelde bedraagt voor beiden circa één jaar. Binnen het hpo is deze standaardafwijking het laagst voor de studierichtingen basisonderwijs vt en 1e graads lichamelijke oefening vt, waar deze ongeveer een half jaar bedraagt. Bij de voltijdse studierichtingen voor de 2e graads bevoegdheden blijkt de standaardafwijking te variëren van bijna 8 maanden voor de studierichting 2e graads combi exact vt tot bijna 1 jaar en 4 maanden voor de studierichting 2e graads (combi) expressie vt/dt, terwijl bij de deeltijd-studierichtingen deze standaardafwijking tussen de één en twee jaar ligt.

In tabel 3.4. staat eveneens het aantal maanden aangegeven tussen het moment van afstuderen en het moment van enquêteren. De onderzoekspopulatie bestaat uit alle hbo'ers die tussen begin september 1989 en eind september 1990 zijn afgestudeerd. Degenen die eind 1989 hun getuigschrift hebben behaald kunnen in principe dus eerder op de arbeidsmarkt intreden dan degenen die pas in 1990 hun hbo-studie hebben voltooid. Dit gegeven is met name van belang bij studierichtingen waarbij men meerdere malen per jaar het getuigschrift kan behalen.

Gemiddeld blijken de afgestudeerden ruim anderhalf jaar geleden hun getuigschrift te hebben behaald; dat wil zeggen in mei 1990. Dit geldt over het algemeen ook voor de hpo'ers. Binnen het hpo varieert de afstudeerduur van 17,8 maanden voor afgestudeerden van 1e graads lichamelijke oefening vt tot 19,9 maanden voor degenen die de studierichting 1e graads taal dt hebben gevolgd. Deze twee studierichtingen hebben eveneens respectievelijk de kleinste (i.c. een halve maand) en grootste standaardafwijking (ruim 4 maanden). Voor zowel het hbo als hpo bedraagt de standaardafwijking gemiddeld circa 2,5 maand.

Aan de afgestudeerden is gevraagd of zij vóór of tijdens hun hbo-opleiding betaalde of onbetaalde werkervaring hebben opgedaan die relevant is voor hun vakgebied (exclusief stage). En zo ja, of zij dit werk langer of korter dan een jaar hebben uitgeoefend (zie tabel 3.5).

Afgestudeerden van het hpo blijken over het algemeen een dergelijke werkervaring iets vaker te missen op het moment dat zij aan het hbo afstuderen dan gebruikelijk in het hbo. Terwijl gemiddeld 42% van de hbo'ers relevante werkervaring vóór het verlaten van het hbo heeft opgedaan, geldt dit slechts voor eenderde van de hpo'ers. Binnen het hpo blijkt op het punt van werkervaring bovendien een tweedeling te bestaan. Ongeveer de helft tot driekwart van de afgestudeerden die in het hpo een deeltijdstudie hebben gevolgd heeft een relevante werkkring

gehad voor het verlaten van het hpo. Het gaat dan meestal om langdurige werkervaring. Ook de afgestudeerden van 1e graads lichamelijke oefening vt en 2e graads combi overig vt hebben relatief vaak een relevante werkkring gehad. Bij de overige studierichtingen varieert het percentage afgestudeerden zonder dergelijke werkervaring daarentegen van 66% voor 2e graads combi exact vt tot 82% voor de studierichting basisonderwijs vt.

Tabel 3.5 Afgestudeerden hpo naar werk- en bestuurlijke ervaring, per studierichting

Studierichting	Werkervaring?			Totaal N=100%	Bestuurlijke ervaring?		Totaal N=100%
	nee	ja, <=1jr	ja, >1jr		ja	nee	
basisonderwijs vt	82%	11%	7%	704	26%	74%	699
2e gr combi taal vt	72%	24%	4%	50	24%	76%	49
2e gr combi maatschappij vt	73%	14%	13%	85	37%	63%	84
2e gr combi exact vt	66%	25%	9%	56	33%	67%	54
2e gr (combi) expressie vt/dt	74%	19%	7%	95	15%	85%	95
2e gr combi taal/maatschappij vt	69%	23%	8%	65	27%	73%	63
2e gr combi exact/maatschappij vt	68%	21%	11%	47	26%	74%	47
2e gr combi overig vt	52%	30%	18%	44	24%	76%	41
1e gr lichamelijke oefening vt	28%	23%	49%	39	34%	66%	38
2e gr taal dt	52%	17%	31%	147	21%	79%	146
2e gr maatschappij dt	30%	13%	58%	152	43%	57%	148
1e + 2e gr exact dt	46%	10%	44%	63	27%	73%	64
1e gr taal dt	37%	9%	54%	57	29%	71%	56
1e gr maatschappij dt	27%	9%	64%	75	41%	59%	73
Totaal HPO	65%	14%	21%	1679	28%	72%	1657
Totaal HBO	58%	19%	22%	8835	26%	74%	8779

Werkervaring : Chi-kwadraat = 461.3; d.f. = 26; p <0.01

Bestuurlijke ervaring : Chi-kwadraat = 41.6; d.f. = 13; p <0.01

Tabel 3.5 geeft voor iedere studierichting eveneens een overzicht van het aandeel afgestudeerde hbo'ers dat bestuurlijke ervaring heeft opgedaan. Afgestudeerden van het hpo hebben ongeveer even vaak vóór of tijdens de hbo-opleiding een bestuurlijke functie bekleed dan voor het hbo als geheel geldt (respectievelijk 28% en 26%). In de meeste gevallen gaat het om bestuurlijke ervaring in verenigingsverband, medezeggenschapsraden, schoolbesturen, buurthuis- en jongerenwerk en dergelijke. Binnen het hpo blijken er ook significante verschillen naar studierichting te bestaan. Het zijn met name degenen die een onderwijsbevoegdheid voor een maatschappijvak hebben behaald en de afgestudeerden van de studierichting 1e graads lichamelijke oefening vt en 2e graads combi exact vt die bestuurlijke ervaring hebben.

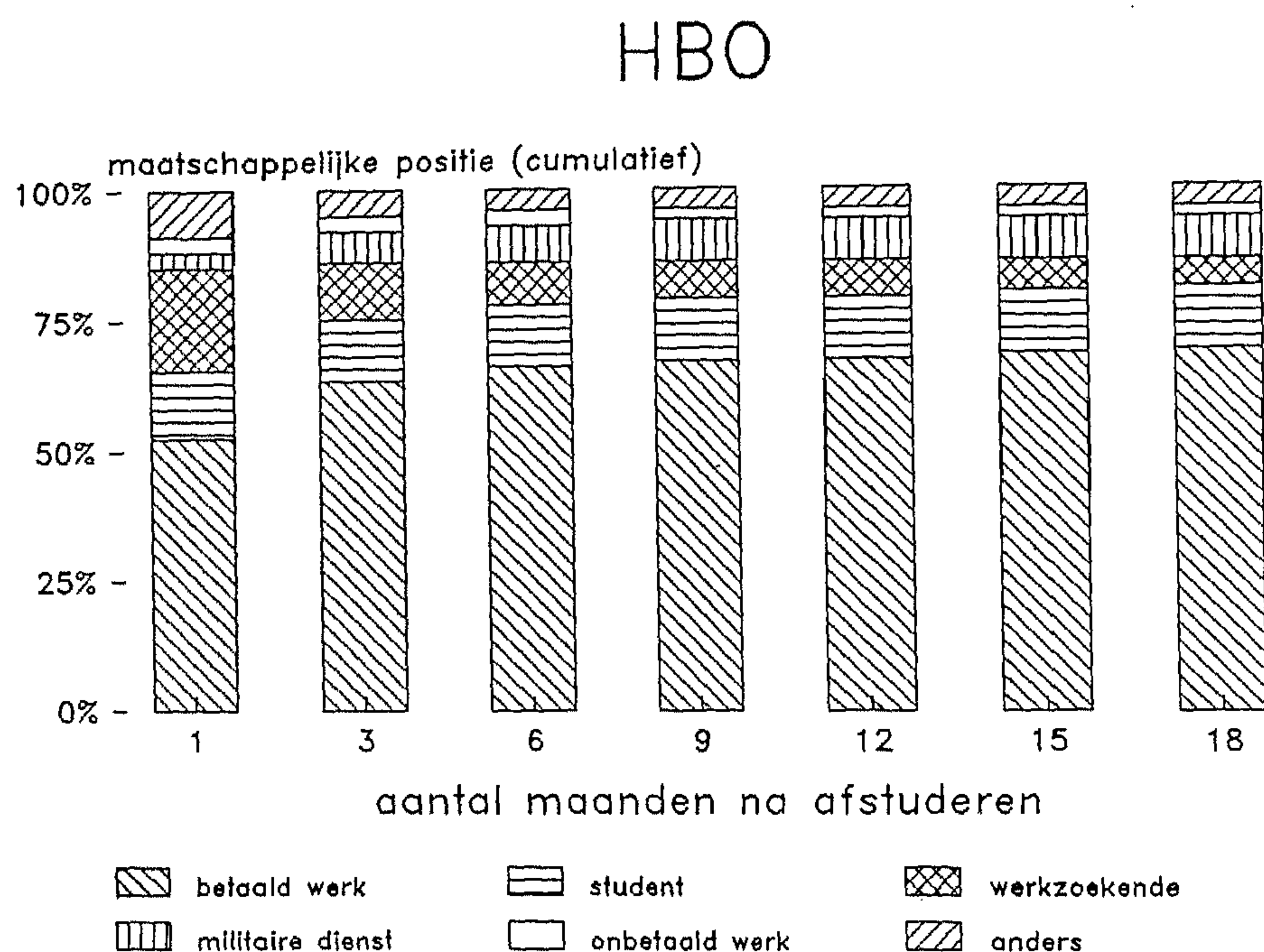

4 Maatschappelijke positie en arbeidsmarktloopbaan na afstuderen

4.1 Maatschappelijke positie na afstuderen

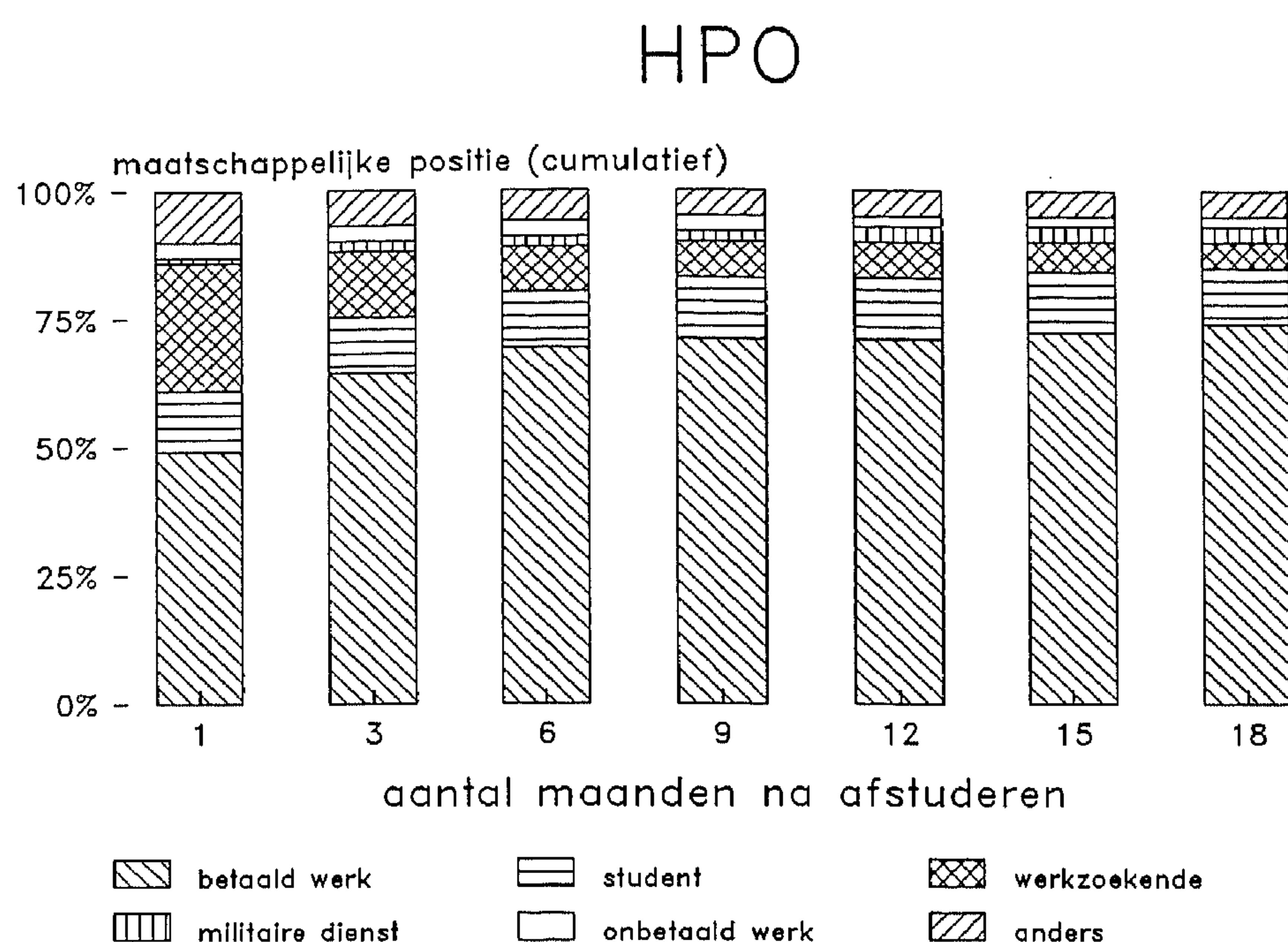
De HBO-Monitor beoogt de bestemming na het voltooien van een hogere beroepsopleiding in kaart te brengen. In deze paragraaf wordt ingegaan op de verschuivingen in maatschappelijke positie die zich in de loop van de eerste achttien maanden na afstuderen hebben voorgedaan. Het gaat hierbij om de maatschappelijke positie die volgens de respondenten hun dagelijkse situatie het beste weergeeft.

Grafiek 4.1.A Verschuivingen in de maatschappelijke positie na afstuderen hbo (in %)

De grootste verschuivingen in de maatschappelijke positie doen zich voor tijdens de eerste drie maanden na afstuderen (grafiek 4.1.A). Een groot aantal van de afgestudeerden van het hpo die in de eerste maand na afstuderen nog op zoek zijn naar een betaalde baan, verricht in de derde maand na afstuderen betaald werk. Na drie maanden neemt het aandeel van werkzoekende afgestudeerden van het hpo geleidelijk af. Het aandeel van afgestudeerden met een betaalde baan neemt geleidelijk toe. Vergeleken met het gemiddelde hbo verrichten afgestudeerden van het hpo iets vaker betaald werk. Het hpo onderscheidt zich verder van het totale hbo door een lager aandeel van afgestudeerden die in militaire dienst gaan.

Grafiek 4.1.B Verschuivingen in de maatschappelijke positie na afstuderen hpo (in %)

4.2 Vervolgonderwijs

Deze paragraaf gaat in op het eventueel verder volgen van onderwijs na het voltooien van een studie in het hpo. Eerst wordt een indicatie gegeven van de omvang van de deelname aan vervolgonderwijs. Vervolgens wordt aangegeven om welke onderwijsniveaus het hierbij gaat. Deze paragraaf beperkt zich tot het verder volgen van beroeps- en universitair onderwijs. Het gevolgde bijscholings- en cursorisch onderwijs komt in paragraaf 6.3 aan bod.

Aan de afgestudeerden is gevraagd of men thans een opleiding volgt of na het verlaten van de hbo-opleiding verder onderwijs heeft gevolgd. Indien men meerdere opleidingen volgt of heeft gevolgd, werd men verzocht om het onderwijsniveau en de afstudeerrichting aan te geven van de opleiding met het grootste aantal studie-uren. Eerst wordt in tabel 4.1 voor de onderscheiden studierichtingen van het hpo het procentuele aandeel weergegeven van de afgestudeerden die beroeps- of universitair onderwijs zijn gaan volgen. Daarna wordt het vervolgonderwijs naar niveau geschetst. Dit gebeurt per vooropleidingscategorie voor het totale hpo in tabel 4.2 en per onderscheiden hpo-studierichting in tabel 4.3.

Tabel 4.1 Afgestudeerden hpo naar deelname aan vervolgonderwijs, per studierichting

Studierichting	Deelname aan vervolgonderwijs?		Totaal
	nee	ja	N=100%
basisonderwijs vt	85%	15%	628
2e gr combi taal vt	73%	27%	48
2e gr combi maatschappij vt	63%	38%	72
2e gr combi exact vt	65%	35%	52
2e gr (combi) expressie vt/dt	80%	20%	86
2e gr combi taal/maatschappij vt	53%	47%	55
2e gr combi exact/maatschappij vt	63%	37%	43
2e gr combi overig vt	78%	23%	40
1e gr lichamelijke oefening vt	61%	39%	31
2e gr taal dt	76%	24%	137
2e gr maatschappij dt	74%	26%	131
1e + 2e gr exact dt	79%	21%	62
1e gr taal dt	87%	13%	52
1e gr maatschappij dt	59%	41%	69
Totaal HPO	77%	23%	1506
Totaal HBO	81%	19%	7940

Chi-kwadraat = 78.3; d.f. = 13; p <0.01

Bij het hpo bedraagt de totale doorstroom naar vervolgonderwijs 23%. Dit is iets hoger dan de gemiddelde doorstroom bij het totale hbo, die op 19% ligt. Afgestudeerden van de studierichtingen 2e graads combi taal/maatschappij vt, 1e graads maatschappij dt, 1e graads lichamelijke oefening vt, 2e graads combi maatschappij vt, 2e graads combi exact/maatschappij vt en 2e graads combi exact vt stromen duidelijk vaker dan afgestudeerden van de andere studierichtingen door naar vervolgonderwijs.

Tabel 4.2 Afgestudeerden hpo naar niveau vervolgonderwijs, per niveau vooropleiding

Hoogst behaalde diploma	Niveau vervolgonderwijs			Totaal
	MBO	(Kort) HBO	(Verkort) WO	N=100%
HAVO	4%	35%	62%	182
VWO	2%	29%	69%	59
(K)MBO, LLW, inservice		53%	47%	17
HBO	5%	30%	65%	66
ander diploma	4%	48%	48%	23
Totaal HPO	3%	34%	62%	347

Chi-kwadraat = 7.2; d.f. = 8; p = 0.51

De meeste afgestudeerden van het hpo die doorstromen naar vervolgonderwijs kiezen voor een vervolgopleiding op universitair niveau. In tabel 4.2 komt naar voren dat er geen significante verschillen zijn tussen de vooropleidingscategorieën met betrekking tot het niveau van het vervolgonderwijs dat men ná het hpo kiest.

Tabel 4.3 Afgestudeerden hpo naar niveau vervolgonderwijs, per studierichting

Studierichting	Niveau vervolgonderwijs			Totaal N=100%
	MBO	(Kort) HBO	(Verkort) WO	
basisonderwijs vt	6%	38%	56%	95
2e gr combi taal vt		8%	92%	13
2e gr combi maatschappij vt	7%	15%	78%	27
2e gr combi exact vt		28%	72%	18
2e gr (combi) expressie vt/dt	6%	65%	29%	17
2e gr combi taal/maatschappij vt		4%	96%	26
2e gr combi exact/maatschappij vt		25%	75%	16
2e gr combi overig vt		22%	78%	9
1e gr lichamelijke oefening vt		8%	92%	12
2e gr taal dt	3%	70%	27%	33
2e gr maatschappij dt	6%	59%	35%	34
1e + 2e gr exact dt		77%	23%	13
1e gr taal dt			100%	7
1e gr maatschappij dt		7%	93%	28
Totaal HPO	3%	34%	62%	348
Totaal HBO	2%	23%	75%	1501

Chi-kwadraat = 96.9; d.f. = 26; p = <0.01

Vergeleken met het totale hbo stromen afgestudeerden van het hpo iets vaker door naar vervolgonderwijs. Wanneer ze doorstromen, kiezen ze beduidend vaker voor een vervolgopleiding op hbo-niveau. Van alle afgestudeerden van het hbo die doorstromen naar vervolgonderwijs kiest 75% voor een universitaire opleiding, 23% opnieuw voor een hbo-opleiding en 2% voor een mbo-opleiding. Tabel 4.3 laat zien dat binnen de vervolgopleidingen van het hpo de universitaire opleidingen 62% voor hun rekening nemen, de hbo-opleidingen 34% en het mbo 3%. Met betrekking tot het niveau van het vervolgonderwijs doen zich aanzienlijke verschillen tussen de studierichtingen van het hpo voor. Meer dan de helft van de doorstromers bij de studierichtingen 1e en 2e graads exact dt, 2e graads taal dt, 2e graads (combi) expressie vt/dt en 2e graads maatschappij dt kiest opnieuw voor het hbo. Bij de overige studierichtingen kiest de meerderheid voor het wo.

4.3 Intredewerkloosheid

De duur van de intredewerkloosheid, dit wil zeggen de tijdsduur die pas afgestudeerden werkloos zijn voordat zij hun eerste betaalde baan vinden, geeft een indicatie voor de mate waarin de intrede op de arbeidsmarkt succesvol verloopt. Onder werkloos wordt hier begrepen: 'werkzoekend, terwijl geen betaald werk wordt verricht'. Tabel 4.4 schetst de mate van succes waarmee afgestudeerden van de onderscheiden studierichtingen de arbeidsmarkt hebben betreden. In deze tabel zijn uitsluitend werkloosheidsperioden die eindigen in de eerste betaalde baan na afstuderen begrepen, alsmede werkloosheidsperioden die voortduren tot het moment van de enquête.

Afgestudeerden van het hpo zijn na de studie over het geheel genomen niet of slechts kort werkloos voordat zij de eerste betaalde baan krijgen. Hierin onderscheiden zij zich nauwelijks van de gemiddelde situatie in het hbo. Van alle hbo-afgestudeerden heeft 73% direct na de studie een baan (de werkloosheidsduur bedraagt in dat geval 0 maanden). Bij het hpo vindt 69% direct een baan. Werkloosheidsperioden van meer dan drie maanden zijn eerder uitzondering dan regel. Bij de studierichtingen 2e graads (combi) expressie vt/dt en 2e graads combi overig vt is meer dan 10% van de afgestudeerden langer dan zes maanden werkloos. Bij de meeste deeltijdstudierichtingen zijn de afgestudeerden na het verlaten van de opleiding weinig of niet werkloos. Dit houdt uiteraard verband met het gegeven dat zij vaak tijdens de studie al een baan hebben. Ook afgestudeerden 1e graads lichamelijke oefening vt zijn nauwelijks werkloos na de opleiding.

Tabel 4.4. Afgestudeerden hpo naar duur intredewerkloosheid, per studierichting

Studierichting	Intredewerkloosheid				Totaal N=100%
	0 maanden	1-3 maanden	4-6 maanden	7 of meer maanden	
basisonderwijs vt	57%	36%	4%	3%	663
2e gr combi taal vt	57%	30%	8%	5%	37
2e gr combi maatschappij vt	71%	12%	8%	8%	73
2e gr combi exact vt	60%	27%	7%	7%	45
2e gr (combi) expressie vt/dt	51%	24%	8%	17%	84
2e gr combi taal/maatschappij vt	68%	21%	4%	6%	47
2e gr combi exact/maatschappij vt	66%	26%	3%	6%	35
2e gr combi overig vt	67%	22%		11%	36
1e gr lichamelijke oefening vt	87%	13%			30
2e gr taal dt	85%	6%	3%	6%	125
2e gr maatschappij dt	95%	2%	1%	2%	137
1e + 2e gr exact dt	95%	3%	2%		61
1e gr taal dt	94%	2%	2%	2%	50
1e gr maatschappij dt	97%		1%	1%	70
Totaal HPO	69%	22%	4%	5%	1493
Totaal HBO	73%	19%	4%	4%	7945

Chi-kwadraat = 255.9; d.f. = 39; p = <0.01

Tot de onderzochte afgestudeerden behoort een aantal afgestudeerden die gedurende de gehele hbo-opleiding een deeltijdstudie hebben gecombineerd met betaald werk. Zij hadden dus reeds een betaalde baan op het moment van afstuderen en waren bijgevolg niet genoodzaakt om werk te gaan zoeken. In tabel 4.5 wordt aangegeven om hoeveel van de onderzochte afgestudeerden het hierbij gaat.

Tabel 4.5 Afgestudeerden deeltijdstudierichtingen hpo naar combineren studie met betaald werk

Studierichting	Betaald werk?		Totaal N=100%
	ja	nee	
2e gr (combi) expressie vt/dt	25%	75%	4
2e gr taal dt	57%	43%	143
2e gr maatschappij dt	78%	22%	148
1e + 2e gr exact dt	82%	18%	62
1e gr taal dt	71%	29%	58
1e gr maatschappij dt	88%	12%	73
Totaal HPO	73%	27%	488
Totaal HBO	77%	23%	1630

Chi-kwadraat = 35.2; d.f. = 5; p = <0.01

Zowel in het hpo als in het totale hbo worden deeltijdstudies meestal gecombineerd met een betaalde baan. Binnen het hpo combineert 73% van de deeltijders de studie met een betaalde baan. Bij het totale hbo bedraagt dit percentage 77. De studierichtingen binnen het hpo verschillen significant met betrekking tot de mate waarin de deeltijders hun studie combineren met het uitoefenen van een betaalde functie. Afgestudeerden van de deeltijdstudierichtingen 1e graads maatschappij dt, 1e + 2e graads exact dt en 2e graads maatschappij dt hadden veel vaker een betaalde baan tijdens hun studie dan afgestudeerde deeltijdstudenten 2e graads (combi) expressie vt/dt en 2e graads taal dt. De deeltijdstudie 1e graads taal dt nam hierbij een tussenpositie in.

In dit onderzoek zijn twee aspecten van de intredewerkloosheid nader geanalyseerd. Eerst is de kans op directe intrede in het arbeidsproces geschat, dit wil zeggen de kans dat de intredewerkloosheid nul maanden bedraagt. Deze situatie doet zich voor wanneer men direct na afstuderen met de eerste betaalde baan begint of wanneer men reeds vóór afstuderen een betaalde baan heeft. Wanneer men wel werkloos is voorafgaand aan de eerste baan na afstuderen, is vervolgens de kans geschat om aan de situatie van werkloosheid te ontsnappen.

Kans op directe intrede in het arbeidsproces

Met behulp van een zogenaamd probit-model⁵ is de kans geschat om na afstuderen direct betaald werk te verwerven zonder werkloos te worden. De schattingsresultaten worden in tabel 1 van bijlage 3 weergegeven. De eerste kolom geeft de verklarende variabelen weer, de tweede kolom de geschatte coëfficiënten en de getallen uit de derde kolom geven aan of het gevonden effect significant is. De te verklaren variabele 'intrede in het arbeidsproces' heeft de waarde 1 indien de respondent direct na afstuderen met de eerste betaalde baan begint en 0 indien de respondent voorafgaand aan de eerste betaalde baan werkloos is.

5. Omdat de afhankelijke variabele slechts twee categorieën kent (wel of geen directe intrede), levert een normale regressie-analyse een aantal problemen op, waarvan vooral schending van de assumptie van lineariteit ernstige gevolgen heeft (Aldrich & Nelson, 1984). Om dit probleem te ondervangen wordt doorgaans een bepaalde transformatie op de afhankelijke variabele uitgevoerd (logit of probit) en een ander schattingstechniek gebruikt (maximum likelihood estimation in plaats van ordinary least squares).

6. Door Van Dyck, Van den Elshout en Hoogeveen (1985) zijn verschillen aangetoond tussen een havo- en vwo-voorbereidingstraject met betrekking tot het verloop van de hogere beroepsopleiding. Er zijn geen aanwijzingen dat in deze situatie de afgelopen tijd grote verandering is opgetreden. De twee voorbereidingsdummies zijn opgenomen om na te gaan of deze verschillen zich ook voortzetten na voltooiing van de opleiding.

In de schatting is een aantal verklarende variabelen opgenomen waarvan wordt aangenomen dat zij de kans op directe intrede in het arbeidsproces kunnen beïnvloeden. In het algemeen betreft dit dummy variabelen, met uitzondering van de leeftijd in jaren (leeftijd) en de studieduur in jaren (studieduur). De dummies hebben achtereenvolgens betrekking op geslacht (geslacht); een met diploma afgesloten havo-vooropleiding (havo) of vwo-vooropleiding (vwo)⁶; voor het vakgebied relevante werkervaring, opgedaan vóór of tijdens de hbo-opleiding (werkervaring); bestuurlijke ervaring, opgedaan vóór of tijdens de hbo-opleiding (bestuurservaring); de regio waar de hbo-opleiding is gevolgd (schoolregio Noord, schoolregio Oost of schoolregio West); de vraag of een eventuele deeltijdstudie is gecombineerd met een betaalde werkkring (deeltijdstudie/werk) en de studierichting waarin men is afgestudeerd. Bij het opnemen van een factor als regio of studierichting moet een van de categorieën als referentiegroep dienen. In de schatting fungeerde 'basisonderwijs vt' als referentiegroep voor de gevolgde studierichting, Zuid-Nederland als referentiegebied voor de regio waar men heeft gestudeerd en een beroepsvooropleiding als referentie voor de genoten vooropleiding. Voor de preciese omschrijving van de dummy-codes wordt verwezen naar bijlage 2.

Er wordt verondersteld dat de kans om direct in het arbeidsproces in te treden per studierichting en per regio verschilt. Verder wordt verwacht dat vrouwen zich met minder succes dan mannen op de arbeidsmarkt aanbieden; dit als gevolg van eventuele discriminatie van vrouwen op de arbeidsmarkt. Jongeren hebben een grotere kans op het direct verwerven van een betaalde baan dan ouderen, omdat het voor een werkgever wellicht aantrekkelijker is om een jongere in dienst te nemen. Immers, eventuele investeringen in bedrijfsspecifieke opleidingen kunnen bij jongeren over een groter aantal arbeidsjaren worden terugverdiend dan bij ouderen het geval is. Daarnaast maken extra kwalificaties in de vorm van (betaalde) werkervaring of bestuurlijke ervaring, opgedaan vóór afstuderen iemand voor een werkgever aantrekkelijker en vergroten bijgevolg de kans om direct na afstuderen een betaalde baan te verwerven. Tenslotte wordt verondersteld dat de kans op directe intrede in het arbeidsproces groter is wanneer men beschikt over een vooropleiding op vwo-niveau en men kort over de studie heeft gedaan.

Op basis van de hiervoor genoemde veronderstellingen en de wijze waarop de variabelen zijn geoperationaliseerd, worden positieve effecten verwacht voor geslacht, vwo-vooropleiding, werk- en bestuurlijke ervaring opgedaan vóór afstuderen en het eventueel combineren van een deeltijdstudie met een betaalde baan. Voor de leeftijd, de havo-vooropleiding en de studieduur wordt een negatief teken verwacht.

Bevindingen

De analyse heeft betrekking op alle afgestudeerden die zich aangeboden hebben op de arbeidsmarkt. Degenen die studeren of in militaire dienst zitten zijn derhalve buiten beschouwing gelaten. In de analyse komt naar voren dat de kans op het direct verwerven van een betaalde baan niet significant wordt beïnvloed door het geslacht, de leeftijd, de vooropleiding, de bestuurlijke ervaring opgedaan vóór afstuderen of de regio.⁷ De kans om direct na afstuderen betaald werk te verwerven is wel afhankelijk van de werkervaring opgedaan vóór afstuderen, het combineren van de deeltijdstudie met een betaalde baan, de studieduur en de studierichting. Wanneer men vóór afstuderen werkervaring heeft opgedaan, heeft men zoals verwacht een grotere kans om direct na de hbo-opleiding betaald werk te verwerven. Hetzelfde geldt voor het combineren van een deeltijdstudie met een betaalde baan. Conform de verwachting wordt de kans op het direct vinden van werk kleiner naarmate men langer over de studie heeft gedaan. Afgestudeerden in de studierichting 2e graads combi maatschappij vt hebben een grotere kans op een betaalde baan direct na afstuderen, tenminste vergeleken met afgestudeerden basisonderwijs vt die in de analyse als referentiegroep hebben gefungeerd. De overige studierichtingen blijken niet significant af te wijken van de referentiegroep. Dit wil zeggen dat afgestudeerden van deze overige studierichtingen geen grotere of kleinere kans hebben om direct

7. Dit betekent dat in een model waarin de effecten van alle hierboven genoemde variabelen tegelijkertijd worden geschat, geen afzonderlijke invloed wordt gevonden van geslacht, leeftijd en dergelijke. Als er al effecten zijn van deze variabelen, dan kunnen deze verklaard worden door overige variabelen uit het model, zoals de gevolgde studierichting.

aansluitend op de studie betaald werk te verwerven dan degenen die basisonderwijs vt hebben gestudeerd (de referentiegroep).

Ontsnappingskans uit werkloosheid

Hiervóór is de kans geanalyseerd om wel of niet werkloos te worden. Voor de mensen die werkloos zijn geworden is vervolgens nagegaan hoe lang ze werkloos zijn geweest. Bij deze analyse wordt gebruik gemaakt van een 'proportional hazards model'⁸. Bij een dergelijke analyse wordt niet zozeer de werkloosheidsduur geanalyseerd, maar de kans (hazard) om aan de werkloosheid te ontsnappen.

In de analyse van de werkloosheidsduur zijn dezelfde verklarende variabelen opgenomen die ook zijn gebruikt bij het schatten van de kans op directe intrede in het arbeidsproces. Er wordt verondersteld dat deze variabelen een overeenkomstig effect zullen hebben op de kans om aan werkloosheid te ontsnappen als eerder is beschreven bij de kans om direct na afstuderen betaald werk te vinden. Dit wil zeggen dat positieve effecten worden verwacht voor geslacht, vwo-vooropleiding, werk- en bestuurlijke ervaring opgedaan vóór afstuderen en het combineren van een deeltijdstudie met een betaalde baan. Voor de leeftijd, de havo-vooropleiding en de studieduur wordt een negatief teken verwacht. De schattingsresultaten zijn weergegeven in tabel 2 van bijlage 3. De vermelde resultaten geven de invloed weer van de individuele kenmerken van de afgestudeerden op de duur van de werkloosheid. Een positieve coëfficiënt betekent dat het desbetreffende kenmerk leidt tot een grotere kans, gegeven dat men al een bepaalde tijd werkloos is, om aan die situatie te ontsnappen. Dat kenmerk leidt dus tot een kortere werkloosheidsduur. Bij de analyse zijn de respondenten die direct aansluitend op de studie betaald werk hebben gevonden en bijgevolg niet werkloos zijn geweest, alsmede afgestudeerden waarvoor de werkloosheidsduur niet kon worden bepaald uit het gegevensbestand weggelaten⁹. Uiteindelijk bleven er 442 personen over voor de analyse, waarvan er 49 op het moment van de enquête nog werkloos waren. Voor alle duidelijkheid zij vermeld dat voor de bepaling van de werkloosheidsduur is uitgegaan van het aantal maanden waarvan de respondent zelf heeft aangegeven dat werkloosheid de maatschappelijke positie het beste weergaf.

Bevindingen

In de analyse komt naar voren dat van de in deze analyse opgenomen kenmerken alleen de gevolgde studierichting en de regio een significant effect hebben op de duur van de intredewerkloosheid. Afgestudeerden van de studierichtingen 2e graads (combi) expressie vt/dt en 2e graads maatschappij dt zijn na afstuderen significant langer werkloos dan degenen die basisonderwijs vt hebben gestudeerd (de referentiegroep). De overige studierichtingen blijken niet significant af te wijken van de referentiegroep (basisonderwijs vt), dit wil zeggen dat afgestudeerden van de overige richtingen noch korter noch langer werkloos zijn dan degenen die basisonderwijs vt hebben gestudeerd. Zoals verwacht is men in de Randstad significant korter werkloos dan in het zuiden des lands (de referentieregio). De overige landsdelen wijken niet significant af van de referentieregio (Zuid-Nederland).

8. Bij het onderzoeken van de tijdsduur die pas afgestudeerden werkloos zijn voordat zij hun eerste betaalde baan vinden, doet zich het probleem voor dat niet iedereen op het moment van enquêtering er in is geslaagd om een baan te vinden. Het nog niet voltooid zijn van de werkloosheidsduur voor een deel van de populatie maakt het moeilijk om de gemiddelde werkloosheidsduur te bepalen. Om dit probleem te ondervangen moet de niet voltooide werkloosheidsduur worden geschat. Dit gebeurt met behulp van een zogenaamd 'proportional hazards' model (Cox en Oakes, 1984).

9. In dit verband dient er op te worden gewezen dat de keuze voor voltijds vervolgonderwijs in een aantal gevallen kan duiden op verkapte werkloosheid. Wanneer de perspectieven op de arbeidsmarkt voor een bepaalde studierichting erg slecht zijn, kan men immers besluiten om verder onderwijs te gaan volgen in afwachting van een eventuele baan. Aangezien dit waarschijnlijk niet in alle gevallen speelt waarin full-time onderwijs wordt gevolgd na te zijn afgestudeerd, kan er in de schatting niet voor worden gecorrigeerd. Ook is niet a priori duidelijk in welke richting dit een vertekening zal geven van de schattingsresultaten. Derhalve zijn uitsluitend werkloosheidsperioden die eindigen met betaald werk en werkloosheidsperioden die voortduren tot het moment van de enquête geanalyseerd.

4.4 Mobiliteit

Bij arbeidsmobiliteit kan onderscheid worden gemaakt tussen het aantal werkgevers waar iemand gewerkt heeft (externe mobiliteit) en het aantal functies waarin iemand gewerkt heeft. Bij dit laatste kan ook interne mobiliteit een rol spelen, dit wil zeggen verandering van functie bij dezelfde werkgever, bijvoorbeeld door promotie, overplaatsing of substantiële verandering van de inhoud van de werkzaamheden.

In tabel 4.6 zijn de enquêteresultaten weergegeven met betrekking tot de externe mobiliteit (tabel 4.6.A) en de interne mobiliteit (tabel 4.6.B). De betreffende vragen zijn alleen voorgelegd aan degenen die op dit moment betaald werk verrichten. Militaire dienst moest hierbij buiten beschouwing worden gelaten.

In arbeidsmarkttermen gesproken zijn afgestudeerden van het hpo iets mobieler dan gemiddeld bij het hbo het geval is. Van de hpo-afgestudeerden is 47% nog steeds bij de eerste werkgever werkzaam. Bij het totale hbo bedraagt het percentage 52. Ook extreme mobiliteit (3 of meer werkgevers) komt onder afgestudeerden van het hpo (23%) iets vaker voor dan bij het hbo als geheel (18%). In tabel 4.6.A komt naar voren dat een kleine meerderheid van de hpo-afgestudeerden meerdere werkgevers heeft gehad. In slechts 5% van de gevallen betreft dit mensen die tegelijkertijd bij meerdere werkgevers werkzaam zijn. De hoge mobiliteit bij het hpo is opmerkelijk aangezien het gaat om mensen die nog maar kort geleden zijn afgestudeerd. Afgestudeerden van de voltijdopleidingen veranderen vaker dan afgestudeerde deeltijders van werkgever.

Tabel 4.6.A Werkenden hpo naar externe baanmobiliteit*, per studierichting

Studierichting	Externe baanmobiliteit?			Totaal N=100%
	nee	2 werkgevers	3 of meer werkgevers	
basisonderwijs vt	47%	26%	28%	568
2e gr combi taal vt	17%	31%	51%	35
2e gr combi maatschappij vt	34%	45%	21%	62
2e gr combi exact vt	41%	38%	21%	39
2e gr (combi) expressie vt/dt	36%	29%	34%	58
2e gr combi taal/maatschappij vt	36%	38%	27%	45
2e gr combi exact/maatschappij vt	26%	34%	39%	38
2e gr combi overig vt	17%	49%	34%	35
1e gr lichamelijke oefening vt	24%	32%	43%	37
2e gr taal dt	54%	29%	17%	109
2e gr maatschappij dt	65%	31%	4%	127
1e + 2e gr exact dt	62%	28%	10%	58
1e gr taal dt	72%	22%	7%	46
1e gr maatschappij dt	64%	29%	8%	66
Totaal HPO	47%	30%	23%	1323
Totaal HBO	52%	30%	18%	6948

* Inclusief de huidige werkgever

Chi-kwadraat = 136.6; d.f. = 26; p <0.01

Tabel 4.6.B Werkenden hpo naar interne baanmobiliteit*, per studierichting

Studierichting	Interne baanmobiliteit?		Totaal N=100%
	nee	ja	
basisonderwijs vt	90%	10%	556
2e gr combi taal vt	89%	11%	35
2e gr combi maatschappij vt	81%	19%	59
2e gr combi exact vt	90%	10%	39
2e gr (combi) expressie vt/dt	81%	19%	57
2e gr combi taal/maatschappij vt	89%	11%	45
2e gr combi exact/maatschappij vt	89%	11%	37
2e gr combi overig vt	86%	14%	35
1e gr lichamelijke oefening vt	81%	19%	37
2e gr taal dt	89%	11%	108
2e gr maatschappij dt	83%	17%	126
1e + 2e gr exact dt	84%	16%	58
1e gr taal dt	85%	15%	46
1e gr maatschappij dt	78%	22%	65
Totaal HPO	87%	13%	1303
Totaal HBO	79%	21%	6865

* Inclusief de huidige functie

Chi-kwadraat = 15.6; d.f. = 13; p = 0.27

Zoals eerder is opgemerkt, kan arbeidsmobiliteit ook een verandering van functie bij dezelfde werkgever inhouden. Wat de interne mobiliteit betreft, komt in tabel 4.6.B naar voren dat 13% van de betaald-werkende hpo-afgestudeerden al eens bij dezelfde werkgever van functie is veranderd. Dit is lager dan het gemiddelde hbo, waar de interne mobiliteit 21% bedraagt. Er zijn geen significante verschillen tussen de studierichtingen wat de interne mobiliteit van de afgestudeerden betreft.

Door de plaats waar men heeft gestudeerd te vergelijken met de plaats waar men thans werkt, kan inzicht worden verkregen in de mate van geografische mobiliteit onder afgestudeerden na de intrede op de arbeidsmarkt. Hierbij kunnen zich vier situaties voordoen:

- men werkt in dezelfde provincie waar men heeft gestudeerd;
- de provincie waar men werkt, grenst aan de provincie waar men heeft gestudeerd;
- men werkt in een niet aan de schoolprovincie aangrenzende provincie;
- men werkt in het buitenland.

De geografische mobiliteit (tabel 4.7) van de onderzochte afgestudeerden van het hpo is in het algemeen laag te noemen. Bij iedere studierichting kan worden geconstateerd dat de meeste betaald-werkende afgestudeerden in dezelfde provincie gaan werken waar men heeft gestudeerd, of in een aangrenzende provincie. Geografisch gezien zijn afgestudeerden basisonderwijs vt en 2e graads combi overig vt het meest mobiel. Slechts weinig hpo'ers gaan in het buitenland werken.

Tabel 4.7 Werkenden hpo naar geografische mobiliteit, per studierichting

Studierichting	Geografische mobiliteit				Totaal N=100%
	zelfde provincie	aangrenzende provincie	andere provincie	naar buitenland	
basisonderwijs vt	65%	21%	14%	1%	556
2e gr combi taal vt	48%	45%	3%	3%	33
2e gr combi maatschappij vt	74%	22%	5%		65
2e gr combi exact vt	56%	41%	3%		39
2e gr (combi) expressie vt/dt	69%	24%	7%		59
2e gr combi taal/maatschappij vt	60%	30%	9%		43
2e gr combi exact/maatschappij vt	69%	23%	6%	3%	35
2e gr combi overig vt	61%	24%	12%	3%	33
1e gr lichamelijke oefening vt	86%	11%	3%		37
2e gr taal dt	70%	20%	10%		107
2e gr maatschappij dt	57%	35%	9%		129
1e + 2e gr exact dt	64%	33%	3%		58
1e gr taal dt	61%	35%	4%		46
1e gr maatschappij dt	58%	34%	8%		62
Totaal HPO	64%	25%	10%	1%	1302
Totaal HBO	58%	26%	14%	3%	6811

Chi-kwadraat = 71.9; d.f. = 39; $p < 0.01$

4.5 Huidige arbeidsmarktpositie

In paragraaf 4.1 is een beeld geschetst van de verschuivingen in de maatschappelijke positie na afstuderen. In deze paragraaf komt eerst de huidige maatschappelijke positie aan bod, dit wil zeggen de arbeidsmarktpositie op het moment van enquêteren. Vervolgens wordt nagegaan hoeveel afgestudeerden werkloos zijn. Daarna wordt ingegaan op de zogenaamde verborgen partiële werkloosheid, dit wil zeggen de situatie waarbij men weliswaar betaald werk heeft, maar graag meer uren zou willen werken. Vervolgens wordt beschreven hoeveel van de betaald-werkenden een andere baan aan het zoeken zijn en hoeveel van de thans studerende betaald werk zoeken. Tenslotte wordt tegen de achtergrond van een aantal kenmerken de kans op een betaalde baan geschat.

Maatschappelijke positie

Aan de respondenten is gevraagd welke bezigheid hun dagelijkse situatie het beste weergeeft. Van alle hpo-respondenten noemde 23% een andere bezigheid dan betaald werk. Aan deze groep is vervolgens de vraag voorgelegd of men behalve deze bezigheid ook nog betaald werk verricht. Dit bleek bij 6% het geval te zijn. Daarmee komt het totaal van alle afgestudeerden met betaald werk als hoofdbezigheid of als nevenactiviteit op 83%. Hiervan geeft tabel 4.8 een beeld. In deze tabel staan tevens de hoofdbezigheden vermeld van degenen die geen betaald werk verrichten. In hoofdstuk 5 zal worden ingegaan op de kenmerken van het betaalde werk dat als hoofdbezigheid of als nevenactiviteit wordt verricht.

Het hpo verschilt nauwelijks van het gemiddelde hbo wat de huidige maatschappelijke positie van de afgestudeerden betreft. Zowel bij het totale hbo als bij het hpo heeft een meerderheid van de afgestudeerden thans een betaalde baan. Vergeleken met het totale hbo verrichten afgestudeerden van het hpo nagenoeg even vaak betaald werk (hbo 82%; hpo 83%).

Behoudens bij de studierichtingen 2e graads combi taal vt, 2e graads combi exact vt, 2e graads combi taal/maatschappij vt en 2e graads (combi) expressie vt/dt verricht meer dan driekwart van de afgestudeerden van het hpo betaald werk. Bij de drie eerstgenoemde richtingen hebben relatief veel afgestudeerden er voor gekozen om verder te studeren. Afgestudeerden van de studierichting 2e graads (combi) expressie vt/dt zijn relatief vaak op zoek naar een betaalde baan. Hieronder wordt nader ingegaan op de afgestudeerden die op het moment van de enquête geen betaald werk verrichten, maar wel op zoek zijn naar een betaalde baan.

Tabel 4.8 Afgestudeerden hpo naar huidige maatschappelijke positie, per studierichting

Studierichting	betaald werk	studie	Huidige situatie		onbetaald werk	andere situatie	Totaal N=100%
basisonderwijs vt	87%	7%	3%	1%	0%	2%	707
2e gr combi taal vt	72%	20%	2%		2%	4%	50
2e gr combi maatschappij vt	77%	14%	5%			5%	86
2e gr combi exact vt	75%	18%	4%	2%	2%		56
2e gr (combi) expressie vt/dt	65%	12%	15%		5%	3%	95
2e gr combi taal/maatschappij vt	72%	22%	3%			3%	65
2e gr combi exact/maatschappij vt	83%	13%	4%				46
2e gr combi overig vt	84%	14%				2%	44
1e gr lichamelijke oefening vt	95%	5%					39
2e gr taal dt	78%	5%	5%	1%	1%	10%	148
2e gr maatschappij dt	89%	1%	2%	1%	2%	5%	151
1e + 2e gr exact dt	94%	2%				5%	64
1e gr taal dt	79%	3%	3%			14%	58
1e gr maatschappij dt	93%	1%	3%			3%	75
Totaal HPO	83%	8%	4%	1%	1%	4%	1684
Totaal HBO	82%	8%	4%	2%	1%	2%	8817

Chi-kwadraat = 204.7; d.f. = 65; p <0.01

Werkloosheid

Tabel 4.9 geeft per studierichting de procentuele aandelen weer van werklozen op het moment van enquêteren. Voor alle duidelijkheid wordt er nog eens op gewezen dat het hier gaat om mensen die ongeveer anderhalf jaar zijn afgestudeerd. Het aandeel van werklozen wordt in deze tabel volgens twee definities aangegeven. Onder A) worden afgestudeerden begrepen die geen betaald werk hebben (noch als hoofdbezigheid, noch als nevenactiviteit), actief op zoek zijn naar betaald werk en daar binnen twee weken mee kunnen beginnen. De onder B) begrepen werklozen bestaan uit afgestudeerden die geen betaald werk hebben (noch als hoofdbezigheid, noch als nevenactiviteit), actief betaald werk zoeken, bij een arbeidsbureau staan ingeschreven en binnen twee weken met een betaalde baan kunnen beginnen. Het verschil tussen beide definities betreft dus de inschrijving bij het arbeidsbureau.

Bij het totale hbo bedraagt de huidige werkloosheid onder de onderzochte afgestudeerden volgens de eerste definitie 6% en volgens de tweede definitie 5%. Bij het hpo bedragen de percentages respectievelijk 6 en 4. De werkloosheid onder afgestudeerden van het hpo wijkt dus nauwelijks af van het hbo-gemiddelde. Binnen het hpo springt één studierichting er in negatieve zin uit, namelijk 2e graads (combi) expressie vt/dt. Afhankelijk van de definitie van werkloosheid die wordt gehanteerd, is een vijfde tot een kwart van de afgestudeerden van deze studierichting werkloos.

Met betrekking tot het hpo als geheel is ook nagegaan of de werkloosheid onder afgestudeerden significant verschilt naar geslacht. Dit blijkt niet het geval te zijn. Volgens de eerste definitie (A) bedraagt de Chi-kwadraat 1.3 bij 1 d.f. ($p = 0.25$). Volgens de tweede definitie (B) bedraagt de Chi-kwadraat 0.3 bij 1 d.f. ($p = 0.56$).

Tabel 4.9 Afgestudeerden hpo naar werkloosheid, per studierichting

	Werkloosheid A % wel werkloos	Totaal N=100%	Werkloosheid B % wel werkloos	Totaal N=100%
Studierichting				
basisonderwijs vt	3.8%	651	3.2%	651
2e gr combi taal vt	5.3%	38	5.3%	38
2e gr combi maatschappij vt	7.0%	71	5.6%	71
2e gr combi exact vt	8.5%	47	6.4%	47
2e gr (combi) expressie vt/dt	23.2%	82	20.7%	82
2e gr combi taal/maatschappij vt	6.0%	50	4.0%	50
2e gr combi exact/maatschappij vt	2.5%	40	2.5%	40
2e gr combi overig vt		37		37
1e gr lichamelijke oefening vt	2.6%	38		38
2e gr taal dt	9.4%	128	5.5%	128
2e gr maatschappij dt	4.2%	142	1.4%	142
1e + 2e gr exact dt		60		60
1e gr taal dt	8.0%	50	4.0%	50
1e gr maatschappij dt	2.8%	72	2.8%	72
Totaal HPO	5.6%	1506	4.2%	1506
Totaal HBO	5.7%	7972	4.9%	7972

A) Chi-kwadraat = 65.7; d.f. = 13; $p = <0.01$

B) Chi-kwadraat = 68.4; d.f. = 13; $p = <0.01$

Verborgene partiële werkloosheid

Hieronder wordt ingegaan op de situatie waarbij men weliswaar betaald werk heeft - hetzij als hoofdbezigheid, hetzij als nevenactiviteit - maar graag meer uren zou willen werken. Het omgekeerde verschijnsel kan ook voorkomen: mensen die betaald werk hebben, maar graag minder uren willen werken. Tabel 4.10 geeft een beeld van de discrepantie met betrekking tot het gewenste aantal arbeidsuren.

Zowel bij het totale hbo als bij het hpo is de meerderheid van de afgestudeerden tevreden met de lengte van de werkweek die men heeft. Vergeleken met het totale hbo zijn afgestudeerden van het hpo iets minder vaak tevreden over het aantal uren dat men werkt. Zij willen iets vaker méér arbeidsuren. Met betrekking tot het totale hbo zou 10% van alle werkende afgestudeerden graag meer uren willen werken, 6% wil korter werken en 84% is tevreden met het aantal arbeidsuren. Bij het hpo bedragen de respectievelijke percentages 17, 5 en 78. Onder afgestudeerden van het hpo is dus sprake van een iets grotere verborgene partiële werkloosheid. Met name afgestudeerden 1e graads lichamelijke oefening vt, 2e graads (combi) expressie vt/dt en 2e graads combi maatschappij vt willen graag meer arbeidsuren hebben. Onder afgestudeerden van de studierichting 2e graads (combi) expressie vt/dt is dus niet alleen sprake van een hogere werkloosheid, maar ook van een hogere verborgene partiële werkloosheid. Vooral afgestudeerden 2e graads combi exact vt, 1e + 2e graads exact dt en 2e graads combi overig vt willen

daarentegen ook wel korter werken. Door de bank genomen zijn de afgestudeerde deeltijders het vaakst tevreden met het aantal uren dat men heeft.

Met betrekking tot het hpo als geheel is ook nagegaan of mannen en vrouwen significant verschillen in hun oordeel over het aantal werkuren dat men heeft. Dit blijkt inderdaad het geval te zijn (Chi-kwadraat = 7.2; d.f. = 2; $p = <0.05$). Mannen (82%) zijn vaker dan vrouwen (77%) tevreden over het aantal uren. Vrouwen (19%) willen, wellicht in tegenstelling tot de verwachting, vaker dan mannen (13%) méér uren. Zowel onder mannen als vrouwen wil 5% minder uren werken.

Tabel 4.10 Afgestudeerden hpo naar gewenste arbeidsduur, per studierichting

Studierichting	Gewenste arbeidsduur?			Totaal N=100%
	ja, gewenst	nee, meer	nee, minder	
basisonderwijs vt	79%	18%	2%	586
2e gr combi taal vt	77%	20%	3%	35
2e gr combi maatschappij vt	70%	25%	5%	61
2e gr combi exact vt	73%	15%	13%	40
2e gr (combi) expressie vt/dt	66%	26%	8%	61
2e gr combi taal/maatschappij vt	80%	13%	7%	45
2e gr combi exact/maatschappij vt	76%	16%	8%	38
2e gr combi overig vt	66%	23%	11%	35
1e gr lichamelijke oefening vt	62%	32%	5%	37
2e gr taal dt	72%	21%	6%	112
2e gr maatschappij dt	87%	8%	6%	127
1e + 2e gr exact dt	83%	5%	12%	59
1e gr taal dt	89%	9%	2%	46
1e gr maatschappij dt	91%	6%	3%	67
Totaal HPO	78%	17%	5%	1349
Totaal HBO	84%	10%	6%	7028

Chi-kwadraat = 65.6; d.f. = 26; $p = <0.01$

Werk zoeken

Hieronder komt aan bod hoe men de huidige bezigheid beoordeelt. Een indicatie hiervoor wordt gevormd door het zoeken naar (ander) werk. Hierbij wordt gediifferentieerd tussen degenen die op het moment van enquêteren betaald werken (hetzij als hoofdbezigheid, hetzij als nevenactiviteit) en degenen die studeren zonder daarnaast betaald werk te verrichten. Met betrekking tot de betaald-werkenden die op zoek zijn naar een andere baan kan, in arbeidsmarkttermen worden gesproken van potentiële baanmobiliteit. Bij studerenden die werk zoeken kan worden gesproken van potentiële (her)intrede in het arbeidsproces. Tabel 4.11 geeft een beeld van de omvang van potentiële baanmobiliteit en potentiële (her)intrede.

Betaald-werkenden

Betaald-werkende afgestudeerden van het hpo zijn ongeveer even vaak op zoek naar een andere baan als bij het totale hbo het geval is: 28% van alle betaald-werkende afgestudeerden van het hpo is op zoek naar een andere baan. Bij het totale hbo bedraagt het percentage 26. Binnen het hpo willen afgestudeerden van de studierichtingen 2e graads (combi) expressie vt/dt en 1e graads maatschappij dt het vaakst van baan veranderen. Daarentegen zijn de afgestudeerden 1e + 2e graads exact dt het minst vaak op zoek naar een andere baan (tabel 4.11). Bij het zoeken naar

een andere baan door afgestudeerden 2e graads (combi) expressie vt/dt speelt wellicht een rol dat zij vaak méér arbeidsuren zouden willen hebben.

Verder studeren

De overgrote meerderheid van de afgestudeerden die zijn doorgestroomd naar een vervolgopleiding is niet op zoek naar een betaalde baan. Van de verder studerende oud-studenten hpo is 17% op zoek naar betaald werk. Bij het totale hbo bedraagt het percentage 11. In tabel 4.11 komt naar voren dat de verschillen tussen de onderscheiden hpo-studierichtingen niet significant zijn.

Tabel 4.11 Afgestudeerden hpo naar potentiële baanmobiliteit en potentiële intrede, per studierichting

Studierichting	Potentiele mobiliteit % wel	Totaal N=100%	Potentiele intrede % wel	Totaal N=100%
basisonderwijs vt	24%	602	15%	47
2e gr combi taal vt	22%	36	22%	9
2e gr combi maatschappij vt	22%	64	8%	12
2e gr combi exact vt	22%	41	10%	10
2e gr (combi) expressie vt/dt	47%	59	40%	10
2e gr combi taal/maatschappij vt	24%	46	8%	13
2e gr combi exact/maatschappij vt	24%	37		5
2e gr combi overig vt	24%	37	17%	6
1e gr lichamelijke oefening vt	35%	37	50%	2
2e gr taal dt	32%	116	17%	6
2e gr maatschappij dt	36%	133	50%	2
1e + 2e gr exact dt	14%	57		1
1e gr taal dt	32%	44		2
1e gr maatschappij dt	46%	68	100%	1
Totaal HPO	28%	1377	17%	126
Totaal HBO	26%	7130	11%	697

Potentiele baanmobiliteit : Chi-kwadraat = 41.5; d.f. = 13; p <0.01

Potentiele intrede : Chi-kwadraat = 15.7; d.f. = 13; p = 0.27

Kans op betaald werk

Met behulp van een zogenaamd probit-model is de kans geschat dat men thans een betaalde baan heeft. De schattingsresultaten worden in tabel 3 van bijlage 3 weergegeven. De gebruikte variabelen staan gespecificeerd in bijlage 2. De te verklaren variabele 'arbeidsmarktpositie' heeft de waarde 1 indien de respondent op het moment van de enquête betaald werk heeft en 0 indien dit niet het geval is. Bij de analyse zijn degenen die in militaire dienst zitten of vervangende dienstplicht vervullen buiten beschouwing gelaten, om een vertekening van het effect van de variabele 'geslacht' te voorkomen. In de analyse van de huidige arbeidsmarktpositie zijn grotendeels dezelfde verklarende variabelen opgenomen die eerder zijn gebruikt bij het schatten van de kans om direct na afstuderen betaald werk te vinden en, indien men werkloos wordt, de kans om aan intredewerkloosheid te ontsnappen. Verondersteld wordt dat de verklarende variabelen in de onderhavige analyse een overeenkomstig effect zullen hebben. Dit wil zeggen dat ook hier positieve effecten worden verwacht voor geslacht, vwo-vooropleiding, werk- en

bestuurlijke ervaring opgedaan vóór afstuderen en het combineren van een deeltijdstudie met een betaalde baan. Voor de leeftijd, de havo-vooropleiding en de studieduur wordt ook hier een negatief teken verwacht. In de analyse is daarnaast een verklarende variabele opgenomen die nog niet eerder is gebruikt, namelijk de tijdsduur die men reeds is afgestudeerd (de afstudeerduur). Voor dit kenmerk wordt een positief effect verwacht. Er wordt namelijk verondersteld dat men een grotere kans heeft om thans betaald werkzaam te zijn naarmate men langer geleden is afgestudeerd.

Bevindingen

In de analyse komt naar voren dat de kans op betaald werk niet significant wordt beïnvloed door het geslacht, de vooropleiding, de bestuurlijke ervaring opgedaan vóór of tijdens de hbo-studie, de afstudeerduur of de regio. De kans op een betaalde baan wordt wel significant beïnvloed door de leeftijd, de werkervaring opgedaan vóór afstuderen, het combineren van een deeltijdstudie met een betaalde baan, de studieduur en de studierichting, maar wat de studieduur betreft niet in de verwachte richting. Conform de verwachting neemt de kans om betaald werk te verrichten af met de leeftijd van de afgestudeerden. Wanneer men vóór afstuderen werkervaring heeft opgedaan, heeft men zoals verwacht een grotere kans om betaald werkzaam te zijn. Hetzelfde geldt voor het combineren van een deeltijdstudie met een betaalde baan. In tegenstelling tot de verwachting neemt de kans om betaald werk te verrichten toe naarmate men langer over de studie heeft gedaan. Wat de gevolgde studierichting betreft, komt naar voren dat afgestudeerden van de studierichtingen 2e graads combi taal vt, 2e graads combi maatschappij vt, 2e graads combi exact vt, 2e graads (combi) expressie vt/dt, 2e graads combi taal/maatschappij vt, 2e graads taal dt, 2e graads maatschappij dt en 1e graads taal dt een kleinere kans hebben om betaald werkzaam te zijn dan de referentiegroep (afgestudeerden basisonderwijs vt). Voor de andere afgestudeerden blijkt geen significante afwijking gevonden te worden van de referentiegroep. Dit wil zeggen dat hun kans op betaald werk niet groter of kleiner is dan die van afgestudeerden basisonderwijs vt.

5 Kenmerken van de huidige functie¹⁰

5.1 Wijze van functieverwerving

Deze paragraaf beschrijft de kanalen waarlangs men de huidige functie heeft verkregen. Eerst wordt ingegaan op het belang van de verschillende kanalen. Vervolgens wordt een onderscheid gemaakt tussen degenen die nog steeds bij de eerste werkgever na afstuderen, dus in hun intredebaan werkzaam zijn en degenen die al eens van werkgever zijn veranderd. Bij de eerste groep wordt een indicatie verkregen van de belangrijkste kanalen waarmee een intredebaan wordt verkregen; bij de tweede groep van de belangrijkste kanalen waarmee latere banen worden verworven.

Tabel 5.1.A Werkenden hpo naar verwervingskanaal huidige functie (één antwoord mogelijk)

	Totaal HPO %	HPO N	Totaal HBO %	HBO N
Verwervingskanaal functie				
sollicitatie op advertentie	48%	645	37%	2628
familie/vrienden	6%	75	5%	374
docenten HBO-opleiding	1%	20	1%	93
eerder betaald werk	3%	35	3%	210
stagecontacten	6%	79	11%	746
arbeidsbureau	3%	38	2%	125
uitzendbureau	3%	40	10%	684
vrijwilligerswerk	1%	9	0%	29
open sollicitatie	8%	112	14%	984
benaderd door werkgever	16%	209	12%	832
eigen bedrijf	0%	6	1%	75
ander kanaal	5%	69	4%	283

Voor afgestudeerden van het hpo vormt het solliciteren op personeelsadvertenties de belangrijkste manier om betaald werk te verwerven. Daarnaast wordt men vaak door werkgevers benaderd. Open sollicitaties, stagecontacten en familie/vrienden zijn minder belangrijk. Slechts zelden verwerft men betaald werk door voor zichzelf te beginnen, via uitzendbureaus, docenten van de hbo-opleiding, arbeidsbureaus, eerder betaald werk/vakantiewerk of door vrijwilligerswerk (tabel 5.1.A). In tabel 5.1.B en tabel 5.1.C komt naar voren dat deze constatering zowel voor de intredebaan als voor een latere baan geldt. Het hpo onderscheidt zich vooral doordat solliciteren op advertenties hoger scoort bij het hpo en stagecontacten, uitzendbureaus en open sollicitaties lager dan gemiddeld het geval is in het hbo.

10. Het gaat hierbij om de functies die op het moment van de enquête als hoofd- of als nevenactiviteit worden uitgeoefend. Voor de volledigheid wordt er op gewezen dat bij de instellingsrapportages aan hogescholen de kenmerken van de huidige functie alleen betrekking hebben op degenen met betaald werk als hoofdactiviteit. Wanneer iemand meerdere functies heeft, hebben de gegevens betrekking op de functie met het grootste aantal arbeidsuren.

Tabel 5.1.B Werkenden hpo naar belangrijkste verwervingskanaal intredebanaan, per studierichting (één antwoord mogelijk)

Studierichting	Verwervingskanaal					Totaal N=100%
	advertentie	familie, kennissen	open sollicit- tatie	benaderd door werkgever	ander kanaal	
basisonderwijs vt	51%	4%	9%	12%	24%	257
2e gr combi taal vt	50%				50%	6
2e gr combi maatschappij vt	33%	19%		19%	29%	20
2e gr combi exact vt	44%		19%	13%	25%	15
2e gr (combi) expressie vt/dt	38%	14%	10%	5%	33%	20
2e gr combi taal/maatschappij vt	31%	6%	19%	6%	38%	15
2e gr combi exact/maatschappij vt	40%	10%	10%	10%	30%	10
2e gr combi overig vt	33%	33%			33%	6
1e gr lichamelijke oefening vt	33%				67%	9
2e gr taal dt	54%	2%	5%	17%	22%	58
2e gr maatschappij dt	57%	6%	6%	17%	14%	83
1e + 2e gr exact dt	75%	3%	6%	11%	6%	36
1e gr taal dt	58%	9%	9%	24%		33
1e gr maatschappij dt	69%		5%	12%	14%	42
Totaal HPO	53%	5%	8%	13%	21%	610
Totaal HBO	37%	5%	14%	11%	33%	3560

Chi-kwadraat = 92.8; d.f. = 52; p <0.01

Tabel 5.1.C Werkenden hpo naar belangrijkste verwervingskanaal laatste baan, per studierichting (één antwoord mogelijk)

Studierichting	Verwervingskanaal					Totaal N=100%
	advertentie	familie, kennissen	open sollicit- tatie	benaderd door werkgever	ander kanaal	
basisonderwijs vt	44%	4%	8%	21%	23%	298
2e gr combi taal vt	34%	17%	10%	14%	24%	29
2e gr combi maatschappij vt	37%	7%	2%	17%	37%	40
2e gr combi exact vt	48%		9%	9%	35%	22
2e gr (combi) expressie vt/dt	35%	14%	11%	11%	30%	36
2e gr combi taal/maatschappij vt	28%	14%	17%	14%	28%	28
2e gr combi exact/maatschappij vt	54%		4%	7%	36%	26
2e gr combi overig vt	28%	14%	10%	21%	28%	28
1e gr lichamelijke oefening vt	18%	18%		29%	36%	27
2e gr taal dt	42%		20%	10%	28%	49
2e gr maatschappij dt	61%	2%	5%	16%	16%	44
1e + 2e gr exact dt	64%	9%	5%	9%	14%	20
1e gr taal dt	31%	8%	8%	15%	38%	13
1e gr maatschappij dt	50%	8%	13%	17%	13%	24
Totaal HPO	42%	6%	9%	17%	26%	684
Totaal HBO	37%	6%	13%	12%	32%	3289

Chi-kwadraat = 86.8; d.f. = 52; p = <0.01

De tabellen 5.1.B en 5.1.C laten zien dat het grootste verschil tussen de intredebanaan en een latere baan zich voordoet met betrekking tot het solliciteren op personeelsadvertenties. Over het gehele hpo genomen wordt 53% van alle intredebanaanen en 42% van de latere banen verkregen via solliciteren op advertenties.

Zowel bij de intredebanaan als bij latere banen doen zich tussen de studierichtingen significante verschillen in zoekkanaal voor. Relatief hoog bij het verwerven van de intredebanaan scoort solliciteren op personeelsadvertenties bij de studierichtingen 1e + 2e graads exact dt en 1e graads maatschappij dt, familie en kennissen bij de studierichtingen 2e graads combi overig vt en 2e graads combi maatschappij vt, open sollicitaties bij de studierichtingen 2e graads combi exact vt en 2e graads combi taal/maatschappij vt, en benadering door werkgevers bij de richting 1e graads taal dt (tabel 5.1.B). Relatief hoog bij het verwerven van een latere baan scoort solliciteren op personeelsadvertenties bij de studierichtingen 1e + 2e graads exact dt en 2e graads maatschappij dt, open sollicitaties bij de studierichtingen 2e graads taal dt en 2e graads combi taal/maatschappij vt, en benadering door werkgevers bij de richting 1e graads lichamelijke oefening vt.

5.2 Dienstverband en aanstelling

Aan de respondenten is de vraag voorgelegd in welk dienstverband men thans werkzaam is. Tabel 5.2 geeft een beeld van het procentuele aandeel dat in loondienst werkt.

Tabel 5.2 Werkenden hpo naar dienstverband huidige baan, per studierichting

Studierichting	Loondienst?		Totaal N=100%
	ja	nee	
basisonderwijs vt	90%	10%	579
2e gr combi taal vt	94%	6%	35
2e gr combi maatschappij vt	98%	2%	63
2e gr combi exact vt	86%	14%	37
2e gr (combi) expressie vt/dt	87%	13%	60
2e gr combi taal/maatschappij vt	96%	4%	46
2e gr combi exact/maatschappij vt	94%	6%	36
2e gr combi overig vt	94%	6%	34
1e gr lichamelijke oefening vt	100%		36
2e gr taal dt	91%	9%	110
2e gr maatschappij dt	97%	3%	127
1e + 2e gr exact dt	97%	3%	58
1e gr taal dt	91%	9%	46
1e gr maatschappij dt	98%	2%	66
Totaal HPO	93%	7%	1333
Totaal HBO	93%	7%	7039

Chi-kwadraat = 25.0 d.f. = 13; p = <0.05

De overgrote meerderheid (93%) van de betaald-werkende afgestudeerden van het hpo werkt in loondienst. Dit komt exact overeen met het hbo-gemiddelde dat eveneens op 93% ligt. In tabel 5.2 komt naar voren dat met name afgestudeerden van de studierichtingen 2e graads combi exact vt en 2e graads (combi) expressie vt/dt ook wel eens anders dan in loondienst werkzaam zijn.

Aan de respondenten die in loondienst werken, werkzaam zijn met een nul-uren contract of als oproepkracht is tevens gevraagd naar de soort aanstelling die men heeft. Tabel 5.3 geeft een indicatie van het vaste of tijdelijke karakter van de arbeidsovereenkomst en daarmee van de arbeidszekerheid.

Tabel 5.3 Werkenden hpo naar aanstelling huidige baan, per studierichting

Studierichting	Soort aanstelling			Totaal N=100%
	tijdelijk <= 1 jr	tijdelijk > 1 jr	vast	
basisonderwijs vt	37%	8%	55%	566
2e gr combi taal vt	55%	12%	33%	33
2e gr combi maatschappij vt	42%	11%	47%	64
2e gr combi exact vt	31%	17%	51%	35
2e gr (combi) expressie vt/dt	46%	11%	43%	56
2e gr combi taal/maatschappij vt	45%	5%	50%	44
2e gr combi exact/maatschappij vt	56%	12%	32%	34
2e gr combi overig vt	50%	13%	38%	32
1e gr lichamelijke oefening vt	44%	8%	47%	36
2e gr taal dt	27%	9%	64%	104
2e gr maatschappij dt	15%	6%	78%	125
1e + 2e gr exact dt	13%	4%	84%	56
1e gr taal dt	10%	5%	86%	42
1e gr maatschappij dt	12%	3%	85%	67
Totaal HPO	33%	8%	59%	1294
Totaal HBO	23%	7%	70%	6735

Chi-kwadraat = 117.6; d.f. = 26; p = <0.01

Vergeleken met het totale hbo zijn afgestudeerden van het hpo minder vaak in vaste aanstellingen werkzaam: 59% van de vroegere hpo-studenten die thans in loondienst werken heeft een vaste aanstelling (aanstelling voor onbepaalde tijd). Bij het totale hbo is dit 70%. In tabel 5.3 komt naar voren dat de afgestudeerden van de deeltijdopleidingen het vaakst een vaste aanstelling hebben. Daarentegen hebben afgestudeerden van de studierichtingen 2e graads combi exact/maatschappij vt, 2e graads combi taal vt, 2e graads combi overig vt, 2e graads (combi) expressie vt/dt, 2e graads combi maatschappij vt en 1e graads lichamelijke oefening vt het vaakst een tijdelijke aanstelling.

Met behulp van een probit-analyse is onderzocht in hoeverre de gevolgde studierichting van invloed is geweest op het al dan niet verwerven van een vaste aanstelling. De te verklaren variabele 'aanstelling' heeft de waarde 0 indien men thans een aanstelling in tijdelijke dienst heeft en de waarde 1 bij een vaste aanstelling (aanstelling voor onbepaalde tijd). Tabel 4 in bijlage 3 geeft de schattingsresultaten weer. De gebruikte variabelen staan gespecificeerd in bijlage 2.

Een aantal van de verklarende variabelen in deze analyse is eerder ook gebruikt bij het schatten van de kans op betaald werk, namelijk het geslacht, de leeftijd, de genoten vooropleiding, de gevolgde studierichting en de studieduur, de werk- en bestuurlijke ervaring opgedaan vóór afstuderen, het combineren van een deeltijdstudie met een betaalde baan, alsmede het aantal maanden dat men reeds is afgestudeerd. Er wordt verondersteld dat de meeste verklarende

variabelen een overeenkomstige invloed zullen hebben op de kans om een vaste aanstelling te verwerven, als reeds in paragraaf 4.5 is beschreven bij de analyse van de kans om betaald werk te vinden. Dit wil zeggen dat positieve effecten worden verwacht met betrekking tot het geslacht, een vwo-vooropleiding, de werk- en bestuurlijke ervaring opgedaan vóór afstuderen, het combineren van een deeltijdstudie met een betaalde baan en het aantal maanden geleden dat men is afgestudeerd. Voor de studieduur wordt ook bij deze analyse een negatief effect verwacht. Voor de leeftijd daarentegen wordt een positief effect verwacht: ouderen zullen eerder een vaste aanstelling verwerven dan jongeren.

In de analyse zijn daarnaast drie verklarende variabelen opgenomen, die niet zijn gebruikt bij het schatten van de kans op betaald werk, namelijk baanmobiliteit, branche en bedrijfsomvang (zie bijlage 2 voor specificatie). Wat deze variabelen betreft, wordt verondersteld dat:

- baanmobiliteit enerzijds kan duiden op een verbetering van baankenmerken; anderzijds kan het een indicatie zijn van het feit dat de intrede op de arbeidsmarkt een instabiel karakter kan hebben met veel tijdelijke, laag gewaardeerde functies;
- de op winstmaximalisatie gerichte organisaties een ander aanstellingsgedrag vertonen dan organisaties waarbij het maken van winst niet voorop staat;
- grotere bedrijven meer mogelijkheden hebben om iemand in vaste dienst aan te stellen dan kleinere bedrijven.

Daarnaast is een drietal variabelen opgenomen die de regio aangeven waarin men werkt (Werkregio Noord, Werkregio Oost, Werkregio West). Dit in verband met mogelijke regionale verschillen in de kans op een vaste aanstelling.

Evenals bij de voorgaande analyses het geval was, fungeert ook in deze schatting de studierichting basisonderwijs vt als referentiegroep voor de gevolgde studierichting, Zuid-Nederland als referentiegebied voor de werkregio en een beroepsvooropleiding als referentie voor de genoten vooropleiding.

Bevindingen

In de analyse komt naar voren dat de kans op een vaste aanstelling niet significant wordt beïnvloed door het geslacht, de leeftijd, de vooropleiding, het al dan niet beschikken over bestuurlijke of werkervaring opgedaan vóór afstuderen, de studieduur, de regio waar men werkt of de omvang van de werkorganisatie.

De kans op een vaste aanstelling is wel afhankelijk van de studierichting, het al dan niet combineren van de deeltijdstudie met een betaalde baan, de afstudeerduur, de baanmobiliteit en de branche. Afgestudeerden van de studierichtingen 2e graads combi exact/maatschappij vt en 2e graads taal dt hebben een kleinere kans op een vaste aanstelling dan afgestudeerden basisonderwijs vt (de referentiegroep). Voor de andere studierichtingen wordt geen significante afwijking gevonden van deze referentiegroep. Dit betekent dat de afgestudeerden van deze richtingen niet vaker maar ook niet minder vaak een vaste aanstelling hebben dan de afgestudeerden basisonderwijs vt. Degenen die gedurende hun hele deeltijdstudie een betaalde baan hebben gehad, hebben conform de verwachting een grotere kans dan anderen om in een vaste aanstelling te werken. Zoals werd verwacht, is deze kans ook groter naarmate men langer geleden is afgestudeerd. Het negatieve effect van baanmobiliteit duidt er op dat een deel van de afgestudeerden een opeenvolging kent van tijdelijke functies. Tenslotte blijkt de kans op een vaste aanstelling groter te zijn wanneer men in de profit sector werkt.

De wekelijkse arbeidsduur is een aspect van de aanstelling dat een indicatie biedt voor de mate van arbeidsparticipatie. Tabel 5.4 geeft een overzicht van het aandeel van full-time banen. Volledigheidshalve wordt er hier nog eens op gewezen dat het de hoofdfunctie van de respondent betreft. In een beperkt aantal gevallen (5%) heeft men daarnaast nog een nevenfunctie. Deze is niet in het totaal aantal arbeidsuren betrokken. Onder een full-time baan wordt hier verstaan een baan waarin men gemiddeld meer dan 34 uur per week werkzaam is. Hierbij moet worden aangetekend dat in een aantal gevallen afgestudeerden die als docent werkzaam zijn, lesuren hebben opgegeven in plaats van arbeidsuren. Dit kan tot een onderschatting van het aantal

arbeidsuren leiden. Aangezien een ruime meerderheid van de afgestudeerden in het hpo als docent werkzaam is, en niet bekend is hoeveel docenten lesuren hebben opgegeven, kan het aandeel van full-time banen hoger uitvallen dan in tabel 5.4 is aangegeven. Vanwege de mogelijke onbetrouwbaarheid in de meting van het aantal arbeidsuren, worden geen cijfers over de gemiddelde arbeidsduur gepresenteerd.

Tabel 5.4 Werkenden hpo naar full-time aanstellingen huidige baan, per studierichting en geslacht

	Full-time baan man	Totaal man N=100%	Full-time baan vrouw	Totaal vrouw N=100%
Studierichting	% full-time		% full-time	
basisonderwijs vt	77%	98	70%	481
2e gr combi taal vt	40%	10	30%	23
2e gr combi maatschappij vt	45%	31	47%	34
2e gr combi exact vt	72%	25	25%	12
2e gr (combi) expressie vt/dt	38%	8	38%	53
2e gr combi taal/maatschappij vt	10%	10	31%	35
2e gr combi exact/maatschappij vt	31%	13	55%	22
2e gr combi overig vt	67%	9	24%	25
1e gr lichamelijke oefening vt	19%	16	29%	21
2e gr taal dt	48%	25	28%	81
2e gr maatschappij dt	62%	68	29%	62
1e + 2e gr exact dt	66%	35	24%	21
1e gr taal dt	46%	26	11%	19
1e gr maatschappij dt	64%	42	21%	24
 Totaal HPO	 59%	 416	 52%	 913
 Totaal HBO	 83%	 3213	 57%	 3812

Verschil tussen studierichtingen: Chi-kwadraat = 151.7; d.f. = 13; p <0.01

Afgestudeerden van het hpo werken minder vaak in full-time banen dan bij het totale hbo het geval is. Het aandeel van full-time banen bedraagt bij de betaald-werkende afgestudeerden van het hpo 54% (vrouwen 52%; mannen 59%) en bij het totale hbo 69% (vrouwen 57%; mannen 83%). Het grote verschil tussen het hpo en het hbo als geheel kan niet worden toegeschreven aan het grotere aandeel van vrouwen in het hpo. Immers, zowel vrouwelijke als mannelijke afgestudeerden van het hpo hebben minder vaak full-time banen. Men kan zelfs zeggen dat de part-time functie karakteristiek is voor de arbeidsmarkt van het hpo. In het vorige hoofdstuk is reeds naar voren gekomen dat 17% van de betaald-werkende afgestudeerden van het hpo graag meer uren wil werken.

In tabel 5.4 komt naar voren dat, hoewel over het totale hpo genomen de meeste afgestudeerden in full-time banen werken, bij de meeste studierichtingen een meerderheid van de afgestudeerden een part-time baan heeft. Dit is zowel bij mannelijke als vrouwelijke afgestudeerden het geval. Alléén bij de studierichting basisonderwijs vt oefenen zowel mannen als vrouwen in meerderheid voltijdbanen uit.

5.3 Beroep en branche

In deze paragraaf worden de betaalde functies waarin de afgestudeerden van de onderscheiden studierichtingen werken, getypeerd aan de hand van het beroep dat men uitoefent en de branche waarin men werkt.¹¹

Nieuwe functies

Voordat wordt ingegaan op de beroepen en branches waarin de onderzochte afgestudeerden van het hpo terecht zijn gekomen, wordt eerst aangegeven in hoeverre zij in nieuwe functies werkzaam zijn. Hiervan geeft tabel 5.5 een beeld.

Tabel 5.5 Werkenden hpo naar procentueel aandeel nieuwe functies, per studierichting

Studierichting	Bestaande functie?			Totaal N=100%
	ja	nee	weet niet	
basisonderwijs vt	86%	12%	2%	583
2e gr combi taal vt	80%	17%	3%	35
2e gr combi maatschappij vt	92%	6%	2%	65
2e gr combi exact vt	74%	26%		39
2e gr (combi) expressie vt/dt	79%	18%	3%	61
2e gr combi taal/maatschappij vt	72%	24%	4%	46
2e gr combi exact/maatschappij vt	83%	17%		36
2e gr combi overig vt	82%	15%	3%	34
1e gr lichamelijke oefening vt	86%	14%		37
2e gr taal dt	87%	12%	2%	112
2e gr maatschappij dt	89%	10%	1%	132
1e + 2e gr exact dt	88%	12%		57
1e gr taal dt	89%	9%	2%	46
1e gr maatschappij dt	89%	11%		66
Totaal HPO	86%	13%	2%	1349
Totaal HBO	77%	21%	1%	7092

Chi-kwadraat = 28.3; d.f. = 26; p = 0.34

Afgestudeerden van het hpo komen minder vaak dan gemiddeld in het hbo in nieuwe functies terecht. Van degenen met een opleiding in het hpo is 13% in nieuwe functies werkzaam. Bij het totale hbo bedraagt het percentage 21.

In tabel 5.5 komt naar voren dat bij iedere hpo-studierichting de meeste betaald-werkende afgestudeerden in bestaande functies terecht zijn gekomen. Er doen zich geen significante verschillen tussen de studierichtingen voor.

Beroep

In tabel 5.6.A wordt per studierichting weergegeven welke de meest uitgeoefende beroepen van de desbetreffende afgestudeerden zijn. Hierbij worden alle beroepen vermeld waarin 5% of meer van de afgestudeerden van een studierichting werkzaam is.

11. Voor de indeling van de beroepen is in eerste instantie gebruik gemaakt van de beroepenclassificatie van het CBS (CBS, 1984); de branche is op vier-digit ingedeeld volgens de Standaard Bedrijfsindeling van het CBS (CBS, 1982). Beide indelingen zijn vervolgens nader uitgewerkt om zo gedetailleerd mogelijk informatie te genereren, en om daar waar nodig nieuwe beroepen te kunnen onderscheiden.

Tabel 5.6.A Werkenden hpo naar belangrijkste beroepen, per studierichting

basisonderwijs vt:	- adm. medewerker (11%)
- leraar basisonderwijs (78%)	- leraar basisonderwijs (5%)
- leraar speciaal onderwijs (11%)	- verpleegk./ziekenverz. (5%)
2e graads combi taal vt:	2e graads taal dt:
- docent taal (69%)	- docent taal (52%)
- adm. medewerker (11%)	- adm. medewerker (14%)
- winkelbediende (6%)	2e graads maatschappij dt:
2e graads combi maatschappij vt:	- docent econ./best./admin. vak (36%)
- docent maatschappijvak (28%)	- groepsleider, mij. werker (12%)
- adm. medewerker (15%)	- leraar basisonderwijs (8%)
- docent econ./best./admin. vak (12%)	1e + 2e graads exact dt:
- docent huishoudkunde (12%)	- docent exact vak (56%)
2e graads combi exact vt:	- automatiseringsdeskundigen (7%)
- docent exact vak (48%)	1e graads taal dt:
- automatiseringsdeskundigen (10%)	- docent taal (64%)
- adm. medewerker (10%)	- verpleegk./ziekenverz. (6%)
- bedrijfsdocent/-instructeur (5%)	1e graads maatschappij dt:
2e graads (combi) expressie vt/dt:	- docent econ./best./admin. vak (18%)
- docent expressie (37%)	- docent maatschappijvak (11%)
- groepsleider, mij. werker (8%)	- leraar basisonderwijs (9%)
- winkelbediende (7%)	- leraar speciaal onderwijs (9%)
2e graads combi taal/maatschappij vt:	- docent exact vak (8%)
- docent taal (32%)	- docent taal (6%)
- docent maatschappijvak (15%)	Totaal hpo:
- adm. medewerker (13%)	- leraar basisonderwijs (36%)
2e graads combi exact/maatschappij vt:	- docent taal (11%)
- docent biologie/(para)med. vak (36%)	- leraar speciaal onderwijs (6%)
- docent exact vak (11%)	- adm. medewerker (6%)
- adm. medewerker (8%)	- docent exact vak (5%)
- docent maatschappijvak (6%)	- docent econ./best./admin. vak (5%)
2e graads combi overig vt:	
- docent taal (35%)	
- docent exact vak (15%)	
- adm. medewerker (15%)	
- docent maatschappijvak (6%)	
- docent expressie (6%)	
1e graads lichamelijke oefening vt:	
- docent lichamelijke oefening (41%)	
- sportinstructeur/-official (22%)	

Van de 1398 betaald-werkende hpo-afgestudeerden hebben er 70 (5%) een nevenfunctie. In tabel 5.6.B wordt voor het totale hpo weergegeven welke de meest uitgeoefende tweede beroepen van de desbetreffende afgestudeerden zijn. Hierbij worden alleen die beroepen vermeld, waarin tenminste 5% van de afgestudeerden met een nevenfunctie werkzaam is.

Tabel 5.6.B Werkenden hpo naar tweede beroep

Totaal hpo:
- docent geschiedenis, aardrijkskunde (9%)
- docent taal- en letterkunde (7%)
- adm. medewerker (7%)
- docent economie, recht, bestuur (6%)

Branche

Tabel 5.7 geeft per studierichting een overzicht van de belangrijkste branches waarin de desbetreffende afgestudeerden terecht zijn gekomen. Als criterium geldt wederom dat tenminste 5% van de afgestudeerden in de desbetreffende branche werkzaam zijn.

Tabel 5.7 Werkenden hpo naar belangrijkste branches, per studierichting

basisonderwijs vt:	- speciaal onderwijs (5%)
- basisonderwijs (77%)	- lager beroepsonderwijs (5%)
- speciaal onderwijs (11%)	- buurt-/jongeren-/vormingswerk (5%)
2e graads combi taal vt:	- gezondheidszorg (5%)
- algemeen voortgezet onderwijs (38%)	2e graads taal dt:
- middelbaar beroepsonderwijs (12%)	- algemeen voortgezet onderwijs (34%)
- lager beroepsonderwijs (9%)	- industrie, bouw, openb. nutsbedrijven (12%)
- overig onderwijs (9%)	- middelbaar beroepsonderwijs (7%)
- industrie, bouw, openb. nutsbedrijven (6%)	- overig onderwijs (14%)
- zakelijke dienstverlening (6%)	- gezondheidszorg (5%)
2e graads combi maatschappij vt:	2e graads maatschappij dt:
- algemeen voortgezet onderwijs (25%)	- middelbaar beroepsonderwijs (22%)
- middelbaar beroepsonderwijs (15%)	- algemeen voortgezet onderwijs (17%)
- lager beroepsonderwijs (9%)	- basisonderwijs (11%)
- industrie, bouw, openb. nutsbedrijven (8%)	- gezondheidszorg (8%)
- zakelijke dienstverlening (6%)	1e + 2e graads exact dt:
- gezondheidszorg (6%)	- algemeen voortgezet onderwijs (41%)
2e graads combi exact vt:	- middelbaar beroepsonderwijs (12%)
- algemeen voortgezet onderwijs (25%)	- zakelijke dienstverlening (9%)
- industrie, bouw, openb. nutsbedrijven (10%)	- hoger beroepsonderwijs (5%)
- zakelijke dienstverlening (10%)	- overig onderwijs (7%)
- middelbaar beroepsonderwijs (10%)	- industrie, bouw, openb. nutsbedrijven (5%)
- lager beroepsonderwijs (5%)	- gezondheidszorg (5%)
- hoger beroepsonderwijs (5%)	1e graads taal dt:
- overig onderwijs (13%)	- algemeen voortgezet onderwijs (55%)
- gezondheidszorg (5%)	- middelbaar beroepsonderwijs (9%)
2e graads (combi) expressie vt/dt:	- overig onderwijs (7%)
- algemeen voortgezet onderwijs (26%)	1e graads maatschappij dt:
- industrie, bouw, openb. nutsbedrijven (13%)	- algemeen voortgezet onderwijs (24%)
- zakelijke dienstverlening (13%)	- speciaal onderwijs (16%)
2e graads combi taal/maatschappij vt:	- basisonderwijs (11%)
- algemeen voortgezet onderwijs (40%)	- middelbaar beroepsonderwijs (8%)
- middelbaar beroepsonderwijs (7%)	Totaal hpo:
2e graads combi exact/maatschappij vt:	- basisonderwijs (36%)
- algemeen voortgezet onderwijs (31%)	- algemeen voortgezet onderwijs (17%)
- middelbaar beroepsonderwijs (19%)	- speciaal onderwijs (7%)
- speciaal onderwijs (6%)	- middelbaar beroepsonderwijs (6%)
- industrie, bouw, openb. nutsbedrijven (6%)	
- zakelijke dienstverlening (6%)	
2e graads combi overig vt:	
- algemeen voortgezet onderwijs (38%)	
- middelbaar beroepsonderwijs (9%)	
- overig onderwijs (9%)	
- zakelijke dienstverlening (9%)	
1e graads lichamelijke oefening vt:	
- algemeen voortgezet onderwijs (16%)	
- basisonderwijs (8%)	
- gemeente, provincie, rijksoverheid (8%)	
- zakelijke dienstverlening (8%)	

Flexibiliteitsindicatoren

De opvatting dat er een één op één relatie bestaat tussen opleidingen en beroepen is sterk bekritiseerd (Van Hoof en Dronkers, 1980). Dit *naïeve model* van de arbeidsmarkt negeert ten onrechte de bestaande flexibiliteit in de aansluiting van opleidingen en beroepen. Afgestudeerden van een bepaalde studierichting kunnen, zoals we hiervoor hebben gezien, in geheel verschillende beroepen terechtkomen en veel beroepen worden uitgeoefend door afgestudeerden met een geheel verschillende opleidingsachtergrond. Het naïeve model impliceert dat een betere aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt kan worden bewerkstelligd door de scholing van het arbeidsaanbod perfect te laten aansluiten op de kwalificaties die op de arbeidsmarkt worden gevraagd. Volgens het *flexibiliteitsmodel* dat Van Hoof en Dronkers naar voren brengen is veeleer een verbreding van het kwalificatieprofiel van de afgestudeerden het aangewezen middel om de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt te verbeteren. In dat geval is het van groot belang om een indicatie te hebben van de flexibiliteit die afgestudeerden door het gevolgde onderwijs hebben verkregen (De Grip, van der Velden en Wieling, 1991).

Een maatstaf die een indicatie geeft van de bestaande flexibiliteit op de arbeidsmarkt is de *Gini-Hirschman coëfficiënt* (Sheldon, 1985; Warnken, 1986). Op basis van deze maatstaf kunnen de beroepenspreiding en de branchespreiding van de verschillende studierichtingen worden bepaald. Het grote voordeel van deze indicator is dat hij zeer makkelijk is te interpreteren. De indicator neemt waarden aan tussen 0 en 1. De beroepenspreiding van een studierichting is 0 als afgestudeerden van deze studierichting slechts in één beroep voorkomen en 1 als de afgestudeerden gelijkmatig over alle beroepen zijn gespreid. Hetzelfde geldt voor de branchespreiding van een studierichting. Deze is 0 als de afgestudeerden van deze studierichting slechts in één branche voorkomen en 1 als de afgestudeerden gelijkmatig over alle branches zijn verspreid. Voor de formules van de beroepen- en branchespreiding wordt verwezen naar De Grip, van der Velden en Wieling (1991).

Beroepenspreiding

In tabel 5.8 staan de indicatoren voor de beroepenspreiding van de onderscheiden hpo-studierichtingen. De getallen tussen haakjes rangordenen de studierichtingen naar oplopende mate van spreiding. Hierbij dient te worden opgemerkt dat de coëfficiënten de neiging hebben om snel te stijgen en bijgevolg een grote spreiding suggereren. Aan de hoogte van een berekende spreidingsindicator mag derhalve geen absolute betekenis worden toegekend. Hij positioneert de desbetreffende studierichting ten opzichte van de andere studierichtingen in het hpo en zegt daarmee alleen iets over de relatieve spreiding over een doorgaans beperkt aantal beroepen die met een bepaalde studierichting worden uitgeoefend. Omdat de indicator zeer gevoelig is voor het gekozen aggregatieniveau (hoe hoger het aggregatieniveau van de opleiding, hoe groter de spreiding), heeft het geen zin om een vergelijkbare indicator voor het gehele hpo of hbo op te nemen. Bij de interpretatie van de weergegeven spreidingsindicatoren moet voorts worden bedacht dat deze niet betrekking hebben op de potentiële flexibiliteit, maar op de feitelijk opgetreden beroepenspreiding. Een grote beroepenspreiding kan zowel een gevolg zijn van de 'breedte' van het curriculum, als een effect van een ongunstige arbeidsmarktsituatie zodat de afgestudeerden 'gedwongen' zijn om uit te wijken naar andere functies. Voor een goede interpretatie van de spreidingsmaatstaf is het daarom van belang om ook naar andere indicatoren van de arbeidsmarktpositie te kijken.

De in de eerste kolom vermelde spreidingscoëfficiënten in tabel 5.8 zijn berekend op basis van alle beroepen die door de afgestudeerden werden uitgeoefend. Er is daarbij geen rekening gehouden met de opleidingseisen van de banen waarnaar men uitwijkt. Het ligt voor de hand dat een afgestudeerde die aanvankelijk geen werk kan vinden dat op zijn studie aansluit, een baan zal aanvaarden die daar minder goed op aansluit. Van belang is dan vooral dat een dergelijke baan een functie op hbo-niveau betreft. Indien men voor de verschillende studierichtingen een uitspraak wil doen over de uitwijkmogelijkheden op de arbeidsmarkt, moeten daarom de functies die onder hbo-niveau liggen ook niet worden meegenomen. Deze functies betreffen immers geen 'echte' uitwijkmogelijkheden. Om hiervan een beeld te krijgen is de beroepenspreiding van de studierichtingen ook bepaald door alleen te kijken naar functies waarvoor minimaal een opleiding

op hbo-niveau is vereist. De aldus berekende spreidingsindicatoren staan vermeld in de tweede kolom.

Tabel 5.8 Beroepenspreiding studierichtingen hpo (met en zonder onderbenutting)

	Spreidingsindicator beroepen	
	incl. onderbenutting	excl. onderbenutting
basisonderwijs vt	0.38 (01)	0.26 (01)
2e gr combi taal vt	0.51 (02)	0.26 (01)
2e gr combi maatschappij vt	0.84 (12)	0.79 (11)
2e gr combi exact vt	0.74 (06)	0.58 (05)
2e gr (combi) expressie vt/dt	0.80 (08)	0.62 (07)
2e gr combi taal/maatschappij vt	0.83 (11)	0.75 (10)
2e gr combi exact/maatschappij vt	0.81 (09)	0.74 (09)
2e gr combi overig vt	0.82 (10)	0.71 (08)
1e gr lichamelijke oefening vt	0.77 (07)	0.56 (04)
2e gr taal dt	0.69 (05)	0.53 (03)
2e gr maatschappij dt	0.83 (11)	0.79 (11)
1e + 2e gr exact dt	0.67 (04)	0.59 (06)
1e gr taal dt	0.58 (03)	0.45 (02)
1e gr maatschappij dt	0.92 (13)	0.91 (12)

Over het geheel genomen zijn de verschillen in beroepenspreiding tussen de studierichtingen aanzienlijk. Afgestudeerden basisonderwijs vt, 2e graads combi taal vt en 1e graads taal dt zijn verspreid over een zeer beperkt aantal beroepen. Met name bij de studierichting 1e graads maatschappij dt zien we daarentegen dat de afgestudeerden in een breed scala van beroepen terechtkomen. In tabel 5.8 komt verder naar voren dat de spreidingsindicatoren van de eerste en tweede kolom met name bij de studierichtingen 2e graads combi taal vt en 1e graads lichamelijke oefening vt van elkaar verschillen, hetgeen een indicatie is dat relatief veel afgestudeerden van deze studierichtingen uitwijken naar functies die onder hbo-niveau liggen.

Branchespreiding

Wanneer de afgestudeerden van een bepaalde studierichting sterk geconcentreerd zijn in een beperkt aantal bedrijfsgroepen, zal de werkgelegenheidsontwikkeling van deze studierichting in belangrijke mate afhankelijk zijn van het wel en wee van deze bedrijfsgroepen. Om een indruk te krijgen van de 'range' van bedrijfsgroepen waarin de afgestudeerden terecht zijn gekomen, is de branchespreiding van studierichtingen bepaald.

De resultaten zijn weergegeven in tabel 5.9. De getallen tussen haakjes rangordenen wederom de studierichtingen naar oplopende mate van spreiding. In deze tabel komt naar voren dat de verschillen in branchespreiding tussen de studierichtingen niet groot zijn. Dit wil zeggen dat de studierichtingen elkaar weinig ontlopen wat betreft de 'range' van bedrijfsgroepen waarin de afgestudeerden terechtkomen. Uitzonderingen zijn de studierichting basisonderwijs vt, waarvan de afgestudeerden vrijwel uitsluitend in één bedrijfsgroep terechtkomen, en de studierichting 1e graads lichamelijke oefening vt, waarvan de afgestudeerden in een veel groter aantal bedrijfsgroepen werkzaam zijn.

Tabel 5.9 Branchespreiding studierichtingen hpo

	Branchespreiding indicator
basisonderwijs vt	0.20 (01)
2e gr combi taal vt	0.47 (05)
2e gr combi maatschappij vt	0.58 (10)
2e gr combi exact vt	0.57 (09)
2e gr (combi) expressie vt/dt	0.65 (11)
2e gr combi taal/maatschappij vt	0.58 (10)
2e gr combi exact/maatschappij vt	0.54 (08)
2e gr combi overig vt	0.53 (07)
1e gr lichamelijke oefening	0.67 (12)
2e gr taal dt	0.50 (06)
2e gr maatschappij dt	0.50 (06)
1e + 2e gr exact dt	0.39 (03)
1e gr taal dt	0.31 (02)
1e gr maatschappij dt	0.44 (04)

Bedrijfsomvang

In het vorenstaande is ingegaan op de 'range' van bedrijfsgroepen waarin de afgestudeerden van de onderscheiden studierichtingen werkzaam zijn. Tabel 5.10 typeert de werkgelegenheid van de afgestudeerden naar grootte van de werkorganisaties waarin men terechtkomt. Het gaat om de vestiging van het bedrijf of de instelling waar men werkt.

Tabel 5.10 Werkenden hpo naar personeelsomvang huidige werkorganisatie, per studierichting

Studierichting	Aantal personen in organisatie				Totaal N=100%
	1-9 pers	10-49 pers	50-99 pers	100 of meer pers	
basisonderwijs vt	32%	61%	3%	4%	568
2e gr combi taal vt	6%	44%	24%	26%	34
2e gr combi maatschappij vt	3%	44%	22%	31%	64
2e gr combi exact vt	13%	21%	26%	39%	38
2e gr (combi) expressie vt/dt	30%	28%	20%	23%	61
2e gr combi taal/maatschappij vt	20%	35%	26%	20%	46
2e gr combi exact/maatschappij vt	6%	50%	28%	17%	36
2e gr combi overig vt	30%	30%	24%	15%	33
1e gr lichamelijke oefening vt	30%	27%	19%	24%	37
2e gr taal dt	16%	31%	23%	30%	108
2e gr maatschappij dt	13%	31%	21%	35%	129
1e + 2e gr exact dt	4%	33%	35%	28%	57
1e gr taal dt	9%	33%	30%	28%	46
1e gr maatschappij dt	14%	33%	26%	27%	66
Totaal HPO	22%	45%	15%	18%	1323
Totaal HBO	18%	29%	12%	42%	7002

Chi-kwadraat = 359.8; d.f. = 39; p <0.01

De meeste betaald-werkende afgestudeerden van het hpo komen terecht in kleine (10 tot 50 personeelsleden) werkorganisaties (45%) of zeer kleine (minder dan 10 personeelsleden) werkorganisaties (22%). Middelgrote (50 tot 100 personeelsleden) of grote organisaties (meer dan honderd personeelsleden) zijn minder belangrijk. Dit beeld wordt grotendeels bepaald door de grootste groep, namelijk afgestudeerden basisonderwijs vt die in kleine of zeer kleine organisaties zijn geconcentreerd. Ook bij de studierichtingen 2e graads (combi) expressie vt/dt, 2e graads combi taal/maatschappij vt, 2e graads combi exact/maatschappij vt, 2e graads combi overig vt en 1e graads lichamelijke oefening vt is meer dan de helft van de afgestudeerden in zeer kleine of kleine organisaties werkzaam. Daarentegen komt bij de studierichtingen 2e graads combi taal vt, 2e graads combi maatschappij vt, 2e graads combi exact vt meer dan de helft van de afgestudeerden in middelgrote en grote organisaties terecht. Ook de afgestudeerde deeltijdstudenten zijn in meerderheid in middelgrote en grote organisaties werkzaam.

5.4 Functievereisten

Het centrale thema van deze paragraaf betreft de eisen die gesteld zijn aan de afgestudeerden bij de selectie voor hun huidige functie. Achtereenvolgens wordt ingegaan op het vereiste opleidingsniveau, op de vereiste studierichting en op de vraag of werkervaring vereist was.

Vereist opleidingsniveau

In de enquête is gevraagd naar het niveau van de opleiding dat voor de uitoefening van de functie minimaal werd vereist. Wanneer dit onder hbo-niveau ligt, wijst dat op een potentiële onderbenutting van capaciteiten bij de uitoefening van de functie. Of dit als problematisch moet worden beschouwd, hangt vooral af van de omvang van het percentage afgestudeerden die een functie uitoefenen beneden hun opleidingsniveau. Niet vergeten mag worden dat het hier om startfuncties gaat, waarbij mogelijk ook binnen de organisatie nog doorgroeimogelijkheden zijn naar functies op hbo-niveau. Een hoog onderbenuttingspercentage wijst echter duidelijk in de richting van een slechte marktpositie voor de betreffende studierichting (Van der Velden & Willems, 1992).

Tabel 5.11 Werkenden hpo naar minimaal vereist opleidingsniveau huidige baan, per studierichting

Studierichting	Vereist opleidingsniveau			Totaal N=100%
	lager dan HBO	HBO	hoger dan HBO	
basisonderwijs vt	10%	88%	2%	580
2e gr combi taal vt	20%	74%	6%	35
2e gr combi maatschappij vt	25%	73%	2%	63
2e gr combi exact vt	19%	76%	5%	37
2e gr (combi) expressie vt/dt	47%	52%	2%	60
2e gr combi taal/maatschappij vt	24%	71%	4%	45
2e gr combi exact/maatschappij vt	19%	75%	6%	36
2e gr combi overig vt	24%	73%	3%	33
1e gr lichamelijke oefening vt	49%	51%		37
2e gr taal dt	25%	64%	11%	112
2e gr maatschappij dt	17%	67%	16%	131
1e + 2e gr exact dt	11%	72%	18%	57
1e gr taal dt	17%	59%	24%	46
1e gr maatschappij dt	6%	64%	30%	67
Totaal HPO	17%	76%	7%	1339
Totaal HBO	22%	73%	5%	7034

Chi-kwadraat = 234.1; d.f. = 26; p <0.01

Bij afgestudeerden van het hpo is minder sprake van potentiële onderbenutting dan gemiddeld het geval is bij het hbo (tabel 5.11): 17% van de hpo-afgestudeerden heeft een functie waarvoor niet minimaal hbo-niveau is vereist. Bij alle afgestudeerden van het hbo bedraagt het percentage 22¹².

Wat de verschillen tussen de hpo-studierichtingen betreft, komt naar voren dat potentiële onderbenutting het minste voorkomt onder afgestudeerden van de studierichtingen 1e graads maatschappij dt, basisonderwijs vt en 1e + 2e graads exact dt. Afgestudeerden 1e graads lichamelijke oefening vt en 2e graads (combi) expressie vt/dt hebben relatief gezien het vaakst een functie waarvoor niet minimaal hbo-niveau is vereist.

Met betrekking tot het vereiste opleidingsniveau is nagegaan welke factoren van invloed zijn op de kans om in een functie op minimaal hbo-niveau werkzaam te zijn. De te verklaren variabele heeft de waarde 1 indien een hogere beroepsopleiding of een universitaire opleiding is vereist (er is dan geen sprake van onderbenutting) en de waarde 0 indien de opleidingseisen beneden hbo-niveau liggen (er is dan sprake van onderbenutting). In de probit-analyse zijn dezelfde kenmerken opgenomen als in de voorgaande analyses (de gebruikte variabelen staan nader beschreven in bijlage 2). De richting van de veronderstelde effecten is ook dezelfde. Dit wil zeggen dat positieve effecten worden verwacht met betrekking tot het geslacht, de leeftijd, een vwo-vooropleiding, de werk- en bestuurlijke ervaring opgedaan vóór afstuderen, het combineren van een deeltijdstudie met een betaalde baan, het aantal maanden geleden dat men is afgestudeerd en de grootte van de organisatie waar men werkzaam is. Voor de studieduur wordt ook bij deze analyse een negatief effect verwacht. In deze schatting fungeert de studierichting basisonderwijs vt wederom als referentiegroep voor de gevolgde studierichting, Zuid-Nederland als referentiegebied voor de werkregio en een beroepsvooropleiding als referentie voor de genoten vooropleiding. De schattingsresultaten van de analyse zijn weergegeven in tabel 5 van bijlage 3.

Bevindingen

In tabel 5 komt naar voren dat alleen de variabelen studierichting, branche en organisatiegrootte een significant effect hebben op de kans om in een qua opleidingsniveau aansluitende functie terecht te komen. Wanneer men 2e graads (combi) expressie vt/dt of 1e graads lichamelijke oefening vt heeft gestudeerd, komt men minder vaak dan de referentiegroep (afgestudeerden basisonderwijs vt) terecht in functies die op hbo-niveau aansluiten. De overige studierichtingen verschillen niet significant van de referentiegroep. Dit wil zeggen dat de afgestudeerden van de overige richtingen geen grotere maar ook geen kleinere kans hebben om een functie op tenminste hbo-niveau te verwerven. In de analyse komt naar voren dat men in profit organisaties vaker in functies onder hbo-niveau terechtkomt dan in de non-profit sector. Tegen de verwachting in loopt men in grotere organisaties een verhoogde kans om onder het opleidingsniveau terecht te komen.

Vereiste studierichting

Aan de respondenten is ook de vraag voorgelegd welke studierichting voor de huidige functie werd vereist. Hiervan geeft tabel 5.12 een beeld.

Het hpo wijkt niet af van het gemiddelde hbo wat de specificiteit van de vereiste studierichting betreft. Van alle hbo-afgestudeerden heeft 12% een functie waarvoor geen specifieke studierichting werd vereist (hpo 10%), 82% een functie waarvoor de eigen of een verwante studierichting werd vereist (hpo 83%) en 6% een functie waarvoor een andere dan de eigen studierichting werd vereist (hpo 7%).

In tabel 5.12 komt naar voren dat bij iedere studierichting van het hpo de meeste afgestudeerden terechtkomen in functies waarvoor de eigen of een verwante studierichting werd vereist. Uiteraard

12. Dit percentage ligt lager dan veelal wordt aangenomen. Bij de meeste onderzoeken wordt gebruik gemaakt van een vaste indeling van beroepen naar vereist opleidingsniveau, gebaseerd op Huijgen (1989). Bij de HBO-Monitor is echter rechtstreeks aan de respondenten gevraagd wat het vereiste opleidingsniveau was, waardoor een veel betrouwbaarder schatting van de onderbenuttingsproblematiek wordt verkregen.

heeft dit voor een belangrijk deel te maken met de beschermde status van het leraarsambt. Met name afgestudeerden basisonderwijs vt en 2e graads maatschappij dt komen vrijwel uitsluitend in dit soort functies terecht. Bij de studierichtingen 2e graads combi taal/maatschappij vt, 2e graads combi maatschappij vt, 2e graads (combi) expressie vt/dt, 2e graads combi exact/maatschappij vt, 2e graads combi exact vt, 1e graads lichamelijke oefening vt en 2e graads combi overig vt komt meer dan een kwart van de afgestudeerden terecht in hetzij functies waarvoor geen specifieke studierichting werd vereist, hetzij functies waarvoor een andere dan de eigen studierichting werd vereist.

Tabel 5.12 Werkenden hpo naar vereiste studierichting huidige baan, per studierichting

Studierichting	Vereiste opleidingsrichting			Totaal N=100%
	geen specifieke richting	eigen of verwante richting	andere richting	
basisonderwijs vt	6%	90%	4%	581
2e gr combi taal vt	17%	80%	3%	35
2e gr combi maatschappij vt	19%	68%	13%	63
2e gr combi exact vt	16%	73%	11%	37
2e gr (combi) expressie vt/dt	20%	68%	12%	60
2e gr combi taal/maatschappij vt	18%	67%	16%	45
2e gr combi exact/maatschappij vt	14%	72%	14%	36
2e gr combi overig vt	24%	74%	3%	34
1e gr lichamelijke oefening vt	22%	73%	5%	37
2e gr taal dt	15%	77%	8%	109
2e gr maatschappij dt	5%	90%	5%	131
1e + 2e gr exact dt	5%	86%	9%	57
1e gr taal dt	13%	78%	9%	46
1e gr maatschappij dt	9%	82%	9%	67
Totaal HPO	10%	83%	7%	1338
Totaal HBO	12%	82%	6%	7039

Chi-kwadraat = 81.0; d.f. = 26; p < 0.01

Vereiste werkervaring

In de vragenlijst is ook gevraagd of werkervaring voor de huidige functie werd vereist. Tabel 5.13 geeft hiervan een beeld.

Recent afgestudeerden van het hpo komen vaker dan gemiddeld in het hbo het geval is, terecht in startfuncties, dit wil zeggen in functies waarvoor geen werkervaring werd vereist. Voor ongeveer de helft (51%) van de functies waarin pas afgestudeerde hbo-studenten terechtkomen, was geen werkervaring vereist. Bij het hpo is dit 59% (tabel 5.13). Bij de studierichtingen 2e graads maatschappij dt, 2e graads taal dt, 2e graads combi exact/maatschappij vt en 1e graads maatschappij dt komt meer dan de helft van de afgestudeerden terecht in functies waarvoor werkervaring wel is vereist. Bij de overige studierichtingen van het hpo komt meer dan de helft terecht in 'beginnersfuncties'.

Tabel 5.13 Werkenden hpo naar vereiste werkervaring huidige baan, per studierichting

Studierichting	Vereiste werkervaring?		Totaal N=100%
	ja	nee	
basisonderwijs vt	30%	70%	580
2e gr combi taal vt	37%	63%	35
2e gr combi maatschappij vt	48%	52%	65
2e gr combi exact vt	33%	67%	36
2e gr (combi) expressie vt/dt	35%	65%	60
2e gr combi taal/maatschappij vt	48%	52%	44
2e gr combi exact/maatschappij vt	53%	47%	36
2e gr combi overig vt	35%	65%	34
1e gr lichamelijke oefening vt	35%	65%	37
2e gr taal dt	57%	43%	112
2e gr maatschappij dt	65%	35%	131
1e + 2e gr exact dt	44%	56%	55
1e gr taal dt	42%	58%	45
1e gr maatschappij dt	52%	48%	65
Totaal HPO	41%	59%	1335
Totaal HBO	49%	51%	7023

Chi-kwadraat = 83.7; d.f. = 13; p = <0.01

5.5 Leidinggeven en inkomen

In deze paragraaf wordt eerst onderzocht of men een leidinggevende functie uitoefent. Vervolgens komt de hoogte van het genoten inkomen aan bod.

Leidinggeven

Tabel 5.14 geeft een beeld van de mate waarin afgestudeerden in leidinggevende functies werkzaam zijn.

Vergeleken met het totale hbo (23% leidinggevende functies) zijn afgestudeerden van het hpo minder vaak in leidinggevende functies werkzaam (12% leidinggevende functies).

Zoals in tabel 5.14 naar voren komt, hebben bij iedere studierichting de meeste afgestudeerden geen leidinggevende functie. Dit is niet verwonderlijk omdat deze populatie nog aan het begin staat van de beroepscarrière. Relatief gezien hebben afgestudeerden van de studierichtingen 1e graads maatschappij dt, 2e graads maatschappij dt, 2e graads combi maatschappij vt en 1e graads taal dt het vaakst een leidinggevende functie (tenminste 20% is leidinggevend werkzaam).

Met behulp van een multivariate analyse is de kans geschat dat men in een leidinggevende functie terechtkomt. In de probit-analyse zijn dezelfde verklarende variabelen en dezelfde referentiecategorieën voor gevolgde studierichting, regio en vooropleiding opgenomen die ook bij het schatten van het voor de functie vereiste opleidingsniveau zijn gebruikt. Er wordt verondersteld dat de richting van het verband dat deze variabelen hebben met de kans op een leidinggevende functie dezelfde is als bij de eerder besproken kans op een qua opleidingsniveau aansluitende functie. Dit wil zeggen dat ook hier positieve effecten worden verwacht met betrekking tot het geslacht, de leeftijd, een vwo-vooropleiding, de werk- en bestuurlijke ervaring opgedaan vóór afstuderen, het combineren van een deeltijdstudie met een betaalde baan, het aantal maanden geleden dat men is afgestudeerd en de grootte van de organisatie waar men

werkzaam is. Voor de studieduur wordt ook bij deze analyse een negatief effect verwacht. Voor een beschrijving van de gebruikte variabelen wordt verwezen naar bijlage 2. De schattingsresultaten van de analyse worden in tabel 6 van bijlage 3 weergegeven.

Tabel 5.14 Werkenden hpo naar leidinggeven huidige baan, per studierichting

Studierichting	Leidinggeven			Totaal N=100%
	geen leiding	aan 1-4 pers	aan => 5 pers	
basisonderwijs vt	96%	4%	1%	584
2e gr combi taal vt	97%	3%		35
2e gr combi maatschappij vt	79%	11%	10%	61
2e gr combi exact vt	90%	8%	3%	39
2e gr (combi) expressie vt/dt	87%	13%		60
2e gr combi taal/maatschappij vt	85%	11%	4%	46
2e gr combi exact/maatschappij vt	89%	8%	3%	36
2e gr combi overig vt	91%	9%		34
1e gr lichamelijke oefening vt	89%	5%	5%	37
2e gr taal dt	84%	9%	7%	112
2e gr maatschappij dt	74%	11%	15%	128
1e + 2e gr exact dt	85%	7%	7%	55
1e gr taal dt	80%	13%	7%	46
1e gr maatschappij dt	73%	9%	18%	66
Totaal HPO	88%	7%	5%	1339
Totaal HBO	77%	13%	10%	7063

Chi-kwadraat = 117.9; d.f. = 26; p <0.01

Bevindingen

In de analyse komt naar voren dat de kans op een leidinggevende baan niet significant wordt beïnvloed door het geslacht, de leeftijd, de gevolgde vooropleiding, de studieduur, de afstudeerduur, de baanmobiliteit of de grootte van de werkorganisatie.

De bestuurlijke en werkervaring opgedaan vóór afstuderen, de studierichting, het al dan niet volgen van een deeltijdstudie in combinatie met een betaalde baan, de branche en de regio waar men werkt hebben wel een significant effect op de kans om leidinggevend werkzaam te zijn. Zoals verwacht, komt in de analyse naar voren dat de basis voor een latere carrière reeds voor of tijdens de studententijd wordt gelegd. Wanneer men vóór afstuderen bestuurlijke ervaring en werkervaring heeft opgedaan, vergroot men daarmee de kans om later in een leidinggevende positie terecht te komen. Hetzelfde geldt wanneer men een deeltijdstudie heeft gecombineerd met een betaalde baan. Wat de gevolgde studierichting betreft, komt naar voren dat afgestudeerden van de studierichting 2e graads combi maatschappij vt eerder in leidinggevende functies terechtkomen dan de referentiegroep (afgestudeerden basisonderwijs vt). Voor de andere studierichtingen wordt geen significante afwijking gevonden van de referentiegroep. In profit organisaties heeft men een grotere kans op een leidinggevende functie dan in de non-profit sector. De kans op een leidinggevende functie blijkt in het oosten des lands kleiner te zijn dan in Zuid-Nederland (de referentieregio). De andere regio's wijken niet significant af van de referentieregio (Zuid-Nederland).

Inkomen

Aan degenen met een betaalde baan is gevraagd naar de hoogte van het bruto-inkomen per maand (exclusief inkomen uit nevenfuncties, toeslagen voor overwerk, onregelmatig werk, ploegendienst, dertiende maand en vakantiegeld). Tabel 5.15 geeft een beeld van het gemiddeld bruto maandinkomen per studierichting. Daarnaast is het aandeel respondenten weergegeven met een bruto maandinkomen dat lager is dan f 2000,-. Volledigheidshalve wordt er nog eens op gewezen dat dit het inkomen uit de hoofdfunctie van de respondent betreft. Eerder is aangegeven dat 5% van de hpo-afgestudeerden een of meerdere nevenfuncties heeft. Het inkomen uit deze nevenfuncties is niet meegenomen in de cijfers van tabel 5.15.

Tabel 5.15 Werkenden hpo naar bruto maandinkomen huidige baan, per studierichting

	Gemiddeld maandloon	Aandeel minimum inkomen	Totaal
	in guldens	% min. inkomen	N=100%
Studierichting			
basisonderwijs vt	2422	18%	483
2e gr combi taal vt	2096	46%	28
2e gr combi maatschappij vt	2557	25%	60
2e gr combi exact vt	2634	29%	34
2e gr (combi) expressie vt/dt	2055	50%	52
2e gr combi taal/maatschappij vt	2522	25%	40
2e gr combi exact/maatschappij vt	2336	32%	31
2e gr combi overig vt	1964	53%	30
1e gr lichamelijke oefening vt	1570	59%	32
2e gr taal dt	2817	30%	94
2e gr maatschappij dt	3648	15%	111
1e + 2e gr exact dt	3503	9%	54
1e gr taal dt	3697	14%	42
1e gr maatschappij dt	3996	8%	61
Totaal HPO	2707	23%	1152
Totaal HBO	2988	13%	6422

Chi-kwadraat = 101.3; d.f. = 13; p = <0.01

Wanneer men een opleiding in het hpo heeft gevolgd, verwerft men een lager inkomen dan doorgaans met een hogere beroepsopleiding het geval is. Betaald-werkende afgestudeerden van het hpo verdienen gemiddeld f 2707,- bruto per maand. Voor het totale hbo bedraagt het gemiddelde bruto maandinkomen f 2988,-. Ook het aandeel van afgestudeerden dat meer dan f 2000,- bruto per maand verdient, is bij het hpo lager dan bij het totale hbo, namelijk 77% versus 87%. Verder blijkt dat de inkomensverschillen bij afgestudeerden van het hpo groter zijn (standaardafwijking is f 1192,-) dan bij het totale hbo (standaardafwijking is f 1051,-).

Zoals in paragraaf 5.2 reeds is opgemerkt, werken afgestudeerden van het hpo gemiddeld minder uren per week dan bij het totale hbo het geval is. Het feit dat afgestudeerden van het hpo minder verdienen is dus mede een gevolg van het feit dat zij, soms noodgedwongen, minder uren werken.¹³

13. Eerder is aangegeven dat degenen die als leraar werkzaam zijn, het aantal arbeidsuren waarschijnlijk niet altijd correct hebben opgegeven. Derhalve worden geen cijfers gepresenteerd over het inkomen, omgerekend naar een volledige werkweek.

In tabel 5.15 komt naar voren dat afgestudeerden van de deeltijdopleidingen het hoogste inkomen verwerven. Afgestudeerden 1e graads lichamelijke oefening vt ontvangen het laagste inkomen. De laatstgenoemde studierichting kent ook het hoogste aandeel afgestudeerden die minder dan f 2000.- bruto per maand verdienen. De grootste inkomensverschillen binnen een studierichting doen zich voor onder afgestudeerden van de richting 1e graads taal dt. Deze verschillen kunnen echter samenhangen met verschillen in het aantal uren dat men werkt.

6 Aansluiting tussen gevolgde studierichting en huidige functie

6.1 Inleiding

In dit hoofdstuk staat de aansluiting tussen de door de afgestudeerden gevolgde studierichting aan het hbo en hun huidige werkring centraal. Nagegaan zal worden in welke mate zich zogenaamde 'afstemmingsproblemen' voordoen bij de arbeidsmarktintrede van hpo'ers. Van inhoudelijke discrepanties tussen studierichting en functie is sprake wanneer de kwalificaties die in het onderwijs worden bijgebracht niet passen bij de kwalificaties die worden vereist vanuit het werkveld. Het is daarbij van belang om op te merken dat hier uitsluitend het oordeel van de afgestudeerden aan bod komt. Dit hoeft uiteraard niet overeen te stemmen met het oordeel vanuit het werkveld zelf.

Voor het achterhalen van eventuele afstemmingsproblemen zijn aan de betaald-werkende afgestudeerden ruim dertig aspecten voorgelegd die voor een goede uitoefening van hun huidige functie mogelijk van belang zijn. Deze aspecten verwijzen naar eisen ten aanzien van bepaalde kennis en vaardigheden (kwalificaties) welke van belang zijn voor hun huidige functie. De lijst van aspecten is tot stand gekomen in overleg met deskundigen uit verschillende sectoren van het hbo. De genoemde aspecten lopen uiteen van algemene en specialistische vakkennis, praktische vaardigheden zoals het omgaan met machines en gereedschap, plannen en coördineren, mondeling en schriftelijk presenteren tot en met sociale vaardigheden als het samenwerken met collega's. Voor alle sectoren in het hbo is dezelfde groep van aspecten gehanteerd. De aspecten zijn zo geformuleerd, dat zij voor mensen uit verscheidene werkvelden toepasbaar zijn. Voor ieder van deze aspecten hebben de afgestudeerden aangegeven in hoeverre zij het betreffende aspect van belang achten voor een goede vervulling van hun huidige werkzaamheden, of in de door hen gevolgde studierichting aan het hbo meer, evenveel of minder aandacht aan het genoemde aspect moet worden besteed en of de afgestudeerde behoefte heeft (gehad) aan bijscholing met betrekking tot dit aspect. Indien nodig konden de respondenten zelf bepaalde aspecten toevoegen, wanneer zij van mening waren dat deze voor hun functie-uitoefening van belang zijn. Hiervan is vrij weinig gebruik gemaakt, hetgeen een indicatie is dat de voorgelegde aspecten een redelijk algemeen beeld verschaffen van de diverse kwalificatievereisten voor een functie.

Uiteraard kunnen strikt individuele factoren bij deze oordelen een rol spelen, waardoor er tussen de afgestudeerden een behoorlijke variatie kan bestaan in het oordeel over de opleiding. Afhankelijk van de persoonlijke omstandigheden kan het oordeel de ene keer iets positiever en de andere keer iets negatiever uitvallen. Gemiddeld genomen vallen deze afwijkingen waarschijnlijk tegen elkaar weg, zeker bij de qua aantal afgestudeerden grotere opleidingen, zodat de gemiddelde oordelen van de afgestudeerden over het algemeen een valide beeld zullen geven over de aansluiting tussen de gevolgde studierichting en de huidige functie.

De aansluiting tussen studierichting en huidige functie is niet alleen vanuit de verschillende studierichtingen geanalyseerd, maar tevens vanuit de beroepen die het meest typerend blijken te zijn voor het begin van de loopbaan van de afgestudeerde hbo'ers (zie ook paragraaf 5.3). Voor zover deze analyse aanvullende informatie oplevert over de afstemming tussen studierichting en huidige functie is hiervan melding gemaakt in dit hoofdstuk. Hierbij is een aantal verwante beroepen bij elkaar genomen. De volgende drie clusters van beroepen zijn het meest kenmerkend voor de afgestudeerden van het hpo (tussen haakjes staat het procentuele aandeel van het beroepencluster in het totaal van het aantal beroepsbeoefenaren):

- leraar basisonderwijs (36%);

- docent voortgezet onderwijs (31%);
- leraar speciaal onderwijs (6%).

Deze drie clusters beslaan in totaal 73% van het beroepenveld in het hpo; 27 procent van de beroepsbeoefenaren vervult momenteel een andere functie.

6.2 Kwalificatieprofielen

De afgestudeerden konden het belang dat zij aan een bepaald aspect toekennen op een vierpuntsschaal aangeven. Deze schaal bevat de categorieën:

- zeer belangrijk;
- tamelijk belangrijk;
- vrij onbelangrijk;
- onbelangrijk.

In tabel 1 van bijlage 4 is per studierichting het percentage betaald-werkende afgestudeerden weergegeven dat het betreffende aspect zeer of tamelijk belangrijk vindt voor een goede beroepsuitoefening van de huidige functie.

Bij een eerste globale analyse van deze tabel valt op dat voor de totale groep betaald-werkende hbo'ers de meeste werkaspecten belangrijk zijn bij het vervullen van hun huidige functie. Het laagste percentage is 34% en bij 25 van de 31 aspecten vindt meer dan de helft van de werkzame hbo'ers dat het betreffende werkaspect van belang is voor een goede beroepsuitoefening. De genoemde aspecten zijn blijkbaar relevant voor het typeren van kwalificaties die de afgestudeerden van het hbo bij hun arbeidsmarktintrede nodig hebben. Er is een aantal aspecten te onderscheiden die voor alle hbo'ers van belang zijn. Van de volgende zeven aspecten heeft 90% of meer van de betaald-werkende hbo'ers aangegeven dat dit werkaspect belangrijk is bij de functievervulling:

- algemene vaktheoretische kennis;
- zelfstandigheid, initiatieven nemen;
- mondelinge presentatie (telefoneren, vergaderen, onderhandelen e.d.);
- samenwerken met collega's;
- contacten leggen en onderhouden met derden;
- inlevingsvermogen;
- aanpassingsvermogen, flexibiliteit.

Bovenstaande maakt duidelijk dat bij de overgang van een studie naar een werkkring met name een aantal houdingsaspecten en sociale vaardigheden van belang blijkt te zijn. Het is overigens nog maar de vraag of tijdens de hbo-opleiding juist meer aandacht moet worden geschonken aan al deze aspecten. Hierop zal in paragraaf 6.4 worden teruggekomen.

Naast de hierboven genoemde werkaspecten is er nog een zevental kwalificaties die bij de beroepsuitoefening door velen (80% of meer) van belang worden geacht. Het gaat hier om specialistische vakkennis, het bijhouden van recente ontwikkelingen in het eigen vakgebied, het toepassen van vakspecifieke methoden en technieken, analytische en diagnostische vaardigheden evenals originaliteit, conceptualiteit, c.q. innovatief vermogen. Ook plannen, coördineren en organiseren van activiteiten alsmede schriftelijk presenteren blijken voor de meeste functies belangrijke vaardigheden. Afgezien van het iets lagere percentage hpo'ers dat schriftelijke presentatie in de huidige functie (zeer) belangrijk vindt (77%), geldt dit zowel voor de afgestudeerde hpo'ers als voor het hbo als geheel.

Waarin onderscheiden de functies van de hpo'ers zich nu van die van de gemiddelde hbo'ers? Welke kwalificaties zouden aan de bovenvermelde werkaspecten moeten worden toegevoegd om het kwalificatieprofiel van de functies van hpo'ers, die ongeveer anderhalf jaar geleden op de arbeidsmarkt zijn toegetreden, te completeren. In vergelijking met het hbo als totaal worden door de hpo'ers ook vaak de volgende vier kennisvelden en vaardigheden als belangrijk ervaren (tussen haakjes staat het percentage betaald-werkende afgestudeerde hpo'ers dat het aspect

belangrijk vindt voor een goede beroepsuitoefening van de huidige functie):

- pedagogisch-didactische vaardigheden (90%);
- lichamelijke conditie (77%);
- kennis over toepassingsmogelijkheden materialen (75%);
- leidinggeven (74%).

Daarentegen geven de hpo'ers in vergelijking met alle hbo'ers tezamen minder vaak aan, dat commerciële kennis en vaardigheden, het verzorgen van voorlichting, advies, public relations en publiciteit, inzicht in bedrijfsvoering en bedrijfsorganisatie, inzicht in financieel management van een organisatie en inzicht in en uitvoeren van administratieve en andere beheerstaken van belang zijn voor een goede beroepsuitoefening van hun huidige functie.

Wanneer de kwalificatieprofielen naar studierichting worden vergeleken, dan blijken er soms grote verschillen tussen de studierichtingen te bestaan in de kwalificaties die de afgestudeerden voor een goede beroepsuitoefening van belang achten. Zo is het percentage afgestudeerden dat belang hecht aan statistische, rekenkundige of wiskundige kennis en vaardigheden bij de studierichtingen basisonderwijs vt, 2e graads combi exact vt en 1e en 2e graads exact dt veel hoger dan bij de andere studierichtingen in het hpo. Iets soortgelijks geldt voor het actief en passief beheersen van vreemde talen. Het percentage dat dit een belangrijk werkaspect vindt is bij de 1e en 2e graads studierichtingen waarin de oud-studenten (mede) in een vreemde taal zijn afgestudeerd beduidend hoger dan bij de studierichtingen waarbij men niet de onderwijsbevoegdheid voor een taal heeft behaald. Daarnaast zijn het vooral de afgestudeerden van de studierichtingen basisonderwijs vt en 2e graads (combi) expressie vt/dt die het belang van ambachtelijke, praktische vaardigheden en kennis over toepassingsmogelijkheden van materialen onderstrepen. Kennis van computerprogrammatuur en informatica wordt het vaakst door afgestudeerden van 2e graads combi exact vt en 1e en 2e graads exact dt als belangrijk werkaspect aangegeven en documenteren, registreren en archiveren door afgestudeerden van de studierichting basisonderwijs vt.

De afgestudeerden 2e graads combi exact vt, 2e graads (combi) expressie vt/dt en 2e graads combi overig vt hechten in vergelijking met het hpo in totaal voor het goed uitoefenen van hun huidige functie vaak waarde aan het omgaan met machines, apparatuur, gereedschap en het hebben van technisch inzicht. Voor de afgestudeerden 2e graads combi taal vt en 2e graads combi taal/maatschappij vt is inzicht in arbeidsvoorwaarden en arbeidsrecht relatief vaak van belang, terwijl dit voor de afgestudeerden 2e graads combi taal/maatschappij vt eveneens geldt voor het inzicht in wettelijke regelingen in het eigen vakgebied.

Het belang van commerciële kennis en vaardigheden wordt relatief het vaakst geuit door degenen die zijn afgestudeerd in de studierichtingen 2e graads combi maatschappij vt, 2e graads (combi) expressie vt/dt, 2e graads combi overig vt, 1e graads lichamelijke oefening vt en 2e graads maatschappij dt. Een deel van hen, te weten de afgestudeerden 2e graads combi maatschappij vt, 2e graads combi overig vt en 1e graads lichamelijke oefening vt, geeft net als de afgestudeerden 2e graads combi taal/maatschappij vt verhoudingsgewijs vaak aan dat het verzorgen van voorlichting, advies, public relations en publiciteit een belangrijk werkaspect is. In vergelijking met de andere betaald-werkende hpo'ers laten de afgestudeerden 2e graads combi maatschappij vt en 2e graads maatschappij dt vaak weten dat inzicht in bedrijfsvoering en bedrijfsorganisatie, in het financiële management van de organisatie en inzicht in en het uitvoeren van administratieve en andere beheerstaken van belang zijn voor hun huidige beroepsuitoefening. De afgestudeerden 2e graads combi taal vt en 2e graads combi taal/maatschappij vt zijn overigens ook van mening dat inzicht in bedrijfsvoering en bedrijfsorganisatie belangrijk is voor het goed functioneren in de huidige functie.

Zoals gezegd is ook nagegaan of de typische hpo-beroepen een verschillend kwalificatieprofiel hebben. In de eerste plaats kan worden gesteld, dat de verschillen in kwalificatieprofiel tussen de onderscheiden hpo-beroepen uiteraard in hoge mate overeenkomen met hetgeen hierboven besproken is bij het onderscheid naar studierichting. Zo lijkt het antwoordpatroon van degenen die

werkzaam zijn als leraar basisonderwijs zeer veel op het antwoordpatroon van de totale groep afgestudeerden van de studierichtingen basisonderwijs vt. Dit komt uiteraard omdat beide groepen elkaar grotendeels overlappen.

In vergelijking met het gemiddelde kwalificatieprofiel van de functies van hpo'ers hechten de leraren in het basis- en speciaal onderwijs vaker belang aan de volgende werkaspecten: specialistische vakkennis, kennis over toepassingsmogelijkheden van materialen, het toepassen van vakspecifieke methoden en technieken, analytische en diagnostische vaardigheden en leidinggeven. Daarnaast onderstrepen de leraren in het basisonderwijs relatief vaak het belang van statistische, rekenkundige of wiskundige kennis en vaardigheden, ambachtelijke, praktische vaardigheden, het inzicht in wettelijke regelingen in het eigen vakgebied en in arbeidsvoorwaarden en arbeidsrecht, evenals het goed plannen, coördineren en organiseren van activiteiten en het nauwkeurig documenteren, registreren en archiveren.

6.3 Bijscholing

In deze paragraaf wordt nagegaan hoeveel afgestudeerde hbo'ers bijscholing behoeven en welke kwalificaties daarbij het meest worden genoemd. Bovendien wordt aangegeven in hoeverre afgestudeerden reeds bijscholing hebben gevolgd. In tabel 2 van bijlage 4 staat het percentage betaald-werkenden dat behoefte heeft (gehad) aan bijscholing met betrekking tot het betreffende aspect. De bijscholingsbehoefte door alle hbo'ers tezamen blijkt tussen de verschillende aspecten behoorlijk te variëren, namelijk van 6 tot 55 procent. De aspecten waaraan bij zowel de betaald-werkende hpo'ers als het hbo in totaal de grootste bijscholingsbehoefte bestaat zijn:

- specialistische vakkennis;
- recente ontwikkelingen in het eigen vakgebied;
- kennis van computerprogrammatuur, informatica;
- toepassen van vakspecifieke methoden en technieken.

Uitgezonderd informatica zijn bovengenoemde aspecten ook voor veel hbo'ers kenmerkend voor het kwalificatieprofiel van hun functie. Hoewel communicatieve vaardigheden door de meeste hbo'ers van belang worden geacht voor een goede beroepsuitoefening, blijkt de behoefte aan bijscholing op dit punt echter niet zo groot. Voor zover men hierin bijscholing nodig acht, kunnen dergelijke kwalificaties vaak moeilijk in een cursus worden bijgeleerd. Omgekeerd zal het percentage dat bijscholing behoeft in informatica mede zo hoog zijn, omdat een eventuele leemte in deze kwalificatie gemakkelijk via een cursus opgevuld kan (of lijkt te) worden.

Binnen het hpo hebben de werkenden die in 2e graads (combi) expressie vt/dt, 2e graads combi overig vt of 1e graads maatschappij dt zijn afgestudeerd een relatief grote bijscholingsbehoefte wat betreft algemene vaktheoretische kennis, terwijl de afgestudeerden in 2e graads maatschappij dt naar verhouding vaak hun specialistische kennis zouden willen aanvullen. De afgestudeerden 1e graads lichamelijke oefening vt, evenals de afgestudeerden 1e graads taal dt en 1e graads maatschappij dt willen zich relatief vaak bijscholen om zo op de hoogte te blijven van de meest recente ontwikkelingen in het eigen vakgebied. Bij 2e graads (combi) expressie vt/dt is het percentage dat bijscholing wenst over allerlei toepassingsmogelijkheden van materialen, het omgaan met apparatuur en het verder ontwikkelen van technisch inzicht en ambachtelijke, praktische vaardigheden verhoudingsgewijs hoog en bij 2e graads maatschappij dt geldt dit voor het percentage werkende afgestudeerden dat bijscholing nodig acht voor het toepassen van vakspecifieke methoden en technieken en het verder ontwikkelen van analytische en diagnostische vaardigheden.

Net als afgestudeerden van 1e graads taal dt en 1e graads maatschappij dt geven de afgestudeerden van 2e graads (combi) expressie vt/dt naar verhouding vaak te kennen dat bijscholing nodig is over computerprogrammatuur en informatica. Het zijn vooral de afgestudeerden van 2e graads combi taal vt en 2e graads combi taal/maatschappij vt die hun inzicht in allerlei wettelijke regelingen in het eigen vakgebied en in arbeidsvoorwaarden en arbeidsrecht zouden willen vergroten. Dit laatste aspect wordt ook relatief vaak genoemd door afgestudeerden van 2e graads (combi) expressie vt/dt. Bij de afgestudeerden van 2e graads

combi taal vt bestaat ook een verhoudingsgewijs grote behoefte aan bijscholing wat betreft het plannen, coördineren en organiseren van activiteiten. Bij de studierichtingen 1e en 2e graads exact dt en 1e graads maatschappij dt is de behoefte aan bijscholing ter verbetering van de pedagogisch-didactische vaardigheden groter dan bij de andere studierichtingen in het hpo. Het percentage werkende afgestudeerden dat vindt dat bijscholing nodig is op het punt van mondelinge presentatie bij 2e graads taal dt het hoogst, terwijl dit voor schriftelijke presentatie het hoogst is bij 2e graads (combi) expressie vt/dt. De afgestudeerden 1e graads maatschappij dt hebben tenslotte een relatief grote bijscholingsbehoefte op het gebied van leidinggeven.

Bij een vergelijking van de bijscholingsbehoefte naar de onderscheiden beroepen in het hpo, blijken de leraren uit het speciaal onderwijs een verhoudingsgewijs grote bijscholingsbehoefte te hebben en wel wat betreft de volgende werkaspecten: algemene vaktheoretische kennis, specialistische vakkennis, het toepassen van vakspecifieke methoden en technieken en, net als de leraren uit het basisonderwijs op het terrein van analytische en diagnostische vaardigheden. Bovendien geeft 40% van de leraren uit het speciaal onderwijs aan dat zij behoefte hebben aan bijscholing op het punt van pedagogisch-didactische vaardigheden. Daarnaast acht de helft van de docenten uit het voortgezet onderwijs bijscholing nodig omtrent het bijhouden van recente ontwikkelingen in het eigen vakgebied.

Tabel 6.1 Werkenden, werklozen en totaal hpo naar deelname aan bijscholing, per studierichting

Studierichting	Bijscholing werkenden % wel	Totaal N=100%	Bijscholing werklozen % wel	Totaal N=100%	Bijscholing allen % wel	Totaal N=100%
basisonderwijs vt	38%	534	18%	17	36%	628
2e gr combi taal vt	38%	34		1	31%	48
2e gr combi maatschappij vt	33%	54	33%	3	28%	72
2e gr combi exact vt	32%	38		2	27%	52
2e gr (combi) expressie vt/dt	44%	54	43%	14	40%	86
2e gr combi taal/maatschappij vt	24%	38		2	18%	55
2e gr combi exact/maatschappij vt	35%	34	100%	2	35%	43
2e gr combi overig vt	33%	33	.		33%	40
1e gr lichamelijke oefening vt	31%	29	.		29%	31
2e gr taal dt	32%	106	25%	8	30%	137
2e gr maatschappij dt	30%	115		3	32%	131
1e + 2e gr exact dt	31%	58	.		31%	62
1e gr taal dt	21%	42	50%	2	25%	52
1e gr maatschappij dt	25%	64		2	25%	69
Totaal HPO	34%	1233	27%	56	32%	1506
Totaal HBO	40%	6427	32%	325	37%	7940

Chi-kwadraat (alle hpo'ers) = 15.9; d.f. = 13; p = 0.26

In aanvulling op paragraaf 4.2, waar deelname aan het reguliere vervolgonderwijs is behandeld, wordt in tabel 6.1 een overzicht gegeven van het procentuele aandeel dat na het verlaten van het hbo één of meerdere cursussen of post-hoger onderwijs heeft gevolgd. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen degenen die momenteel betaald werk verrichten en mensen die op dit moment geen betaalde baan hebben en die hebben aangegeven thans werkloos te zijn.

Van alle hbo'ers blijkt 37% na afstuderen een cursus of opleiding in het post-hoger onderwijs te hebben gevolgd of thans nog te volgen. Voor het hpo geldt een iets lager percentage, namelijk 32%. Tussen de studierichtingen binnen het hpo bestaan er geen significante verschillen in deelname aan bijscholing.

Bij een vergelijking tussen degenen die momenteel een betaalde baan hebben en degenen die werkloos zijn, blijken voor wat het gehele hbo betreft de betaald-werkenden vaker te hebben deelgenomen aan bijscholing dan de werklozen (40% versus 32%). In het hpo is dit verschil vergelijkbaar. Van de huidige werklozen heeft 27% post-hoger onderwijs of een andere cursus gevolgd, terwijl van de hpo'ers die momenteel een baan hebben 34% hieraan heeft deelgenomen.

6.4 Oordeel over gevolgde studierichting

Deze paragraaf begint met het oordeel van de betaald-werkende afgestudeerden over de aansluiting van de door hen tijdens het hbo gevolgde stage op het beoogde beroepenveld (zie tabel 6.2). Een kleine 15% van de werkende afgestudeerde hbo'ers kon deze aansluiting niet beoordelen. De ene helft omdat men tijdens de (deeltijd)studie aan het hbo geen stage heeft gevolgd, de andere helft omdat de gevolgde studierichting, naar de mening van de afgestudeerde, niet beoogt op te leiden voor zijn of haar (huidige) functie.

Tabel 6.2 Oordeel werkenden hpo over de aansluiting van de tijdens het hbo gevolgde stage op het beroepenveld, per studierichting

Studierichting	Oordeel aansluiting stage op beroepenveld				Totaal N=100%
	goed	voldoende	matig	slecht	
basisonderwijs vt	37%	51%	11%	1%	577
2e gr combi taal vt	30%	45%	24%		35
2e gr combi maatschappij vt	26%	42%	19%	13%	63
2e gr combi exact vt	18%	45%	30%	6%	40
2e gr (combi) expressie vt/dt	19%	38%	40%	2%	59
2e gr combi taal/maatschappij vt	18%	39%	29%	13%	44
2e gr combi exact/maatschappij vt	21%	28%	41%	10%	35
2e gr combi overig vt	24%	21%	45%	10%	34
1e gr lichamelijke oefening vt	39%	52%	6%	3%	37
2e gr taal dt	19%	40%	28%	13%	104
2e gr maatschappij dt	29%	39%	28%	4%	128
1e + 2e gr exact dt	29%	42%	29%		58
1e gr taal dt	25%	31%	38%	6%	44
1e gr maatschappij dt	25%	47%	19%	8%	62
Totaal HPO	31%	46%	19%	4%	1320
Totaal HBO	34%	45%	17%	4%	6964

Chi-kwadraat = 154.4; d.f. = 39; p <0.01

Van degenen die wel een oordeel hebben gegeven over deze aansluiting blijkt bijna 80% tevreden te zijn over de aansluiting tussen de stage en het beroepenveld. Het oordeel van de hpo'ers luidt over het algemeen vrijwel hetzelfde: 77% is tevreden over deze aansluiting. Binnen het hpo lopen de meningen over de afstemming tussen stage en beroepenveld echter ver uiteen. Terwijl bij de studierichtingen basisonderwijs vt en 1e graads lichamelijke oefening vt respectievelijk 88 en 91 procent oordeelt dat de aansluiting tussen stage en beroepenveld goed of voldoende is, is van de andere studierichtingen een kwart tot ruim de helft van de werkende afgestudeerden van mening dat deze aansluiting matig dan wel slecht is.

Nadat in paragraaf 6.2 de kwalificatieprofielen zijn beschreven, wordt in deze paragraaf tot besluit nagegaan of naar de mening van de betaald-werkende afgestudeerden de aandacht die tijdens de studie aan het hbo aan de betreffende werkaspecten is besteed, voldoende is geweest. De afgestudeerden hebben in de vragenlijst per aspect aangegeven of hieraan tijdens de door hen gevolgde studie in het hbo meer, evenveel of minder aandacht moet worden besteed. In tabel 3 van bijlage 4 is alleen het percentage van de betaald-werkende afgestudeerden weergegeven

dat vindt dat er juist meer aandacht aan een bepaald aspect moet worden geschonken. Dit komt omdat in de praktijk bijna nooit is aangegeven dat aan een bepaald aspect minder aandacht moet worden besteed. Ter vergelijking, de percentages afgestudeerden die vinden dat aan bepaalde aspecten meer aandacht moet worden geschonken lopen voor het totale hbo uiteen van 11 tot 48, terwijl deze voor 'minder aandacht' 1 en 17 bedragen. Wanneer hogescholen het oordeel van de afgestudeerden volledig zouden verwerken in het onderwijsprogramma van de studierichtingen, dan kan dit een forse uitbreiding van het curriculum betekenen.

Wanneer het hbo als geheel in beschouwing wordt genomen, blijkt bij circa de helft van de werkaspecten meer dan eenderde van de respondenten te hebben aangegeven dat aan deze aspecten meer aandacht gedurende de studie dient te worden besteed. Hoog scoort een vijftal clusters van aspecten. Ten eerste worden kennis en vaardigheden genoemd die direct met (het toepassen van) de gevolgde studierichting te maken hebben: specialistische vakken, bijhouden van recente ontwikkelingen in eigen vakgebied en toepassen van vakspecifieke methoden en technieken, evenals kennis van computerprogrammatuur en informatica. Vervolgens achten de afgestudeerden meer aandacht wenselijk voor aspecten zoals analytische vaardigheden, innovatief vermogen en zelfstandigheid. Daarnaast zou volgens veel afgestudeerden de aandacht voor wettelijke regelingen wat betreft het eigen en arbeidsrechtelijke vakgebied uitgebreid kunnen worden. Leidinggeven vormt samen met het plannen en coördineren een vierde cluster. Als laatste cluster kunnen mondelinge en schriftelijke presentatie worden onderscheiden samen met een aantal communicatieve vaardigheden.

De resultaten voor het gehele hpo sluiten hierbij in grote lijnen aan. Naast bovenstaande geven de hpo'ers eveneens relatief vaak aan, dat tijdens de studie meer kennis over toepassingsmogelijkheden van materialen moet worden aangeboden, al moet wel worden opgemerkt, dat er ook wat dit aspect betreft behoorlijke verschillen tussen de studierichtingen bestaan. Terwijl 67% van de betaald-werkende afgestudeerden 2e graads (combi) expressie vt/dt en 58% van 2e graads combi overig vt vindt dat dit aspect een grotere plaats in het curriculum behoeft, deelt slechts 19 tot 42 procent van de werkende afgestudeerden van de resterende studierichtingen deze mening.

De afgestudeerden van 2e graads (combi) expressie vt/dt zijn verhoudingsgewijs vaak van mening, dat er tijdens de studie meer aandacht moet zijn voor algemene vaktheoretische kennis en specialistische vakken. Met de afgestudeerden van 2e graads combi taal vt, 2e graads taal dt en 1e graads lichamelijke oefening vt delen zij bovendien relatief vaak de mening dat tijdens de studie recente ontwikkelingen in het eigen vakgebied beter bijgehouden moeten worden en vinden zij, evenals de afgestudeerden van 2e graads taal dt, dat er meer aandacht moet zijn voor het toepassen van vakspecifieke methoden en technieken. De afgestudeerden van 2e graads combi taal vt voegen daar nog relatief vaak het aspect van analytische en diagnostische vaardigheden aan toe. Met name bij de studierichtingen 2e graads combi taal/maatschappij vt en 2e graads combi overig vt is het percentage betaald-werkenden dat voor meer aandacht pleit voor aspecten als originaliteit, conceptualiteit, innovatief vermogen, zelfstandigheid en het nemen van initiatieven tamelijk hoog te noemen. Ook de afgestudeerden van 1e graads lichamelijke oefening vt en 1e graads taal dt laten verhoudingsgewijs vaak weten dat een aspect als originaliteit, conceptualiteit en innovatief vermogen meer ruimte behoeft in het onderwijsprogramma.

Het is vooral bij 2e graads combi taal vt, 2e graads (combi) expressie vt/dt, 1e graads taal dt en 1e graads maatschappij dt dat meer kennis van computerprogrammatuur en informatica tijdens de studie wordt gewenst. Volgens de afgestudeerden van 2e graads (combi) expressie vt/dt zou tijdens de studie meer plaats moeten zijn voor ambachtelijke, praktische vaardigheden, het omgaan met machines, apparatuur, gereedschap en het ontwikkelen van technisch inzicht. Voor meer inzicht tijdens de studie in bedrijfsvoering en bedrijfsorganisatie, in wettelijke regelingen in het eigen vakgebied en in arbeidsvoorwaarden en arbeidsrecht wordt het meest door afgestudeerden van 2e graads combi taal vt en 2e graads combi taal/maatschappij vt gepleit. Het percentage werkenden dat voor meer inzicht is in arbeidsvoorwaarden en arbeidsrecht is eveneens hoog bij 2e graads combi overig vt, terwijl het percentage voor meer inzicht in wettelijke

regelingen in het eigen vakgebied bij 1e graads lichamelijke oefening vt ook hoog genoemd kan worden.

Plannen, coördineren en organiseren van activiteiten is een aspect dat tijdens de studie meer aandacht verdient naar de mening van vooral afgestudeerden van 2e graads combi taal/maatschappij vt en 1e graads lichamelijke oefening vt, terwijl het verzorgen van voorlichting, advies, public relations en publiciteit een grotere plaats in het curriculum zou krijgen als het aan de afgestudeerden van 2e graads combi maatschappij vt en 2e graads combi taal/maatschappij vt zou liggen.

Verder is het opvallend dat de helft tot tweederde van de afgestudeerden die een onderwijsbevoegdheid voor een taal hebben behaald aangeeft dat tijdens de studie meer aandacht moet worden besteed aan pedagogisch-didactische vaardigheden. Bij de andere studierichtingen is dit percentage over het algemeen lager.

Met de afgestudeerden van 2e graads overig dt delen de afgestudeerden van 2e graads (combi) expressie vt/dt relatief vaak de mening dat er tijdens de studie meer aandacht moet zijn voor mondelinge presentatie, terwijl zij met de afgestudeerden 2e graads combi taal/maatschappij vt vaak van mening zijn dat het aspect schriftelijke presentatie een grotere plaats in het curriculum verdient.

Het percentage werkenden dat vindt dat aan het aspect leidinggeven tijdens de studie meer aandacht moet worden geschonken is het hoogst bij de studierichtingen 2e graads combi taal vt, 2e graads combi maatschappij vt en 2e graads (combi) expressie vt/dt.

Tenslotte vinden de afgestudeerden van 2e graads combi taal/maatschappij vt het relatief vaak belangrijk dat tijdens de studie meer plaats wordt ingeruimd voor het aspect aanpassingsvermogen, c.q. flexibiliteit, terwijl de afgestudeerden 2e graads combi overig vt het vaakst aangeven dat tijdens de studie meer aandacht moet worden besteed aan het aspect lichamelijke conditie.

De percentages betaald-werkende afgestudeerden die vinden dat aan een bepaald aspect tijdens de studie meer aandacht moet worden besteed wijken bij de studierichtingen basisonderwijs vt, 2e graads combi exact vt, 2e graads combi exact/maatschappij vt, 2e graads maatschappij dt over het algemeen nauwelijks af van de gemiddelden die voor de onderscheiden aspecten in het gehele hpo gelden. Bij de studierichting 1e en 2e graads exact dt is het percentage werkende afgestudeerden dat aangeeft dat een bepaald aspect meer aandacht behoeft bij bijna de helft van de aspecten minimaal 10 procent lager dan gemiddeld voor het hpo geldt.

Wanneer wordt bekeken aan welke aspecten nu juist tijdens de studie meer aandacht moet worden geschonken naar de mening van degenen die in een typisch hpo-beroep werkzaam zijn, dan vinden met name de leraren uit het speciaal onderwijs en de docenten uit het voortgezet onderwijs dat de pedagogisch-didactische vaardigheden tijdens de studie meer aandacht behoeven. De leraren die werkzaam zijn in het basisonderwijs geven verhoudingsgewijs vaak aan dat er tijdens de studie meer aandacht moet zijn voor analytische en diagnostische vaardigheden, terwijl de leraren uit het speciaal onderwijs naar verhouding vaak te kennen geven dat er tijdens de studie ook meer tijd moet worden vrijgemaakt voor specialistische vakkennis.

Literatuur

- Aldrich, J.H., F.D. Nelson (1984), *Linear Probability. Logit and Probit Models*, SAGE Publications Inc., Beverly Hills.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (1982), *Standaard bedrijfsindeling bedrijfstelling 1978*, CBS.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (1984), *Beroepenclassificatie 1984*, CBS, Voorburg.
- Cox, D.R., D. Oakes (1984), *Analysis of Survival Data*, Londen.
- Dam, J.W. van, J.A.M. Heijke, G.W.M. Ramaekers (1989), *Ontwerp van een arbeidsmarktscanner voor academici*, ROA-R-1989/3, Maastricht.
- Dyck, M. van, J. van den Elshout, K. Hoogeveen (1985), *Van voortgezet onderwijs naar h.b.o.: problemen, oorzaken, oplossingen?*, SVO-project 1091, SVO, Den Haag.
- Grip, A. de, R.K.W. van der Velden, M.H. Wieling (1991), *Indicatoren aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt MDGO*. Enkele arbeidsmarktindicatoren op basis van de RUBS-data, ROA-R-1991/2, Maastricht.
- Hoof, J.J. van, J. Dronkers (1980), *Onderwijs en arbeidsmarkt: een verkenning van de relatie tussen onderwijs, arbeidsmarkt en arbeidssysteem*, Van Loghum Slaterus, Deventer.
- Huijgen, F. (1989), *De kwalitatieve structuur van de werkgelegenheid in Nederland. Deel III*, OSA-voorstudie nr. 33, OSA, Den Haag.
- Ramaekers G.W.M., J.A.M. Heijke (1991), *Arbeidsmarktscanner Rijksuniversiteit Limburg*. Afgestudeerden 1986-1989, ROA-R-1991/6, Maastricht.
- Sheldon G. (1985), *Die berufliche und geographische Flexibilität*, Institut für Arbeitsmarkt- und Berufsforschung der Bundesanstalt für Arbeit (IAB), Nürnberg.
- Velden, R.K.W. van der, E.J.T.A. Willems (1992), *The market position of occupations and types of education*, Contribution to the symposium *Education and the Labour Market: From Research to Information for Policy-Making*, ROA, Maastricht.
- Warnken, J. (1986), Zur Entwicklung der 'Internen' Anpassungsfähigkeit der Berufe bis zum Jahre 2000. Projectionen unter den Annahmen der Wachstumszenarien der Prognos-Studie, *Mitteilungen aus der Arbeitsmarkt und Berufsforschung*, nr. 1, blz. 119-133.

Bijlage 1 Indeling studierichtingen hpo

Studierichting	Voltijd/Deeltijd	Aantal respons
basisonderwijs	vt	754
2e graads combi taal combinatie van volgende vt-vakken: - Nederlands - Duits - Engels - Frans	vt	53
2e graads combi maatschappij combinatie van volgende vt-vakken: - aardrijkskunde - geschiedenis - maatschappijleer - godsdienst - gezondheidskunde - omgangskunde - huishoudkunde - bedrijfseconomie - algemene economie	vt	98
2e graads combi exact combinatie van volgende vt-vakken: - biologie - scheikunde - natuurkunde - wiskunde	vt	60
2e graads (combi) expressie - handvaardigheid - tekenen - textiele werkvormen en combinatie van volgende vt-vakken: - handvaardigheid - textiele werkvormen - tekenen	vt/dt dt dt dt	106 4 5 1
2e graads combi taal/maatschappij combinatie van vak uit cluster taal en vak uit cluster maatschappij	vt	72
2e graads combi exact/maatschappij combinatie van vak uit cluster exact en vak uit cluster maatschappij	vt	48

2e graads combi overig vt	vt	46
combinatie van vak uit cluster taal		
en vak uit cluster exact		
of combinatie van vak uit cluster expressie		
en vak uit cluster taal/maatschappij/exact		
1e graads lichamelijke oefening	vt	48
2e graads taal	dt	
- Duits	dt	12
- Engels	dt	39
- Frans	dt	44
- Nederlands	dt	54
- Spaans	dt	16
- Turks	dt	6
2e graads maatschappij	dt	
- aardrijkskunde	dt	2
- bedrijfseconomie	dt	67
- geschiedenis	dt	23
- godsdienst	dt	26
- omgangskunde	dt	-
- pedagogiek	dt	50
1e + 2e graads exact	dt	
- biologie (2e graads)	dt	9
- natuurkunde (2e graads)	dt	3
- scheikunde (2e graads)	dt	3
- wiskunde (2e graads)	dt	40
- natuurkunde (1e graads)	dt	1
- wiskunde (1e graads)	dt	15
1e graads taal	dt	
- Duits	dt	10
- Engels	dt	22
- Frans	dt	5
- Nederlands	dt	42
- Spaans	dt	6
1e graads maatschappij	dt	
- aardrijkskunde	dt	3
- algemene economie	dt	20
- geschiedenis	dt	18
- godsdienst	dt	10
- pedagogiek	dt	36
- kaderopleiding pedagogiek	dt	1

Bijlage 2 Definitie van variabelen in multivariate analyses

1 Te verklaren variabelen

Aanstelling

- 0 tijdelijke aanstelling (voor bepaalde tijd)
- 1 vaste aanstelling (voor onbepaalde tijd)

Arbeidsmarktpositie

- 0 geen betaalde baan (excl. militaire dienst en vervangende dienstplicht)
- 1 wel betaalde baan (excl. militaire dienst en vervangende dienstplicht)

Directe intrede in het arbeidsproces

- 0 wel werkloos, voorafgaand aan de eerste betaalde baan na afstuderen
- 1 niet werkloos, voorafgaand aan de eerste betaalde baan na afstuderen

Duur intredewerkloosheid

het aantal maanden dat de respondent werkloos is, voorafgaand aan de eerste betaalde baan na afstuderen

Leidinggeven

- 0 heeft een niet-leidinggevende functie
- 1 heeft een leidinggevende functie

Vereist opleidingsniveau

- 0 de functie kan worden uitgeoefend met een opleiding onder hbo-niveau
- 1 voor de uitoefening van de functie is een opleiding in het hoger onderwijs vereist

2 Verklarende variabelen

Afstudeerduur

het aantal maanden tussen de maand van afstuderen en januari 1992

Baanmobiliteit

- 0 niet van werkgever veranderd
- 1 wel van werkgever veranderd

Bedrijfsomvang

- 1 1-4 personen
- 2 5-9 personen
- 3 10-49 personen
- 4 50-99 personen
- 5 100 personen of meer

Bestuurservaring

- 0 geen bestuurlijke ervaring vóór afstuderen opgedaan
- 1 wel bestuurlijke ervaring vóór afstuderen opgedaan

Branche

- 0 non-profit sector
- 1 profit sector

Deeltijdstudie/werk

- 1 deeltijdstudenten die tijdens de hele studie betaald werk hebben verricht
- 0 andere studenten

Geslacht

- 0 vrouw
- 1 man

Havo

- 1 havo is hoogste voltooide vooropleiding
- 0 andere hoogste voltooide vooropleiding

Leeftijd

leeftijd in jaren op moment van enquêteren

Schoolregio Noord

- 1 in provincie Groningen, Friesland of Drenthe gestudeerd
- 0 in een andere provincie gestudeerd

Schoolregio Oost

- 1 in provincie Flevoland, Gelderland of Overijssel gestudeerd
- 0 in een andere provincie gestudeerd

Schoolregio West

- 1 in provincie Noord-Holland, Zuid-Holland, Utrecht of Zeeland gestudeerd
- 0 in een andere provincie gestudeerd

Studieduur

aantal jaren dat men over de studie heeft gedaan

Studierichting-dummies

- 1 respondent heeft de desbetreffende studierichting gevolgd
- 0 respondent heeft andere studierichting gevolgd

Vwo

- 1 vwo is hoogste voltooide vooropleiding
- 0 andere hoogste voltooide vooropleiding

Werkervaring

- 0 geen voor vakgebied relevante werkervaring opgedaan vóór afstuderen
- 1 wel voor vakgebied relevante werkervaring opgedaan vóór afstuderen

Werkregio Noord

- 1 werkt in provincie Groningen, Friesland of Drenthe
- 0 werkt in een andere provincie

Werkregio Oost

- 1 werkt in provincie Flevoland, Gelderland of Overijssel
- 0 werkt in een andere provincie

Werkregio West

1 werkt in provincie Noord-Holland, Zuid-Holland, Utrecht of Zeeland

0 werkt in een andere provincie

Bijlage 3 Schattingsresultaten

Tabel 1 Schatting van de kans op directe intrede in het arbeidsproces (probit-model)

Variabele	Geschatte parameter	Standaard fout	t-waarde
constante	0.42	1.30	0.33
geslacht	0.08	0.09	0.84
leeftijd	-0.01	0.40	-0.02
havo	0.07	0.13	0.50
vwo	0.03	0.14	0.23
werkervaring	0.37	0.09	4.00**
bestuurservaring	0.15	0.09	1.71
schoolregio Noord	0.14	0.21	0.68
schoolregio Oost	0.07	0.12	0.59
schoolregio West	0.23	0.12	1.94
2e gr combi taal vt	0.07	0.23	0.29
2e gr combi maatschappij vt	0.46	0.19	2.41*
2e gr combi exact vt	0.07	0.23	0.30
2e gr (combi) expressie vt/dt	-0.01	0.17	-0.08
2e gr combi taal/maatschappij vt	0.31	0.22	1.42
2e gr combi exact/maatschappij vt	0.24	0.24	0.98
2e gr combi overig vt	0.17	0.25	0.71
1e gr lichamelijke oefening vt	0.57	0.31	1.84
2e gr taal dt	0.10	0.24	0.40
2e gr maatschappij dt	0.37	0.30	1.25
1e + 2e gr exact dt	0.53	0.36	1.46
1e gr taal dt	0.42	0.41	1.03
1e gr maatschappij dt	0.57	0.43	1.34
deeltijdstudie/werk	1.35	0.22	6.05**
studieduur	-0.01	0.00	-2.63**

* = significant op 5% niveau

** = significant op 1% niveau

-2 x log likelihood = 1489.7

Chi-kwadraat = 288.4; d.f. = 24; p < 0.01

n = 1443

Tabel 2 Schatting van de duur van de intredewerkloosheid (proportional hazards model)

Variabele	Geschatte parameter	Standaard fout	t-waarde
geslacht	-0.22	0.14	-1.52
leeftijd	-1.52	1.58	-0.97
havo	-0.05	0.20	-0.27
vwo	0.12	0.22	0.57
werkervaring	0.11	0.14	0.78
bestuurservaring	-0.03	0.13	-0.22
schoolregio Noord	-0.13	0.27	-0.47
schoolregio Oost	-0.03	0.15	-0.19
schoolregio West	0.34	0.15	2.21*
2e gr combi taal vt	0.06	0.30	0.20
2e gr combi maatschappij vt	-0.23	0.31	-0.75
2e gr combi exact vt	-0.40	0.31	-1.27
2e gr (combi) expressie vt/dt	-0.81	0.25	-3.30**
2e gr combi taal/maatschappij vt	-0.27	0.32	-0.84
2e gr combi exact/maatschappij vt	-0.37	0.37	-1.00
2e gr combi overig vt	-0.57	0.35	-1.62
1e gr lichamelijke oefening vt	-0.03	0.55	-0.05
2e gr taal dt	-0.70	0.39	-1.80
2e gr maatschappij dt	-1.66	0.77	-2.16*
1e + 2e gr exact dt	0.26	0.64	0.40
1e gr taal dt	-0.26	0.68	-0.39
1e gr maatschappij dt	-1.74	1.03	-1.69
deeltijdstudie/werk	-1.07	0.77	-1.40
studieduur	-0.01	0.01	-0.71

* = significant op 5% niveau

** = significant op 1% niveau

-2 x log likelihood = 4234.0

Chi-kwadraat = 58.9; d.f. = 24; p < 0.01

n = 442

gecensureerde waarnemingen = 11.1%

Tabel 3 Schatting van de arbeidsmarktpositie (probit-model)

Variabele	Geschatte parameter	Standaard fout	t-waarde
constante	2.77	1.09	2.55*
geslacht	0.11	0.10	1.15
leeftijd	-0.73	0.33	-2.22*
havo	-0.16	0.13	-1.26
vwo	0.05	0.15	0.36
werkervaring	0.38	0.10	3.91**
bestuurservaring	-0.09	0.09	-1.02
schoolregio Noord	0.16	0.27	0.60
schoolregio Oost	0.05	0.14	0.36
schoolregio West	0.08	0.14	0.58
2e gr combi taal vt	-0.67	0.22	-3.10**
2e gr combi maatschappij vt	-0.58	0.19	-3.08**
2e gr combi exact vt	-0.68	0.23	-2.99**
2e gr (combi) expressie vt/dt	-0.86	0.17	-5.11**
2e gr combi taal/maatschappij vt	-0.73	0.20	-3.72**
2e gr combi exact/maatschappij vt	-0.38	0.24	-1.56
2e gr combi overig vt	-0.23	0.28	-0.81
1e gr lichamelijke oefening vt	0.08	0.36	0.23
2e gr taal dt	-0.72	0.22	-3.21**
2e gr maatschappij dt	-0.54	0.26	-2.05*
1e + 2e gr exact dt	-0.38	0.32	-1.20
1e gr taal dt	-0.98	0.30	-3.25**
1e gr maatschappij dt	-0.48	0.34	-1.42
deeltijdstudie/werk	1.04	0.17	6.06**
studieduur	0.01	0.00	2.16*
afstudeerduur	0.02	0.02	1.31

* = significant op 5% niveau

** = significant op 1% niveau

-2 x log likelihood = 1261.9

Chi-kwadraat = 137.8; d.f. = 25; p < 0.01

n = 1608

Tabel 4 Schatting van de aanstelling (probit-model)

Variabele	Geschatte parameter	Standaard fout	t-waarde
constante	1.07	1.23	0.88
geslacht	0.15	0.10	1.55
leeftijd	-0.31	0.37	-0.84
havo	-0.09	0.13	-0.69
vwo	-0.03	0.15	-0.21
werkervaring	0.10	0.09	1.09
bestuurservaring	0.12	0.09	1.32
2e gr combi taal vt	-0.34	0.26	-1.30
2e gr combi maatschappij vt	-0.16	0.20	-0.81
2e gr combi exact vt	-0.16	0.26	-0.60
2e gr (combi) expressie vt/dt	-0.33	0.20	-1.63
2e gr combi taal/maatschappij vt	-0.21	0.23	-0.89
2e gr combi exact/maatschappij vt	-0.52	0.25	-2.06*
2e gr combi overig vt	-0.28	0.26	-1.10
1e gr lichamelijke oefening vt	-0.32	0.25	-1.26
2e gr taal dt	-0.50	0.25	-2.01*
2e gr maatschappij dt	-0.49	0.27	-1.81
1e + 2e gr exact dt	-0.07	0.31	-0.23
1e gr taal dt	-0.08	0.38	-0.22
1e gr maatschappij dt	-0.33	0.32	-1.01
deeltijdstudie/werk	1.24	0.19	6.44**
studieduur	-0.00	0.00	-0.77
afstudeerduur	0.04	0.02	2.26*
baanmobiliteit	-0.85	0.08	-10.41**
branche	0.35	0.11	3.12**
werkregio Noord	0.00	0.25	0.01
werkregio Oost	-0.01	0.13	-0.09
werkregio West	0.19	0.12	1.69
bedrijfsomvang	-0.06	0.04	1.56

* = significant op 5% niveau

** = significant op 1% niveau

-2 x log likelihood = 1363.1

Chi-kwadraat = 313.5; d.f. = 28; p < 0.01

n = 1237

Tabel 5 Schatting van het vereiste opleidingsniveau (probit-model)

Variabele	Geschatte parameter	Standaard fout	t-waarde
constante	4.82	1.40	3.45**
geslacht	0.23	0.12	1.83
leeftijd	-0.76	0.41	-1.84
havo	-0.29	0.16	-1.84
vwo	-0.28	0.17	-1.59
werkervaring	0.18	0.12	1.54
bestuurservaring	-0.13	0.11	1.14
2e gr combi taal vt	0.03	0.32	0.09
2e gr combi maatschappij vt	-0.32	0.25	-1.28
2e gr combi exact vt	0.05	0.32	0.17
2e gr (combi) expressie vt/dt	-0.72	0.22	-3.28**
2e gr combi taal/maatschappij vt	-0.08	0.29	-0.27
2e gr combi exact/maatschappij vt	-0.01	0.32	-0.04
2e gr combi overig vt	-0.38	0.31	-1.23
1e gr lichamelijke oefening vt	-1.11	0.28	-3.91**
2e gr taal dt	-0.18	0.29	-0.62
2e gr maatschappij dt	-0.15	0.31	-0.48
1e + 2e gr exact dt	0.37	0.38	0.98
1e gr taal dt	-0.23	0.38	-0.62
1e gr maatschappij dt	0.74	0.42	1.76
deeltijdstudie/werk	-0.19	0.22	-0.84
studieduur	-0.00	0.00	-0.01
afstudeerduur	-0.02	0.02	-0.85
baanmobiliteit	-0.07	0.11	-0.62
branche	-1.79	0.11	-15.80**
werkgregio Noord	0.67	0.47	1.43
werkgregio Oost	0.18	0.17	1.04
werkgregio West	0.15	0.15	0.97
bedrijfsomvang	-0.10	0.05	-2.22*

* = significant op 5% niveau

** = significant op 1% niveau

-2 x log likelihood = 784.5

Chi-kwadraat = 394.8; d.f. = 28; p <0.01

n = 1284

Tabel 6 Schatting van de kans op leidinggeven (probit-model)

Variabele	Geschatte parameter	Standaard fout	t-waarde
constante	- 3.77	1.34	-2.82**
geslacht	0.21	0.11	1.86
leeftijd	0.49	0.39	1.24
havo	0.14	0.16	0.85
vwo	-0.17	0.19	-0.85
werkervaring	0.23	0.11	2.03*
bestuurservaring	0.44	0.11	4.13**
2e gr combi taal vt	-0.40	0.49	-0.81
2e gr combi maatschappij vt	0.57	0.25	2.32*
2e gr combi exact vt	-0.04	0.34	-0.11
2e gr (combi) expressie vt/dt	0.28	0.26	1.08
2e gr combi taal/maatschappij vt	0.44	0.28	1.57
2e gr combi exact/maatschappij vt	0.14	0.34	0.41
2e gr combi overig vt	-0.04	0.37	-0.10
1e gr lichamelijke oefening vt	0.11	0.34	0.33
2e gr taal dt	-0.32	0.34	-0.92
2e gr maatschappij dt	-0.28	0.34	-0.83
1e + 2e gr exact dt	-0.54	0.38	-1.41
1e gr taal dt	-0.43	0.42	-1.03
1e gr maatschappij dt	-0.38	0.38	-1.00
deeltijdstudie/werk	0.92	0.27	3.44**
studieduur	0.00	0.00	0.84
afstudeerduur	0.01	0.02	0.63
baanmobiliteit	-0.17	0.11	-1.60
branche	0.73	0.12	6.04**
werkregio Noord	0.05	0.35	0.14
werkregio Oost	-0.48	0.20	-2.33*
werkregio West	0.02	0.17	0.13
bedrijfsomvang	-0.03	0.05	-0.61

* = significant op 5% niveau

** = significant op 1% niveau

-2 x log likelihood = 741.9

Chi-kwadraat = 179.5; d.f. = 28; p <0.01

n = 1282

Bijlage 4 Tabellen aansluiting tussen studierichting en huidige functie

Bijlage 4.1.A Werkenden hpo die aan werkaspect zeer of tamelijk veel belang hechten, per studierichting

	Studierichting HPO				
	basis-		2e gr combi		2e gr (combi)
	onderwijs	vt	taal vt	maatschap. vt	expressie vt/dt
Algemene vaktheoretische kennis	95%	88%	81%	69%	92%
Specialistische vakken	91%	70%	75%	68%	86%
Bijhouden recente ontwikkelingen in eigen vakgebied	94%	85%	85%	69%	82%
Kennis over toepassingsmogelijkheden materialen	89%	67%	63%	56%	88%
Toepassen van vakspecifieke methoden en technieken	89%	78%	69%	74%	78%
Analytische en diagnostische vaardigheden	93%	75%	85%	76%	65%
Originaliteit, conceptualiteit, innovatief vermogen	90%	81%	85%	81%	90%
Zelfstandigheid, initiatieven nemen	97%	97%	92%	87%	100%
Statistische/reken-/wiskundige kennis/vaardigheden	64%	18%	34%	71%	17%
Kennis van computerprogrammatuur, informatica	58%	59%	58%	76%	56%
Omgaan met apparatuur e.d.; technisch inzicht	30%	21%	29%	61%	85%
Ambachtelijke, praktische vaardigheden	51%	15%	36%	34%	86%
Inzicht in wettelijke regelingen in eigen vakgebied	69%	65%	65%	45%	51%
Inzicht in arbeidsvoorwaarden, arbeidsrecht	68%	76%	62%	42%	57%
Inzicht in bedrijfsvoering en bedrijfsorganisatie	39%	56%	60%	47%	40%
Inzicht in financieel management van organisatie	30%	38%	46%	24%	35%
Inzicht in, uitvoeren van admin. e.a. beheerstaken	40%	29%	49%	32%	26%
Plannen, coördineren, organiseren van activiteiten	93%	74%	78%	74%	80%
Documenteren, registreren en archiveren	73%	48%	48%	47%	47%
Commerciële kennis en vaardigheden	8%	21%	35%	18%	28%
Verzorgen van voorlichting, advies, pr, publiciteit	38%	45%	59%	34%	46%
Pedagogisch-didactische vaardigheden	94%	91%	82%	76%	78%
Mondelinge presentatie	91%	91%	83%	82%	86%
Schriftelijke presentatie	84%	85%	70%	55%	63%
Actieve en passieve beheersing van vreemde talen	25%	88%	27%	26%	28%
Leidinggeven	82%	73%	73%	58%	78%
Samenwerken met collega's	98%	97%	95%	82%	100%
Contacten leggen en onderhouden met derden	98%	97%	92%	84%	94%
Inlevingsvermogen	97%	94%	85%	76%	88%
Aanpassingsvermogen, flexibiliteit	98%	94%	92%	95%	98%
Lichamelijke conditie	83%	73%	63%	55%	77%

Bijlage 4.1.B Werkenden hpo die aan werkaspect zeer of tamelijk veel belang hechten, per studierichting

	Studierichting HPO				
	2e gr combi		2e gr combi		2e gr taal
	taal/mij.	exact/mij.	overig vt	oefening vt	dt
	vt	vt			
Algemene vaktheoretische kennis	83%	88%	91%	81%	88%
Specialistische vakkennis	68%	65%	70%	84%	74%
Bijhouden recente ontwikkelingen in eigen vakgebied	92%	79%	73%	84%	86%
Kennis over toepassingsmogelijkheden materialen	68%	74%	64%	75%	67%
Toepassen van vakspecifieke methoden en technieken	76%	79%	74%	81%	76%
Analytische en diagnostische vaardigheden	78%	68%	79%	78%	63%
Originaliteit, conceptuualiteit, innovatief vermogen	81%	82%	85%	81%	80%
Zelfstandigheid, initiatieven nemen	95%	91%	97%	92%	98%
Statistische/reken-/wiskundige kennis/vaardigheden	15%	32%	53%	17%	9%
Kennis van computerprogrammatuur, informatica	55%	58%	58%	34%	56%
Omgaan met apparatuur e.d.; technisch inzicht	33%	38%	45%	19%	24%
Ambachtelijke, praktische vaardigheden	18%	40%	42%	34%	17%
Inzicht in wettelijke regelingen in eigen vakgebied	71%	62%	50%	58%	41%
Inzicht in arbeidsvoorwaarden, arbeidsrecht	76%	62%	58%	56%	46%
Inzicht in bedrijfsvoering en bedrijfsorganisatie	53%	41%	39%	31%	35%
Inzicht in financieel management van organisatie	23%	24%	36%	31%	29%
Inzicht in, uitvoeren van admin. e.a. beheerstaken	41%	36%	36%	31%	42%
Plannen, coördineren, organiseren van activiteiten	88%	82%	88%	86%	66%
Documenteren, registreren en archiveren	60%	58%	52%	51%	52%
Commerciële kennis en vaardigheden	24%	6%	31%	29%	16%
Verzorgen van voorlichting, advies, pr, publiciteit	56%	39%	58%	56%	47%
Pedagogisch-didactische vaardigheden	88%	85%	88%	84%	88%
Mondelinge presentatie	90%	85%	91%	86%	87%
Schriftelijke presentatie	80%	61%	71%	64%	76%
Actieve en passieve beheersing van vreemde talen	58%	18%	55%	29%	66%
Leidinggeven	65%	64%	74%	70%	62%
Samenwerken met collega's	86%	88%	100%	92%	92%
Contacten leggen en onderhouden met derden	90%	85%	100%	86%	97%
Inlevingsvermogen	93%	81%	97%	81%	97%
Aanpassingsvermogen, flexibiliteit	95%	94%	97%	86%	99%
Lichamelijke conditie	74%	56%	82%	86%	75%

Bijlage 4.1.C Werkenden hpo die aan werkaspect zeer of tamelijk veel belang hechten, per studierichting

	Studierichting HPO				Totaal HPO	Totaal HBO
	2e gr maatschap. dt	1e + 2e gr exact dt	1e gr dt	1e gr taal maatschap. dt		
Algemene vaktheoretische kennis	98%	95%	86%	94%	92%	91%
Specialistische vakkennis	89%	67%	63%	73%	82%	84%
Bijhouden recente ontwikkelingen in eigen vakgebied	93%	85%	81%	90%	89%	88%
Kennis over toepassingsmogelijkheden materialen	60%	58%	50%	51%	75%	61%
Toepassen van vakspecifieke methoden en technieken	82%	69%	61%	69%	81%	81%
Analytische en diagnostische vaardigheden	85%	82%	78%	73%	84%	85%
Originaliteit, conceptualiteit, innovatief vermogen	86%	78%	88%	79%	86%	87%
Zelfstandigheid, initiatieven nemen	94%	89%	95%	86%	95%	97%
Statistische/reken-/wiskundige kennis/vaardigheden	50%	87%	12%	38%	48%	41%
Kennis van computerprogrammatuur, informatica	56%	87%	56%	56%	58%	59%
Omgaan met apparatuur e.d.; technisch inzicht	25%	36%	15%	19%	31%	38%
Ambachtelijke, praktische vaardigheden	26%	22%	15%	24%	39%	40%
Inzicht in wettelijke regelingen in eigen vakgebied	64%	43%	33%	54%	61%	65%
Inzicht in arbeidsvoorwaarden, arbeidsrecht	53%	25%	43%	39%	59%	55%
Inzicht in bedrijfsvoering en bedrijfsorganisatie	61%	27%	33%	33%	42%	61%
Inzicht in financieel management van organisatie	51%	13%	23%	35%	32%	50%
Inzicht in, uitvoeren van admin. e.a. beheerstaken	45%	27%	43%	31%	39%	55%
Plannen, coördineren, organiseren van activiteiten	84%	65%	68%	71%	84%	85%
Documenteren, registreren en archiveren	47%	55%	51%	53%	61%	67%
Commerciële kennis en vaardigheden	34%	13%	18%	16%	17%	34%
Verzorgen van voorlichting, advies, pr, publiciteit	50%	29%	41%	37%	43%	53%
Pedagogisch-didactische vaardigheden	89%	89%	85%	94%	90%	76%
Mondelinge presentatie	79%	78%	79%	78%	87%	90%
Schriftelijke presentatie	73%	71%	71%	76%	77%	86%
Actieve en passieve beheersing van vreemde talen	27%	27%	75%	33%	34%	43%
Leidinggeven	67%	59%	63%	69%	74%	64%
Samenwerken met collega's	89%	96%	88%	92%	95%	95%
Contacten leggen en onderhouden met derden	93%	89%	93%	89%	95%	91%
Inlevingsvermogen	95%	87%	88%	89%	93%	90%
Aanpassingsvermogen, flexibiliteit	93%	87%	93%	92%	96%	95%
Lichamelijke conditie	74%	73%	59%	70%	77%	62%

Bijlage 4.2.A Werkenden hpo die behoefte hebben (gehad) aan bijscholing naar werkaspect, per studierichting

	Studierichting HPO					
	basis- onderwijs	2e gr combi		2e gr combi 2e gr (combi)		expressie vt/dt
		taal	vt	maatschap.	exact	
	vt					
Algemene vaktheoretische kennis	29%	9%	22%	17%	40%	
Specialistische vakkennis	53%	31%	35%	31%	55%	
Bijhouden recente ontwikkelingen in eigen vakgebied	35%	50%	40%	25%	40%	
Kennis over toepassingsmogelijkheden materialen	26%	22%	21%	15%	48%	
Toepassen van vakspecifieke methoden en technieken	30%	30%	28%	18%	40%	
Analytische en diagnostische vaardigheden	40%	30%	13%	15%	9%	
Originaliteit, conceptualiteit, innovatief vermogen	7%	13%	14%	11%	17%	
Zelfstandigheid, initiatieven nemen	7%	3%	10%	14%	20%	
Statistische/reken-/wiskundige kennis/vaardigheden	14%	9%	15%	14%	9%	
Kennis van computerprogrammatuur, informatica	37%	36%	49%	36%	67%	
Omgaan met apparatuur e.d.; technisch inzicht	5%	6%	12%	17%	41%	
Ambachtelijke, praktische vaardigheden	8%	6%	10%	11%	32%	
Inzicht in wettelijke regelingen in eigen vakgebied	25%	38%	31%	25%	32%	
Inzicht in arbeidsvoorwaarden, arbeidsrecht	22%	47%	29%	22%	35%	
Inzicht in bedrijfsvoering en bedrijfsorganisatie	13%	28%	29%	14%	24%	
Inzicht in financieel management van organisatie	14%	16%	17%	6%	29%	
Inzicht in, uitvoeren van admin. e.a. beheerstaken	14%	13%	13%	6%	11%	
Plannen, coördineren, organiseren van activiteiten	16%	34%	21%	17%	19%	
Documenteren, registreren en archiveren	16%	6%	15%	8%	9%	
Commerciële kennis en vaardigheden	4%	9%	19%	6%	14%	
Verzorgen van voorlichting, advies, pr, publiciteit	9%	22%	17%	8%	24%	
Pedagogisch-didactische vaardigheden	23%	31%	18%	17%	28%	
Mondelinge presentatie	20%	22%	27%	11%	22%	
Schriftelijke presentatie	16%	6%	27%	8%	30%	
Actieve en passieve beheersing van vreemde talen	5%	19%	17%	11%	14%	
Leidinggeven	13%	25%	19%	14%	17%	
Samenwerken met collega's	8%	13%	8%	6%	11%	
Contacten leggen en onderhouden met derden	18%	16%	15%	8%	22%	
Inlevingsvermogen	6%	9%	12%	3%	11%	
Aanpassingsvermogen, flexibiliteit	5%	9%	12%	3%	11%	
Lichamelijke conditie	3%	9%	4%	6%	9%	

Bijlage 4.2.B Werkenden hpo die behoefte hebben (gehad) aan bijscholing naar werkaspect, per studierichting

	Studierichting HPO				
	2e gr combi 2e gr combi 1e gr lich. 2e gr taal				
	taal/mij. vt	exact/mij. vt	overig vt	oefening vt	dt
Algemene vaktheoretische kennis	11%	24%	37%	18%	20%
Specialistische vakkennis	30%	32%	43%	51%	36%
Bijhouden recente ontwikkelingen in eigen vakgebied	42%	38%	32%	53%	46%
Kennis over toepassingsmogelijkheden materialen	24%	9%	25%	26%	33%
Toepassen van vakspecifieke methoden en technieken	22%	21%	25%	40%	36%
Analytische en diagnostische vaardigheden	16%	9%	9%	17%	29%
Originaliteit, conceptualiteit, innovatief vermogen	8%	3%	13%	14%	18%
Zelfstandigheid, initiatieven nemen	3%		10%	6%	12%
Statistische/reken-/wiskundige kennis/vaardigheden	11%	13%	17%	6%	8%
Kennis van computerprogrammatuur, informatica	43%	47%	43%	45%	51%
Omgaan met apparatuur e.d.; technisch inzicht	6%	13%	26%	9%	8%
Ambachtelijke, praktische vaardigheden	3%	15%	19%	6%	13%
Inzicht in wettelijke regelingen in eigen vakgebied	50%	16%	25%	29%	22%
Inzicht in arbeidsvoorwaarden, arbeidsrecht	47%	19%	23%	29%	26%
Inzicht in bedrijfsvoering en bedrijfsorganisatie	23%	16%	19%	18%	19%
Inzicht in financieel management van organisatie	15%	9%	19%	30%	15%
Inzicht in, uitvoeren van admin. e.a. beheerstaken	14%	6%	13%	24%	12%
Plannen, coördineren, organiseren van activiteiten	8%	16%	19%	29%	22%
Documenteren, registreren en archiveren	8%	22%		12%	11%
Commerciële kennis en vaardigheden	17%	6%	13%	15%	9%
Verzorgen van voorlichting, advies, pr, publiciteit	27%	13%	16%	21%	16%
Pedagogisch-didactische vaardigheden	26%	26%	23%	11%	34%
Mondelinge presentatie	24%	23%	28%	21%	32%
Schriftelijke presentatie	22%	19%	29%	18%	27%
Actieve en passieve beheersing van vreemde talen	5%	17%	23%	6%	26%
Leidinggeven	17%	6%	13%	3%	21%
Samenwerken met collega's	5%		3%	6%	9%
Contacten leggen en onderhouden met derden	16%	13%	23%	9%	16%
Inlevingsvermogen	8%	3%	3%		8%
Aanpassingsvermogen, flexibiliteit	5%		6%		6%
Lichamelijke conditie	8%	6%	10%		6%

Bijlage 4.2.C Werkenden hpo die behoefte hebben (gehad) aan bijscholing naar werkaspect, per studierichting

	Studierichting HPO				Totaal HPO	Totaal HBO
	2e gr maatschap. dt	1e + 2e gr		1e gr maatschap. dt		
		exact	dt			
Algemene vaktheoretische kennis	35%	21%	17%	39%	27%	26%
Specialistische vak kennis	56%	33%	14%	46%	46%	55%
Bijhouden recente ontwikkelingen in eigen vakgebied	50%	45%	66%	58%	41%	40%
Kennis over toepassingsmogelijkheden materialen	32%	21%	25%	24%	27%	23%
Toepassen van vakspecifieke methoden en technieken	47%	29%	36%	29%	32%	37%
Analytische en diagnostische vaardigheden	42%	23%	21%	31%	31%	27%
Originaliteit, conceptualiteit, innovatief vermogen	24%	19%	29%	23%	13%	15%
Zelfstandigheid, initiatieven nemen	15%	8%	8%	14%	9%	13%
Statistische/reken-/wiskundige kennis/vaardigheden	11%	21%	8%	11%	13%	10%
Kennis van computerprogrammatuur, informatica	45%	49%	59%	57%	43%	40%
Omgaan met apparatuur e.d.; technisch inzicht	7%	13%	9%	18%	9%	12%
Ambachtelijke, praktische vaardigheden	12%	16%	6%	16%	10%	10%
Inzicht in wettelijke regelingen in eigen vakgebied	29%	8%	11%	30%	26%	30%
Inzicht in arbeidsvoorwaarden, arbeidsrecht	23%	8%	19%	20%	24%	24%
Inzicht in bedrijfsvoering en bedrijfsorganisatie	24%	6%	11%	26%	17%	24%
Inzicht in financieel management van organisatie	23%	8%	14%	26%	16%	23%
Inzicht in, uitvoeren van admin. e.a. beheerstaken	16%	4%	11%	21%	14%	16%
Plannen, coördineren, organiseren van activiteiten	25%	12%	17%	24%	19%	24%
Documenteren, registreren en archiveren	12%	10%	5%	16%	13%	13%
Commerciële kennis en vaardigheden	17%	2%	8%	9%	8%	17%
Verzorgen van voorlichting, advies, pr, publiciteit	22%	12%	17%	18%	14%	20%
Pedagogisch-didactische vaardigheden	31%	37%	29%	37%	26%	23%
Mondelinge presentatie	28%	24%	15%	21%	22%	28%
Schriftelijke presentatie	23%	8%	11%	21%	18%	22%
Actieve en passieve beheersing van vreemde talen	8%	10%	22%	15%	10%	15%
Leidinggeven	27%	18%	21%	30%	16%	23%
Samenwerken met collega's	15%	10%	11%	19%	9%	10%
Contacten leggen en onderhouden met derden	20%	17%	16%	20%	18%	16%
Inlevingsvermogen	13%	8%	8%	17%	8%	7%
Aanpassingsvermogen, flexibiliteit	11%	6%	8%	17%	7%	7%
Lichamelijke conditie	12%	6%	5%	11%	6%	6%

Bijlage 4.3.A Werkenden hpo die vinden dat aan werkaspect tijdens hbo meer aandacht moet worden besteed, per studierichting

	Studierichting HPO				
	basis- onderwijs	2e gr combi		2e gr combi	
		taal vt	maatschap. vt	exact vt	expressie vt/dt
Algemene vaktheoretische kennis	33%	21%	31%	23%	60%
Specialistische vakkennis	46%	36%	37%	15%	60%
Bijhouden recente ontwikkelingen in eigen vakgebied	33%	52%	35%	26%	50%
Kennis over toepassingsmogelijkheden materialen	39%	27%	25%	24%	67%
Toepassen van vakspecifieke methoden en technieken	34%	41%	33%	28%	58%
Analytische en diagnostische vaardigheden	48%	50%	29%	39%	29%
Originaliteit, conceptualiteit, innovatief vermogen	21%	31%	31%	29%	29%
Zelfstandigheid, initiatieven nemen	28%	33%	30%	34%	34%
Statistische/reken-/wiskundige kennis/vaardigheden	22%	10%	11%	20%	7%
Kennis van computerprogrammatuur, informatica	38%	55%	52%	37%	72%
Omgaan met apparatuur e.d.; technisch inzicht	9%	10%	17%	20%	60%
Ambachtelijke, praktische vaardigheden	14%	10%	25%	23%	50%
Inzicht in wettelijke regelingen in eigen vakgebied	53%	62%	44%	46%	42%
Inzicht in arbeidsvoorwaarden, arbeidsrecht	51%	82%	44%	49%	49%
Inzicht in bedrijfsvoering en bedrijfsorganisatie	19%	44%	35%	35%	37%
Inzicht in financieel management van organisatie	15%	24%	20%	17%	33%
Inzicht in, uitvoeren van admin. e.a. beheerstaken	21%	21%	18%	14%	20%
Plannen, coördineren, organiseren van activiteiten	41%	47%	41%	43%	48%
Documenteren, registreren en archiveren	35%	18%	20%	18%	19%
Commerciële kennis en vaardigheden	2%	10%	14%	11%	24%
Verzorgen van voorlichting, advies, pr, publiciteit	19%	29%	40%	14%	37%
Pedagogisch-didactische vaardigheden	39%	52%	25%	34%	43%
Mondelinge presentatie	50%	42%	42%	37%	62%
Schriftelijke presentatie	39%	21%	46%	43%	52%
Actieve en passieve beheersing van vreemde talen	7%	39%	17%	23%	13%
Leidinggeven	25%	44%	40%	34%	40%
Samenwerken met collega's	41%	34%	28%	26%	30%
Contacten leggen en onderhouden met derden	55%	52%	47%	34%	54%
Inlevingsvermogen	20%	27%	32%	23%	36%
Aanpassingsvermogen, flexibiliteit	21%	30%	28%	29%	31%
Lichamelijke conditie	10%	39%	20%	29%	21%

Bijlage 4.3.B Werkenden hpo die vinden dat aan werkaspect tijdens hbo meer aandacht moet worden besteed, per studierichting

	Studierichting HPO				
	2e gr combi		2e gr combi		2e gr taal
	taal/mij.	exact/mij.	overig vt	oefening vt	dt
	vt	vt	vt	vt	
Algemene vaktheoretische kennis	25%	36%	28%	18%	20%
Specialistische vak kennis	26%	33%	34%	45%	35%
Bijhouden recente ontwikkelingen in eigen vakgebied	34%	44%	31%	48%	47%
Kennis over toepassingsmogelijkheden materialen	19%	27%	58%	31%	42%
Toepassen van vakspecifieke methoden en technieken	27%	33%	36%	42%	46%
Analytische en diagnostische vaardigheden	29%	27%	27%	30%	31%
Originaliteit, conceptualiteit, innovatief vermogen	41%	39%	42%	42%	39%
Zelfstandigheid, initiatieven nemen	41%	36%	44%	29%	32%
Statistische/reken-/wiskundige kennis/vaardigheden	11%	16%	27%	6%	1%
Kennis van computerprogrammatuur, informatica	49%	50%	53%	32%	47%
Omgaan met apparatuur e.d.; technisch inzicht	8%	13%	26%	13%	14%
Ambachtelijke, praktische vaardigheden	9%	16%	19%	6%	12%
Inzicht in wettelijke regelingen in eigen vakgebied	69%	41%	47%	66%	35%
Inzicht in arbeidsvoorwaarden, arbeidsrecht	72%	53%	61%	56%	39%
Inzicht in bedrijfsvoering en bedrijfsorganisatie	46%	23%	26%	19%	20%
Inzicht in financieel management van organisatie	27%	6%	16%	39%	17%
Inzicht in, uitvoeren van admin. e.a. beheerstaken	28%	16%	13%	19%	16%
Plannen, coördineren, organiseren van activiteiten	51%	47%	45%	55%	36%
Documenteren, registreren en archiveren	27%	23%	19%	18%	25%
Commerciële kennis en vaardigheden	18%	3%	13%	17%	10%
Verzorgen van voorlichting, advies, pr, publiciteit	43%	30%	29%	29%	30%
Pedagogisch-didactische vaardigheden	50%	45%	52%	13%	68%
Mondelinge presentatie	45%	45%	64%	33%	43%
Schriftelijke presentatie	50%	42%	45%	32%	34%
Actieve en passieve beheersing van vreemde talen	5%	10%	23%	3%	21%
Leidinggeven	28%	39%	39%	24%	35%
Samenwerken met collega's	21%	18%	22%	24%	30%
Contacten leggen en onderhouden met derden	49%	34%	52%	27%	46%
Inlevingsvermogen	26%	23%	16%	9%	32%
Aanpassingsvermogen, flexibiliteit	40%	19%	28%	12%	25%
Lichamelijke conditie	33%	13%	42%	16%	18%

Bijlage 4.3.C Werkenden hpo die vinden dat aan werkaspect tijdens hbo meer aandacht moet worden besteed, per studierichting

	Studierichting HPO				Totaal HPO		Totaal HBO
	2e gr		1e + 2e gr		1e gr		
	maatschap. dt	exact dt	1e gr taal dt	1e gr maatschap. dt	1e gr maatschap. dt	1e gr maatschap. dt	
Algemene vaktheoretische kennis	22%	13%	17%	31%	29%	22%	
Specialistische vakkennis	33%	17%	17%	27%	38%	35%	
Bijhouden recente ontwikkelingen in eigen vakgebied	37%	29%	39%	38%	36%	37%	
Kennis over toepassingsmogelijkheden materialen	26%	20%	35%	22%	35%	25%	
Toepassen van vakspecifieke methoden en technieken	36%	27%	33%	24%	35%	34%	
Analytische en diagnostische vaardigheden	38%	29%	28%	41%	40%	39%	
Originaliteit, conceptualiteit, innovatief vermogen	36%	28%	41%	38%	29%	35%	
Zelfstandigheid, initiatieven nemen	29%	20%	33%	36%	30%	40%	
Statistische/reken-/wiskundige kennis/vaardigheden	8%	10%	11%	5%	15%	11%	
Kennis van computerprogrammatuur, informatica	43%	44%	66%	56%	44%	40%	
Omgaan met apparatuur e.d.; technisch inzicht	8%	16%	14%	12%	13%	14%	
Ambachtelijke, praktische vaardigheden	11%	8%	9%	13%	15%	14%	
Inzicht in wettelijke regelingen in eigen vakgebied	37%	31%	32%	29%	47%	38%	
Inzicht in arbeidsvoorwaarden, arbeidsrecht	30%	27%	35%	23%	47%	37%	
Inzicht in bedrijfsvoering en bedrijfsorganisatie	27%	14%	16%	18%	23%	31%	
Inzicht in financieel management van organisatie	27%	10%	14%	21%	18%	28%	
Inzicht in, uitvoeren van admin. e.a. beheerstaken	18%	8%	11%	16%	19%	22%	
Plannen, coördineren, organiseren van activiteiten	41%	25%	32%	38%	41%	43%	
Documenteren, registreren en archiveren	14%	14%	18%	18%	26%	23%	
Commerciële kennis en vaardigheden	18%	4%	6%	5%	8%	22%	
Verzorgen van voorlichting, advies, pr, publiciteit	25%	12%	20%	27%	24%	30%	
Pedagogisch-didactische vaardigheden	49%	50%	54%	41%	43%	37%	
Mondelinge presentatie	39%	34%	40%	43%	46%	48%	
Schriftelijke presentatie	31%	14%	32%	39%	38%	40%	
Actieve en passieve beheersing van vreemde talen	12%	6%	21%	16%	12%	20%	
Leidinggeven	32%	14%	31%	36%	29%	35%	
Samenwerken met collega's	27%	24%	38%	34%	34%	29%	
Contacten leggen en onderhouden met derden	37%	33%	33%	39%	48%	38%	
Inlevingsvermogen	24%	24%	18%	33%	23%	21%	
Aanpassingsvermogen, flexibiliteit	25%	22%	28%	33%	24%	23%	
Lichamelijke conditie	14%	14%	8%	25%	16%	17%	

De HBO-Monitor is in opdracht

van de HBO-Raad ontwikkeld

door het Researchcentrum voor

Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA),

in samenwerking met het

Servicebureau Schoolverlaters-

informatie. De HBO-Monitor 1991

wordt uitgegeven in zes delen van

ongeveer gelijke omvang, die elk

een sector van het hbo bestrijken:

- Hoger economisch onderwijs
- Hoger technisch onderwijs
- Hoger gezondheidszorgonderwijs
- Hoger sociaal-agogisch onderwijs
- Hoger pedagogisch onderwijs
- Kunstonderwijs

HBO-Monitor 1991

De HBO-Monitor is een volgsysteem voor afgestudeerden van het hoger beroepsonderwijs (hbo) en biedt inzicht in hun arbeidsmarktpositie.

De HBO-Monitor geeft antwoord op vragen als: Waar gaan afgestudeerde hbo'ers werken? Wat voor functies vervullen ze? Wat verdienen ze? Hoe hebben ze werk gevonden en hoe lang duurde dit? Vinden ze dat hun opleiding aansluit op de praktijk? Welke kennis en vaardigheden missen ze? Welke ontwikkelingen zijn te signaleren als het gaat om de vraag naar bepaalde afgestudeerden? De antwoorden op deze en andere vragen zijn onderscheiden naar studierichting, persoonskenmerken, regio en dergelijke .

De HBO-Monitor verschijnt jaarlijks opdat veranderingen kunnen worden waargenomen. Deze eerste editie is gebaseerd op 16.000 enquêtes die de 50 deelnemende hogescholen eind 1991 en begin 1992 onder hun afgestudeerden hebben laten uitvoeren. Aan de hand van de HBO-Monitor kunnen hogescholen de resultaten van hun afgestudeerden afmeten aan het landelijk beeld. De deelnemende hogescholen ontvangen daartoe een 'individuele', vertrouwelijke rapportage.

De rapportages per sector zijn openbaar. Voor bedrijven en instellingen biedt de HBO-Monitor waardevolle informatie voor onder meer hun personeels- en scholingsbeleid.

